

”Se, joka haukkuu...” – Negatiivisten ja
toiseuttavien ilmausten käännökset sarjassa
Outlander

Emma Pyyhtiä

Maisterintutkielma

Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Käännös- ja tulkkausviestintä

Tekijä: Emma Pyyhtiä

Työn nimi: ”Se, joka haukkuu...” – Negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten käännökset sarjassa *Outlander*

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu 2021

Sivumäärä:

Avainsanat: audiovisuaalinen kääntäminen, toiseus, kulttuurin kääntäminen, *Outlander*, kyselytutkimus, kvalitatiivinen sisällönanalyysi

Säilytyspaikka: Kaisa-kirjasto

Tiivistelmä: Maisterintutkielmani käsittelee kulttuurin kääntymistä tekstityksissä. Aineistoni koostuu negatiivisista ja toiseuttavista ilmauksista, jotka keräsin *Outlander*-sarjan ensimmäisen ja toisen kauden jaksoista. Analysoin, mikä erottaa skotlantilaisen ja englantilaisen toiseuttamisen keinoja, eli sitä, mihin toista koskeva kommentti tai kritiikki kohdistetaan. Tutkin myös kääntyvätkö nämä keinot suomenkielisiin tekstityksiin niin, että repliikin lausujan kansallisuus on mahdollista erottaa pelkän tekstityksen perusteella ilman kontekstia.

Tutkimukseni on monimenetelmäinen: ensin keskityn kvalitatiiviseen sisällönanalyysiin, jonka osana on käännösten luokitus strategioittain, minkä jälkeen pyrin kyselytutkimuksen avulla selvittämään, kääntyykö kulttuuri tekstityksissä myös suomenkielisten vastaajien mielestä.

Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat toinen, toiseus ja toiseuttaminen. Toinen on joku ulkopuolinen ja erilainen. Toiseus on toisen piirre, ja toiseuttaminen on tapa, jolla toinen erotetaan sisäryhmästä tai itsestä. Kyseessä on siis vastakkainasettelu, jossa toinen on usein syrjitty ja/tai alistettu.

Tutkimuksessa selvisi, että skotlantilaisten ja englantilaisten toiseuttaminen on erilaista, ja tämä kulttuurinen ero välittyy myös käännetyissä tekstityksissä ilman kontekstia.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen teoreettinen tausta.....	4
2.1 Audiovisuaalinen kääntäminen ja tekstittäminen	4
2.2 Kulttuurin kääntäminen	6
2.3 Kulttuurin kääntäminen tekstityksissä	9
2.4 Toiseus	12
2.5 Demonstratiivipronominit toiseuttajina	14
3 Aineisto	16
3.1. Outlander	16
3.2 Toiseus ja <i>Outlander</i>	18
3.2.1 Skotlantilaisten toiseuttamisen tekstuaalinen verkko	20
3.2.2 Englantilaisten käyttämä toiseuttamisen tekstuaalinen verkko	23
3.2.3 Ranskalaisten toiseus ja toiseuttamisen tekstuaalinen verkko.....	25
4 Aineistoanalyysi	27
4.1 Kvalitatiivinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä.....	27
4.2 Käännösstrategioiden luokituksen muodostus	28
4.3 Negatiivisissa ilmauksissa käytetyt käännösstrategiat	30
4.4 Käännösten kvalitatiivinen sisällönanalyysi	31
4.5 Demonstratiivipronominien ja senkin-adverbin käyttö aineistossa.....	43
5 Kyselytutkimus.....	46
5.1 Kyselytutkimus tutkimusmenetelmänä.....	46
5.2 Kyselyn muodostus ja levitys	47
5.3 Tulokset	50
5.4 Kyselyn tulosten analyysi: kääntyykö kulttuuri?	61
6 Loppupäätelmä	63
Lähdeluettelo	65
ENGLISH ABSTRACT	

Taulukot ja kuvat

Taulukko 1. Aineistosta poimitut sanat, lausekkeet ja ilmaukset käänösstrategioittain

Taulukko 2. Negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset kansallisuuksittain

Taulukko 3. Kansallisuuteen viittaava sana prefiksinä käännettyissä tekstityksissä

Taulukko 4. Naisiin viittaavat sanat alkuperäisessä ja käännettyssä tekstissä

Taulukko 5. Käytöstäpoja kommentoivat ilmaukset

Taulukko 6. Englantilaisten ja ranskalaisten käytöstä, ulkonäköä ja maskuliinisuutta kommentoivat ilmaukset

Taulukko 7. Demonstratiivipronominien esiintyminen substantiivilausekkeissa

Taulukko 8. Kyselyn ensimmäinen osa

Taulukko 9. Vastaukset, kausi, jakso, ja jakson nimi

Taulukko 10. Kyselyn toinen osa

Kuva 1. Kyselyn 1. osan ensimmäinen osio

Kuva 2. Kyselyn 1. osan toinen osio

Kuva 3. Kyselyn 1. osan kolmas osio

Kuva 4. Kyselyn 1. osan viides osio

Kuva 5. Kyselyn 1. osan kuudes osio

Kuva 6. Kyselyn 1. osan seitsemäs osio

Kuva 7. Kyselyn 1. osan kahdeksas osio

Kuva 8. Kyselyn 1. osan yhdeksäs osio

Kuva 9. Kyselyn 1. osan kymmenes osio

Kuva 10. Kyselyn 2. osan toisen kysymyksen vastaukset

Kuva 11. Kyselyn 2. osan kolmannen kysymyksen vastaukset

Kuva 12. Kyselyn 2. osan viidennen kysymyksen vastausjakauma

1 Johdanto

Millä perusteella skotin tunnistaa? Entä englantilaisen? Onko skotlantilainen ja englantilainen mahdollista erottaa toisistaan pelkän kontekstittoman tekstin perusteella? Vai tarvitseeko aksentin kuulla? Pitääkö kiltti nähdä? Yltääkö kulttuuri kielestä toiseen? Kysymykset eivät ole pieniä, vaan osa suurta pohdintaa kulttuurien- ja kansainvälisen kommunikaation tavoista, tarpeista ja tärkeydestä. Yhden maisterintutkielman sivuihin on hankala mahduttaa kulttuurienväliseen kommunikaatioon liittyvät aiheet ja vivahteet, mutta mikroskooppi voidaan tarkentaa yhteen kohteeseen, ja näin avata polkuja uusille tutkimuksille tärkeällä osa-alueella. Päätin kääntäjänä lähestyä aihetta populaarikulttuurin yhden suosituimman kulttuurien välittäjän kautta; lähdin tutkimaan Netflixissä olevaa draamasarjaa.

Maisterintutkielmani käsittelee kulttuurin kääntämistä ja kääntymistä negatiivisissa ja toiseuttavissa ilmauksissa *Outlander*-sarjassa. Tahdon käsitellä aihetta jatkeena kandidaatintutkielmalleni, joka keskittyi toiseuden ilmenemisen vertailuun kirjallisuudessa. Toiseus on aina osa keskustelua, kun puhutaan ryhmien, kulttuurien ja kansojen välisistä ongelmista, keskinäisestä kommunikaatiosta tai asemasta. Tästä syystä aihetta on tärkeää tutkia. Käännöstieteessä kulttuuriin ja kulttuurin välitykseen liittyvää tutkimusta ja teorioita on suhteellisen mittavasti, mutta harva niistä keskittyy kielen pragmatiikkaan (Guillot 2010; Baumgarten; 2003, Bruti 2006; Hatim & Mason 1997), ja vielä vähemmän toiseuteen. Maisterintutkielmani polku on siis vähemmän tallattu.

Ensimmäisessä kappaleessa esittämäni kysymykset liittyvät tämän tutkimuksen kolmeen tärkeimpään tutkimuskysymykseen: Miten negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset on käännetty tekstityksissä? Eroavatko esillä olevien kulttuurien negatiiviset ilmaukset toisistaan niin puhutussa dialogissa kuin tekstityksissä? Erottaako skotlantilaisen ja englantilaisen toisistaan pelkän suomenkielisen tekstityksen perusteella, eli kääntyykö kulttuuri? Näiden kysymysten lisäksi tutkin demonstratiivipronominien ja senkin-adverbin käyttöä aineistossa. Pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin käyttämällä monimenetelmäistä lähestymistapaa.

Tutkimukseni on aineistolähtöinen, ja menetelminäni ovat kvalitatiivinen sisällönanalyysi sekä kyselytutkimus. Valitsin monimenetelmäisen tutkimustavan siksi, että kyselytutkimuksen avulla voidaan vahvistaa sisällönanalyysin kautta muotoiltuja päätelmiä ja väitteitä, ja tätä kautta tutkia tarkemmin kulttuurin kääntymistä suomen kielen puhujien näkökulmasta. Kyselytutkimuksessani on vastaanottotutkimuksen piirteitä – ”koetko lausujan olevan skotlantilainen vai englantilainen?” – mutta vastaanottotutkimuksessa olisin keskittynyt

vastaajien ajatuksiin ja kokemuksiin lukemistaan repliikeistä. Nyt, kun fokuksessa on kulttuurin kääntymisen tekstityksissä eikä se, kuinka kyseessä olevat kulttuurit vastaanotetaan, on kyselytutkimus vastaanottotutkimusta parempi vaihtoehto. Kyselytutkimus on lisäksi helpompi toteuttaa, kun tavoitteena on saada nopeasti suuri määrä vastauksia, ja tutkimus koostuu pelkästään kirjoitetusta tekstistä.

Yksi audiovisuaalisen kääntämisen osa-alueella tehtävän tutkimuksen haasteista on tekstitettävän repliikin kontekstisidonnaisuus, johon liittyy pelkän kääntämisen lisäksi muita tasoja. Riitta Oittisen ja Tiina Tuomisen toimittama *Olennessen Äärellä – Johdatus Audiovisuaaliseen Kääntämiseen* (2007) on kokoelma ammattilaisten esseitä, jotka käsittelevät audiovisuaalista kääntämistä multimodaalisena kokonaisuutena, jonka monimuotoisuuteen vaikuttavat kaikki audiovisuaalisen materiaalin piirteet. Ensimmäisiä esseitä lukiessa lukijalle ei välttämättä tulisi mieleen, että kirja käsittelee juuri kääntämistä, koska kirjoittajat puhuvat niin kattavasti muista kuin kääntämiseen liittyvistä väittelynaiheista, ongelmista, piirteistä ja termeistä. Teos itse kuvastaa audiovisuaalista materiaalia sen kaikessa moninaisuudessa. Audiovisuaaliseen kääntämiseen pätevät samat haasteet kuin kääntämiseen yleisesti, mutta niiden lisäksi kääntäjän tulee ottaa huomioon muun muassa teknisiä rajoitteita ja ohjelmasta löytyvä audiovisuaalinen materiaali, joka ei kuulu dialogiin.

Dialogin tehokkuus ja toimivuus ovat riippuvaisia äänensävyistä- ja voimakkuudesta sekä ilmeistä, kehonkielestä ja kohtausten tunnelmasta ylipäätään. Tutkimukseni kohde on ensisijaisesti käännettyt ilmaukset, jotka ovat *samanaikaisesti* toiseuttavia ja negatiivisia. Osa ilmauksista ovat vähemmän negatiivisia sävyiltään kuin toiset, mutten keskity analyysissä ilmausten erotteluun toisistaan tässä mielessä. Aineiston rajaamiseksi ja tutkimuksen helpottamiseksi olen joutunut karsimaan ison osan sellaisesta tekstistä, jonka negatiivinen ja toiseuttava luonne on täysin riippuvainen sarjan audiovisuaalisesta kontekstista eikä välity pelkkänä tekstinä yksinään, tai joka on pelkästään negatiivinen (esimerkiksi ystävän kanssa käydyt riidan aikana sanottu repliikki). Myös sarkastisten kommenttien kanssa minun tulee olla varovainen aineistoa tarkastellessani, sillä sarkasmi perustuu puhujan äänensävyyn ja keholliseen ilmaisuun, ja ilmaisu on usein kirjoitettuna sävyiltään neutraali. Esimerkiksi lause ”se oli varmasti kamalaa” voidaan tekstinä ja ilman kontekstia tulkita monella tavalla. Kyselytutkimuksessa esittelen vastaajalle repliikkien av-kontekstia lainkaan, mutten jätä sitä analyysissä täysin huomiotta. On tutkijan näkökulmasta paljon mielekkäämpää ja tilannekohtaisesti sopivampaa tuoda esiin negatiivista ilmausta ympäröivä konteksti ja muu dialogi harkinnan mukaan. Asetelma on erilainen

kyselytutkimuksen kohdalla, jossa minun on analysoitava tuloksia siltä pohjalta, että vastaaja ei ole saanut mitään informaatiota tekstin kontekstista.

Koska aineistoni koostuu historiaan perustuvasta ohjelmasta, jossa esillä olevat kansat ja osa käsitellyistä tapahtumista perustuvat tosimaailmaan ja tositapahtumiin niin lukijan kuin minunkin on helppoa sekoittaa *Outlander* ja todellisuus toisiinsa. Analyysissa on kuitenkin kyse fiktiivisistä asetelmista ja fiktiivisestä dialogista. Vahvimmin tutkimuksessa esillä oleva toiseuden asettelu – skotlantilaiset vastaan englantilaiset – kuten muutkin toiseuteen perustuvat asetelmat ja asenteet eivät välttämättä ole täysin tai lainkaan fiktiivisiä, mutta pyrin tässä tutkielmassa pitämään fokuksen näissä fiktiivisissä asetelmissa niin sisällönanalyysissa kuin kyselytutkimuksessa. Konkreettisesti tarkoitan tällä esimerkiksi sitä, että kirjoittaessani ”englantilaiset kohtelevat skotlantilaisia huonosti” en viittaa tosimaailman ilmiöihin vaan *Outlander*-sarjaan. Aineiston fiktiivisen luonteen takia en käytä historiallisia lähteitä analysoidessani skotlantilaisten, englantilaisten ja ranskalaisten negatiivisten ilmausten käyttöä ja käytöstä toisiaan kohtaan.

Ensimmäisessä luvussa käsittelen tutkimuksen teoreettista viitekehystä: ensimmäinen alaluku tarkastelee audiovisuaalista kääntämistä ja tekstittämistä tarkemmin, toinen keskittyy kulttuurin kääntämiseen ja kolmas sisältää määritelmiä ja teorioita toiseudesta ja toiseuttamisesta. Toisessa luvussa esittelen *Outlander*-sarjan ja käsittelen sen suhdetta toiseuteen, ja vertailen skotlantilaisten ja englantilaisten toiseutta, toiseuttavaa käytöstä sekä negatiivisten ilmausten käyttöä. Kolmannessa luvussa siirryn tutkimukseni ensimmäiseen vaiheeseen ja toiseen tutkimusmenetelmään eli kvalitatiiviseen sisällönanalyysiin. Ensin esittelen kvalitatiivisen sisällönanalyysin tutkimusmenetelmänä, sitten muodostamani käännösstrategioiden luokituksen, minkä jälkeen keskityn negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten analysointiin. Neljännessä luvussa keskityn kyselytutkimukseen: yksi alaluku on omistettu kyselytutkimukselle tutkimusmenetelmänä, toinen sen muodostus- ja levittämisprosessille, ja kolmannessa alaluvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Luvun neljäs alaluku keskittyy tulosten analyysiin eli siihen, kääntyykö kulttuuri. Viimeisenä loppupäätelmässä tiivistän löydökseni ja pohdin tutkimuskysymyksiin löytyneitä vastauksia sekä tuon esiin heränneitä kysymyksiä.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Tässä luvussa keskityn tutkimukseni teoreettiseen taustaan. Ensin käsittelen audiovisuaalista kääntämistä ja tarkemmin tekstittämistä käsitteinä ja osa-alueina. Tämän jälkeen tarkastelen kulttuurin kääntämistä yleisesti, sitten tarkennan kulttuurin kääntämiseen tekstityksissä. Kulttuurin kääntämiseen keskittyvässä alaluvussa pohdin kulttuurin kääntämistä käännöstieteen historiassa ja käsittelen yleisiä ajatuksia kulttuurin kääntämisen ympärillä, ja tekstityksiin keskittyvään alalukuun olen kerännyt osa-alueen tutkimuksia ja teorioita. Viimeinen alaluku koskee toiseuden ja toiseuttamisen määritelmiä. Osaksi teoriaa kuuluvat myös käyttämäni tutkimusmenetelmät, jotka esittelen niiden lukujen alussa, joissa niitä hyödynnän, jotta kahden käytetyn tutkimusmetodin raja olisi selkeämpi.

2.1 Audiovisuaalinen kääntäminen ja tekstittäminen

Audiovisuaalinen kääntäminen on yksi kääntämisen osa-alueista. Sana ”audiovisuaalinen” jo itsessään selventää, että käännettävä teksti liittyy ääneen ja kuvaan. Kyseessä on siis multimodaalinen ala. Audiovisuaalisen kääntämisen piiriin kuuluu ”kaikki sellainen kääntäminen, jossa sanallisen tekstin lisäksi on mukana auditiivisia ja visuaalisia elementtejä” (Oittinen & Tuominen 2007: 11). Audiovisuaalinen kääntäminen koostuu erilaisista kääntämismenetelmistä, jotka voidaan jakaa tekstittämiseen, dubbaamiseen sekä voice over -kääntämiseen (Pedersen 2011: 10). Käytetyt konventiot ja tekniikat riippuvat muun muassa kohdeyleisöstä, esityskanavasta ja paikallisesta kulttuurista (Oittinen & Tuominen 2007: 11). Ohjelmien ja elokuvien kääntämismenetelmä vaihtelee myös maittain, ja esimerkiksi tekstitystä tai dubbaamista suosivat maat on perinteisesti eroteltu toisistaan, vaikka kyseessä on tietenkin yksinkertaistus (Pedersen 2011: 4).

Audiovisuaalinen kääntäminen usein intersemioottista, koska tekstin muoto vaihtuu käännöksessä, eli käytetty merkkijärjestelmä vaihtuu. Jorge Díaz-Cintas ja Aline Remael tuovat esille, että audiovisuaalisen kääntämisen ympärillä on ollut pitkä väittely siitä, onko kyseessä kääntämisen osa-alue, vai ”pelkkä” adaptaatio puhutusta dialogista sen ajallisten ja tilallisten rajoitteiden vuoksi. Tämän väittelyn takia ”tutkijat ovat jättäneet [audiovisuaalisen tekstittämisen] perinteisesti huomiotta viime vuosiin asti” (oma käännös, Díaz-Cintas & Remael 2014: 9). Nykyään audiovisuaalinen kääntäminen vaikuttaa olevan yleisesti hyväksytty kääntämisen osa-alueena, mutta adaptaatiolla on suuri rooli kyseisellä alalla. Audiovisuaalisesta kääntämisestä terminä tekee ongelmallisen sen tietynasteinen

monitulkintaisuus; puhutaanko koko laajamittaisesta käännösprosessista vai pelkästään kääntämisen teknisestä puolesta? (Oittinen & Tuominen 2007: 12) Kuinka luova, syvälinen ja haastava prosessi on kyseessä? Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuskaan ei ole ongelmatonta: Gambier'n (2018) mukaan yksi päähaasteista AVT:n (*audiovisual translation*) tutkimuksessa on verbaalisten ja ei-verbaalisten merkkien suhteiden tunnistaminen sekä se, että tutkijat liiaksi erottavat merkit toisistaan täysin erillisiksi analyysin kohteiksi ensin tuotuaan esiin audiovisuaalisen materiaalin multisemioottisuuden (Gambier 2018: 10). Syyllystyn tässä tutkimuksessa itsekkin kyseiseen kapeakatseisuuteen, mutta toivottavasti riittävän hyvin perustein. Kulttuurin kääntymistä ja välityspotentiaalia yksinomaan suomenkielisissä tekstityksissä olisi haastavaa tutkia, jos kohtausten auditiiviset ja visuaaliset ainekset olisivat kyselytutkimusten vastaajien tiedossa.

Audiovisuaalisesta kääntämisestä, sen problematiikasta, monipuolisuudesta sekä osa-alueella tehdyistä tutkimuksista voisi tehdä montakin opinnäytetyötä. Tässä alaluvussa tarkoitukseni on kuitenkin tuoda esille lyhyesti audiovisuaalisen kääntämisen määritelmä ja muodot, sekä muutama osa-aluetta ympäröivä dilemma, jotta tutkimuksen kohdealue tulee tutummaksi lukijalle. Opinnäytetyöni keskittyy yllä mainituista menetelmistä tekstittämiseen ja tekstitysten merkityssisältöön. Díaz-Cintas ja Remaelin (2014) mukaan ”tekstittäminen voidaan määritellä käännöstavaksi, joka koostuu yleensä ruudun alaosaan ilmaantuvasta tekstistä, joka pyrkii sisällyttämään itseensä niin puhujien dialogin kuin kuvassa esiintyvät diskursiiviset elementit ja ääniraidassa olevan informaation” (oma käännös, Díaz-Cintas & Remael 2014: 8). Díaz-Cintas ja Remael jatkavat listaamalla lisää tekstitysten yleisiä elementtejä: tekstitetyt ohjelmat koostuvat kuvasta, äänestä ja tekstityksistä, kolmen komponentin tulee olla synkronoituja keskenään toimiakseen oikein, tekstityksen sisällön tulee kertoa dialogista riittävästi, ja olla näkyvillä ruudussa sopivan ajan (mts.). Tekstittämiseen kuuluu alallisia ja tilallisia rajoitteita, jotka erottavat tekstittämisen muusta kääntämisestä, ja yksi tekstittämisen erikoispiirteistä on, että lähdeteksti ja käännös esitetään samanaikaisesti (mts. 61). Tekstittämisen tarkoitus on luoda puheen illuusio, ja parhaiten tämä toteutuu, kun katsoja ei tietoisesti huomaa lukevansa. Tällöin puhe ja teksti sopivat yhteen. Joskus illuusio rikkoutuu jonkinlaisen virheen takia: tekstitys voi olla ruudulla liian kauan, huonosti ajoitettu, tai käännös eroaa liikaa lähtökielestä, jonka katsoja tuntee.

Tekstittämisprosessi on monivaiheinen. Ensin yleisesti tuotantoyhtiö tilaa kyseessä olevalle materiaalille käännöksen. Kun materiaalilla on kääntäjä, kääntäjä saa joko käsikirjoituksen, audiovisuaalisen materiaalin tai molemmat käyttöönsä. Tekstittämistä varten kääntäjällä on käytössä tekstitysohjelma. Joissain ohjelmistoissa tekstityksen ajastus on

automaattista, ja kääntäjä saattaa muokata ajastusta tai tehdä sen alusta asti itse. Dialogin kääntämisen lisäksi kääntäjän tulee olla tietoinen muista mahdollisista audiovisuaalisessa materiaalissa esiteltävistä elementeistä, jotka tulee myös kääntää. Näitä ovat esimerkiksi laulut, kyltit ja uutisotsikot. Kun ajastus on kohdallaan ja kaikki tarpeellinen aines on käännetty, kääntäjä voi lähettää tekstitetyn tiedoston eteenpäin. (Díaz-Cintas & Remael 2014; Pedersen 2011.)

Kääntäjän tulee koko prosessin ajan tiedostaa tilan ja ajan rajoitukset: yleisin käytäntö on, että tekstin tulee mahtua tiettyyn merkkimäärään kahdelle riville ruudun alareunaan. Lukunopeudesta tehtyjen tutkimusten perusteella on todettu, että katsoja pystyy lukemaan täyden kahden rivin tekstityksen noin kuudessa sekunnissa. Haasteita ajastukseen ja tekstin sijoittamiseen tuovat esimerkiksi monesta puhujasta koostuvat keskustelut, tauot puheenvuorojen välillä, tekstin aihe sekä kielenulkoisten viittausten määrä ja valitun strategian mahdollinen tilantarve. Yksi yleisimmistä tekstityksissä käytetyistä käännösstrategioista on poisto (engl. *omission*), koska tilarajoitusten takia kääntäjä joutuu valikoimaan alkuperäisestä tekstistä tärkeimmät elementit. Poistoa käytetään luultavasti tekstityksissä enemmän kuin missään muussa kääntämisen osa-alueista. (Díaz-Cintas & Remael 2014; Pedersen 2011.) Muita haasteita tekstittämiseen tuovat muun muassa murteet, puhekielisyys ja tunnelatautuneet ilmaiset, kuten kirosanat (Díaz-Cintas & Remael 2014: 187–200).

Tekstittäminen on kehittynyt valtavasti suhteellisen lyhyen historiansa aikana – varsinkin digitalisaation myötä – niin teknologian, työrutiinien, vastaanoton kuin uusien käännöskäytäntöjen ja -lähestymistapojen saralla (Anderman & Díaz-Cintas 2009: 3). Tämä Gunilla Andermanin ja Jorge Díaz-Cintasin kehityspohdinta on jo yli kymmenen vuotta vanha, ja osa-alueen kehitys ei ole kokemuksen mukaan edelleenkään pysähtynyt. Tekstittäminen on osa nykyajan ihmisten elämää televisioiden, mutta myös sosiaalisen median ja suoratoistopalvelujen kautta. Tämän merkittävän roolin takia päädyinkin tutkimaan juuri tekstityksiä.

2.2 Kulttuurin kääntäminen

Boris Budenin ja Stefan Nowotnyn (2009) kulttuurin kääntämistä käsittelevän artikkelin alussa tuodaan esiin, että kulttuurin kääntäminen (englanniksi *cultural translation*) on terminä käytössä monilla aloilla myös kääntämisen ulkopuolella, ja sen tarkka käytötapa on kyseenalainen (Buden ym. 2009: 198). Nikos Papastergiadis määrittelee kulttuurin kääntämisen rajoja ylittävän kommunikaation prosessina (Papastergiadis 2000: 124).

Papastergiadis käsittelee kirjassaan kulttuurin kääntymistä esimerkiksi taiteen kautta, ja hyödyntää kääntämistä metaforana siitä, kuinka vieras ja tunnettu liittyvät toisiinsa kulttuurintuotannon kaikissa muodoissa. Kulttuurin kääntymistä terminä voikin pohtia esimerkiksi kuvataiteessa tai musiikissa pohtimalla tulokulttuurin vastaanottoa ja lähde- sekä tulokulttuurin eroja ja yhteneväisyyksiä. Nyt kuitenkin fokusoin kulttuurin kääntämisen käännöstieteen – ja seuraavassa alaluvussa tekstittämisen – alueelle.

Alun perin kääntämisen tarkoitus oli pyrkiä siihen, että teksti olisi kaikin tavoin mahdollisimman uskollinen alkuperäiselle, mikä puolestaan typisti kääntämisen lingvistikalle tasolle. Kääntäjille koitui tästä valtavaa päänsärkyä, sillä täydellinen ekvivalenssi, täydellinen uskollisuus alkuperäistekstille ei ole mahdollinen. Nykyään tiedetään, että ekvivalenssin määrää ja tarvetta tulee jokaisen kääntäjän harkita erikseen jokaisen tekstin kohdalla. (Bassnett & Lefevere 1998: 2.) 1990-lukua edentäen vuosikymmeninä kaikki käännöstieteessä tehty tutkimus keskittyi joko lingvistiikkaan tai vertailevaan kirjallisuuteen, ja kääntämistä katsottiin prosessina, jossa yksi kieli korvattiin toisella (Trivedi 2007: 280). Teoriat kehittyivät kulttuurispesifien aineiden tutkimiseen, minkä jälkeen alettiin ymmärtää, että koko kieli on osa kulttuuria, eivät vain osat siitä (mts. 280). Kulttuuri on kielessä ja kieli on kulttuurissa, ja kääntäjän tulee olla ammattilainen molemmissa kääntääkseen sujuvasti. Kääntäminen on neuvottelua käännöksen tilaajan, kääntäjän, lähde- ja tulokulttuurin sekä tekstin aiotun tarkoituksen välillä (Bassnett & Lefevere 1998: 5). Muutosta mekaanisesta lingvistikasta näkökulmasta kulttuuriseen näkökulmaan seurasi tieteenalan elvyttäminen ja vapautuminen, ja kieltenvälinen vertaileva kirjallisuudentutkimus on nykyään osa käännöstiedettä toisin kuin ennen (Trivedi 2007: 280–281). Trivedin mukaan myös kulttuurintutkimus kehittyi ”uuden” käännöstieteen kanssa samanaikaisesti, mutta tieteenalojen välille ei syntynyt yhteistyötä, vaikka päällekkäisyys on ilmeinen (mts. 281).

Susan Bassnett ja Andrae Lefevere tuovat esiin *textual grid* -käsitteen, jota kutsun tästä lähtien tekstuaaliseksi verkoksi. Tekstuaalinen verkko määrittelee mikä on kulttuurinsisäisesti hyväksyttävää sanaa ja miten. Jotkut verkot ovat samanlaisia, kuten Englannilla, Ranskalla ja Saksalla yhteisen kielihistorian takia, kun taas esimerkiksi Kiinan tai Japanin tekstuaaliset verkot eroavat muiden maiden verkosta suuresti. Tekstuaalisten verkkojen teorioidaan olevan kulttuureissa syvemmällä kuin kielten, ja tuntevan luonnollisilta kulttuuriin kuuluvilla. (Bassnett & Lefevere 1998: 5). Hyödynnän itse tekstuaalista verkkoa seuraavassa luvussa, kun käsitelen skotlantilaisten, englantilaisten ja ranskalaisten toiseutta ja toiseuttamista. Vaikka toiseus ei ole luonteeltaan automaattisesti negatiivinen, keskityn tutkimuksessa juuri siihen näkökulmaan. Molemmissa kulttuureissa on asioita, joita käytetään

toisen loukkaamiseen tai jolla osoitetaan halveksuntaa toista kohtaan. Väitän näiden asioiden olevan osa kulttuurien tekstuaalista verkkoa. Näihin verkkoihin kääntäjien ja kääntämistä opiskelevien tulee Bassnettin ja Lefeveren mukaan tutustua (mts. 5), ja koen itsekkin sen olevan tärkeää kulttuurin kääntämisen mahdollistamiseksi. Kääntäminen käyttää strategioita saadakseen yhden kulttuurin tekstejä tunkeutumaan toisen kulttuurin tekstuaalisten ja käsitteellisten verkkojen läpi ja toimimaan siinä kulttuurissa. (mts. 5), ja kääntäjän tulee pystyä arvioimaan lähde- ja kohdekulttuurien välinen etäisyys (Nedergaard-Larsen 1993: 221–222). Kielen ja kulttuurin symbioosi on kiistaton, ja tämän takia lähdekielen kulttuuri saattaa joskus olla se, joka aiheuttaa kääntäjille päänvaivaa: monet käännösongelmat ja niitä käsittelevät tutkimukset keskittyvät lähdetekstin mahdollisiin kulttuurisiin viittauksiin ja siihen, miten kääntäjän kannattaa käsitellä niitä.

Bassnett käsittelee kirjassaan *Translation Studies* (2013) yhdessä luvussa kirjallisuuden kääntämistä ja tuo esiin, että “kun kääntäjä ei ymmärrä, että kirjallisuus koostuu monesta monimutkaisesta järjestelmästä, jotka ovat dialektisessa suhteessa muiden tekstin rajojen ulkopuolisten järjestelmien kanssa, se johtaa siihen, että kääntäjä keskittyy tiettyihin näkökulmiin muiden näkökulmien kustannuksella” (oma käännös, Bassnett 2013: 89). Jo kääntämisen ja kulttuurin selvä yhteys viittaa siihen, että kääntäminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan on osa jatkumoa, jossa kääntämisprosessi, kääntäjä, käännettävä teksti ja käännettävän tekstin sekä käännöksen kirjoitusaika ja -paikka ovat kaikki yhteydessä toisiinsa ja itsensä ulkopuolisiin vaikuttimiin (Bassnett & Lefevere 1998: 123).

Kulttuuria käännettäessä ja välitettäessä on strategioiden osalta usein kyse valinnasta kotouttamisen ja vieraannuttamisen välillä. Vieraannuttamisessa lähdekulttuurin kulttuuriviittaukset pyritään säilyttämään käännöksessä, ja kotouttamisella tekstiä pyritään adaptoimaan kohdekulttuuriin sopivaksi (Paloposki 2011: 40). Vieraannuttamisesta ja kotouttamisesta käytetään myös muita nimityksiä, esimerkiksi säilyttäminen (*conservation*) ja korvaaminen (*substitution*) (Aixelá 1996: 61–65). Vieraannuttamisen tunnetuimpia puolestapuhujia ovat tutkija Lawrence Venuti (1995, 1998) sekä Friedrich Schleiermacher (1813), joihin termi myös usein liitetään (Lehtonen 2016: 6). Schleiermacherin mukaan tulokielelle käännetyn tekstin kuuluu kuulostaa erilaiselta, kuin jos teksti olisi alun perin sillä kielellä (Bassnett & Lefevere 1998: 7). Kun kääntäjä tahtoo välittää käännettävän tekstin kulttuurin mahdollisimman tarkasti, tuntuu luonnolliselta valinnalta valita vieraannuttaminen. Kotouttaminen saattaa johtaa lähtötekstin kulttuurin häivyttämiseen käännettyssä tekstissä niin, ettei esimerkiksi venäläistä kirjaa enää tunnista venäläiseksi. Se, onko kyseessä hyvä vai huono asia, on subjektiivista.

2.3 Kulttuurin kääntäminen tekstityksissä

Tekstitykset ovat kulttuurin välityksessä merkittävässä asemassa, koska niiden avulla vieraskielinen elokuva tuodaan kielellisesti saataville (Guillot 2010: 67). Kieli on erottamaton osa yhteisöä, joka sitä käyttää, täynnä variaatioita ja vaihtelua. Jos elokuvan kieli pyrkii kuvaamaan tosimaailmaa, se heijastaa mahdollisuuksien mukaan tätä vaihtelevuutta dialogissa. (Díaz-Cintas & Remael 2014: 184–185.) Tasapainoilu vieraannuttamisen ja kotouttamisen välillä koskee myös tekstityksiä, samoin kuin dialogia käyvien kulttuurien kielenkäytön taustalla piilevät tekstuaaliset verkot. Kulttuurin välityksen onnistumiseksi tekstittäjät käyttävät käännösstrategioita, jotka tilallisia ja ajallisia rajoitteita noudattaen ovat pääosin samoja kuin muilla kääntämisen osa-alueilla. Sari Kokkola toteaa, että ”kääntäjän ratkaisulla on keskeinen rooli” siinä, minkälainen kuva lähdekulttuurista annetaan kohdekulttuurille (Kokkola 2007: 202), ja että tekstittäjä joutuu koko ajan tekemään valintoja sen suhteen, mikä osa alkuperäisestä dialogista säilytetään ja mikä hylätään (mts. 203). Tekstittäminen on kuin hybridikieli, jonka haasteena on ilmaista kielen variaatiota rajoitustensa sisällä (Díaz-Cintas & Remael 2014: 185), ja tällä tavoin heijastaa lähdekulttuuria. Esittelen seuraavaksi malleja ja tutkimuksia audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksen kulttuuriin keskittyvältä alueelta.

Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimusta käsittelevässä artikkelissaan Frederic Chaume Varela tuo esiin kulttuuria koskevan mallin Delabastitalta 90-luvun vaihteesta. Varela esittelee Delabastitan tutkimusmallia, joka voidaan tiivistää seuraaviin kysymyksiin: mikä on kohdekulttuurin rooli kansainvälisessä kontekstissa, minkälainen suhde kohdekulttuurilla on lähdekulttuuriin, mitä kulttuurisia rajoitteita kohdekulttuuri asettaa kääntäjälle, mitä käännöksen tilaaja aikoo tehdä tekstillä (esim. julkaisuaika), mitä intertekstuaalisuuteen ja tekstityyppeihin liittyviä perinteitä kohdekulttuurissa on, mitä tasoa avoimuus on kohdekulttuurissa, minkälainen kielipolitiikka kohdekulttuurissa on käytössä, ja ovatko lähdekulttuurin elementit (esim. genre, arvot, kielelliset, tyylilliset ja kulttuuriset mallit, retoriikka) olemassa kohdekulttuurissa? (Varela 2002: 7). Delabastitan teoreettinen malli nostaa hyvin esille aiemmassa alaluvussakin esille tulleet tekstiä ja kääntämistä ympäröivät asetelmat. Malli on myös hyvä esimerkki kulttuurin kääntämiseen liittyvän tutkimuksen mahdollisuuksista.

Yksi audiovisuaalisen kääntämisen prominentti tutkija myös kulttuuriin liittyvissä kysymyksissä on Jan Pedersen. Pedersenin tutkimus (2011) kielenulkoisten kulttuuriviittausten (oma käännös, engl. *extralinguistic cultural reference*) kääntämiseen käytetyistä strategioista tekstityksissä esittelee hyvin tekstin ulkopuolisiin asioihin tai ilmiöihin

viittaamisen haasteet tekstiä käännettäessä. Haastavimpia kielenulkoisia viittauksia ovat monokulttuuriset viittaukset (Pedersen 2011) eli viittaukset, jotka ovat ymmärrettäviä vain lähdekulttuurissa. Esimerkiksi *Simpsonit* on televisiosarja, jonka huumori perustuu hienovaraisiin ja vähemmän hienovaraisiin kulttuurisiin viittauksiin. Tästä syystä sarjaa on vahvasti sovitettu, jotta se saataisiin sopimaan eri kulttuureihin, minkä myötä siitä on tullut suosittu kulttuureissa, joissa se ei alun perin olisi menestynyt. Italiassa *Simpsonit* on käännetty niin, että sarjassa esitellyt stereotyypit vastaavat italialaisia stereotypioita sen sijaan, että oletettaisiin italialaisten pitävän amerikkalaisia stereotypioita hauskoina. (Ferrari 2009.) Nykyajan globalisoituneessa maailmassa monet viittaukset ovat kulttuurienvälisiä, ja monet viittaukset esimerkiksi julkisuuden henkilöihin ovat nykyään yleisesti tunnistettavia toisin kuin vaikka 50 vuotta sitten, kun kulttuuri oli helpommin toisista kulttuureista erillään. Pedersenin kielenulkoisia kulttuuriviittauksia koskeva tutkimus oli korpustutkimus, jota varten Pedersen muodosti käännöstrategiatason. Taksonomia koostui kuudesta strategiasta: poisto (*omission*), tarkennus (*specification*), yleistys (*generalization*), suora käänнос (*direct translation*), korvaus (*substitution*) ja säilytys (*retention*) (Pedersen 2011: 75). Pedersen tuo esiin strategioiden roolin kielenulkoisten kulttuuriviittausten ”siirtäjinä” (*ECR transfer strategies*), mikä on mielestäni kuvaavaa, sillä kulttuuriviittaus tosiaan siirretään kulttuurista toiseen, ja kokonaisuudessaan tutkimus on edullinen esimerkki audiovisuaalisesta kääntämisestä tutkimuskohteena.

Marie Noëlle Guillot käsittelee tapaustutkimuksessaan tekstityksiä monikulttuurisen pragmatiikan näkökulmasta. Guillot’n mukaan tekstitykset nostavat esiin kysymyksiä, jotka liittyvät kahteen kielelliseen näkökulmaan: kulttuurispesifeihin viittauksiin (vrt. em. Pedersen kielenulkoiset kulttuuriviittaukset) ja pragmaattisiin eroihin kielenkäytössä ja keskustelukäytänteissä (Guillot 2010: 67). Tekstitysten tutkiminen pragmaattisesta näkökulmasta on rajallisempaa kuin kulttuuriviittausten, mutta Guillot mainitsee kuitenkin monikulttuurisen pragmatiikan tutkijoista esimerkiksi Baumgartenin, Brutin sekä Hatimin ja Masonin, jotka ovat keskittyneet aiheeseen (Baumgarten 2003; Bruti 2006; Hatim & Mason 1997) (mts. 67–68). Kulttuuriviittauksiin liittyvän tutkimuksen suurempi määrä on ymmärrettävää, sillä aineiston rajausta kulttuuriviittauksiin on selkeämpää kuin pragmaattisten käytänteiden erottelu. Vaikka ohjelman dialogi olisi fiktiivistä, siihen liittyy lähdekulttuurin kielen puhujien käytänteitä, ja tekstitykset avaavatkin kohdekulttuurin yleisölle lähdekulttuuria ja sen kielellisiä ja kulttuurisia yhteisöjä. Näin voidaan joko edistää ymmärrystä tai valitettavasti vahvistaa olemassa olevia stereotypioita. (mts. 68.) Se, onko tekstityksillä positiivinen vai negatiivinen vaikutus lähde- ja kohdekulttuurin väliseen ymmärrykseen,

riippuu monesta tekijästä. Guillot'n tapaustutkimus käsittelee pronomien kääntämistä tekstityksissä ranskasta englantiin, ja tutkimuksen perusteella voidaan hänen mukaansa ajatella, että tekstitykset toimivat yksinään representaatiojärjestelmänä, joka pystyy aktivoimaan tulkintoja katsojassa (mts. 88). Tekstityksillä on potentiaalia esittää katsojalle lähdekielen kielellisiä sekä kulttuurisia erikoisuuksia paremmin kuin ajatellaan. Guillot päättää tutkimuksensa pohtimalla vastaanottotutkimuksen tarvetta laajemmin kuin pelkillä silmänliikkeiden seurannalla (mts. 88–89). Guillot'n tutkimuksen perusteella on mahdollista, että tekstitys välittää myös lähdekulttuurin kielen pragmaattisia puolia.

Tutkimukseni kohde on kulttuurin kääntäminen tekstityksissä, mutta aineistoni sisältö ei suurimmalta osin koostu pelkästään esimerkiksi appellatiiveista, reaaliosta tai ylipäättään selkeärajaisista kulttuuriviittauksista. Tutkimuksessani kyseessä ovat enemminkin kulttuurien sisältämät arvot: mitä pidetään hyvänä ja tärkeänä ja mitä taas ei. Tutkimus koskee siis enemmän monikulttuurista pragmatiikkaa, jonka mainitsin Guillot'n tutkimusta käsitellessäni, ja tarkemmin ottaen kahden kulttuurin välisen kielenkäytön pragmatiikan eroja. Tätä kautta siirrytään siihen, mikä kulttuurin kielenkäytössä luetellaan loukkaukseksi ja minkälaiseksi vihollinen tai ulkopuolinen – josta käytän tässä tutkimuksessa sanaa ”toinen” – kuvataan. Käsitelen toista, toiseutta ja toiseuttamista seuraavaksi.

Kulttuuriviittausten käännosten onnistumista ja kulttuurin kääntymisen onnistumista tekstityksissä on myös tutkittu (ks. esim. Lassila 2019), ja tätä varten on olemassa toimivia malleja (ks. esim. RAF-malli, Pedersen 2017), jotka keskittyvät esimerkiksi laatuun. Tutkimukseni aineisto koostuu negatiivisista ilmauksista, jotka sisältävät kulttuurien toiseuttavia piirteitä. Tutkimukseni ei koske tekstitysten laatua tai onnistumista lingvistäisestä tai laadun näkökulmasta, vaan perustuu tekstuaalisen verkon välityksen onnistumiseen. Tästä syystä – ja saadakseni sisällönanalyysilleni tukea – päätin luoda kyselytutkimuksen kulttuurin kääntymisen analyysin osaksi. Kulttuurin kääntämisen monialaisuuden ja aineiston selkeärajaisuuden puutteesta huolimatta minusta oli kuitenkin tärkeää tarkastella kulttuurin kääntämistä myös pragmaattisen näkökulman ulkopuolelta. Päädyin tähän selkeyttääkseni ja pohjustaakseni sisällönanalyysia ja kyselytutkimusta käsittelevissä luvuissa olevaa pohdintaa, sekä alustaakseni tekemääni käännostrategialuokitusta, joka pohjautuu osittain juuri Pedersenin (2011) tekemän korpustutkimuksen taksonomiaan.

2.4 Toiseus

Toiseus (englanniksi *Otherness* tai *Other*, vaihtoehtoisia termejä *alterity* ja *difference*) on piirre, joka erottaa toisen ja niin sanotun Itsen. Toinen on ulkopuolinen itsestä tai meistä, ja ajatus ulkopuolisesta toisesta voidaan liittää esimerkiksi yksilöön, ryhmään tai kulttuuriin, ja yleisen diskurssin osana toinen on yleensä juuri jokin näistä. Toinen voidaan kuitenkin löytää ja tunnistaa melkein mistä vain, missä on läsnä vastakohtia, oli kyseessä sitten ilmiö, esine tai olento. Toiseuteen liittyviä teorioita ja tutkimuksia löytyy monelta alalta: esimerkiksi sukupuolentutkimuksesta, filosofiasta, antropologiasta, kirjallisuudesta ja historiasta voi kaikissa tavata toista, toiseuttamista ja toiseutta käsitteleviä tekstejä. Toiseutta on tutkittu niin fiktiivisenä kuin tosimaailman ilmiönä sekä kansainvälisesti että Suomessa, ja tutkittuani monia verkkolähteitä vaikuttaa siltä, että Suomessa tehty tutkimus keskittyy pääasiallisesti toiseuteen juuri tosimaailman ilmiönä.

Ajatus ”toisesta” voidaan jäljittää Platon vuoden 895 *Sofistiin* saakka (Van Pelt 2000), mutta nykyään toiseuden ja toisen käsitteet yhdistetään usein mannermaiseen filosofiaan, tarkemmin fenomenologiaan. Fenomenologiassa käsitteet liitetään alun perin G.W. Hegeliin, Edmund Husserliin ja Martin Heideggeriin, jotka puolestaan vaikuttivat muun muassa Emmanuel Levinasiin (1906–1995), Jean-Paul Sartreen (1905–1980), Michael Foucaultiin (1926–1984) ja Jacques Derridaan (1930–2004), jotka ovat kukin merkittäviä nimiä filosofiassa ja tehneet omat päätelmänsä toisesta ja toiseudesta (Joy 2010: 221–246). Jokaisen käsitteitä pohtineen filosofin näkemys eroaa toisista ja täydentää aiemmin luotuja teorioita (mts. 221). Määritelmiä on siis varmasti vähintään yhtä monta kuin määrittelijöitäkin. Määritelmät ja teorit eroavat toisistaan esimerkiksi siinä, miten toiseen suhtaudutaan tai kuuluisi suhtautua (mts. 221–246): Levinaksen mukaan toinen on etusijalla verrattuna itseen, ja toista kohtaan on olemassa vastuu, mikä taas eroaa esimerkiksi Heideggeristä ja Husserlistä siinä, että heidän teorioissaan fokus oli itsessä (mts. 224).

Toiseudessa ja toisessa on eroavien teorioiden ohella kuitenkin yleisesti ”hyväksyttyjä” piirteitä, joiden kautta toiseus usein ymmärretään, ja joihin toiseuden yleisesti tunnetuin määritelmä perustuu. Jean-Francois Staszak (2008) käsittelee toiseutta ja toiseuttamista yhdessä eksotiikan ja etnosentrisyyden kanssa. Hän määrittelee *toisen* dominoidun ulkoryhmän (oma käänös, engl. *out-group*) jäseneksi, jonka identiteettiä pidetään puutteellisena ja jota sisäryhmä (oma käänös, engl. *in-group*) saattaa syrjiä. *Toiseus* on toisen piirre, ja *toiseuttaminen* on eroavaisuuden muuttamista toiseudeksi, jotta ulkoryhmä ja sisäryhmä voidaan erottaa. Toiseuttamalla sisäryhmän identiteetti vahvistuu. Kun käytän

myöhemmin tekstissä termiä *toiseuttaminen*, viittaa sillä siis sisäryhmän tapaan kuvailla ja erottaa itsensä toisista. Esimerkiksi ”skotlantilaisten toiseuttaminen” tarkoittaa siis skotlantilaisten *tapaa* toiseuttaa esimerkiksi englantilaisia.

Naiivisti ilmaistuna eroavaisuus on fakta, kun taas toiseus pohjautuu diskurssiin (Staszak 2008: 1–2). Yksi toiseuttamisen piirteistä on Staszakin mukaan sisäryhmän dominoiva asema, ja yksi toisen piirteistä on olla alistettu, eli kyseessä on valtasuhteiden asymmetria (Staszak 2008: 2). Tämän määritelmän kanssa yhteensopivasti Sarah Rishmyr Englund tuo lyhyessä esseessään esiin, että toiseus ja toiseuttaminen yhdistetään usein kolonialismiin, sillä toisen kohtaaminen, alistaminen ja tilan valtaaminen ovat kolonisaation ytimessä (Englund 2012). Vaikka toinen ei ole luonnostaan negatiivinen sana, kuuluu siihen negatiivinen leima, joka viittaa merkittävään eroavaisuuteen, ja on varsinkin historiallisesti liitetty ”ulkomaiseen” ja ”eksoottiseen”. Sisäryhmä pyrkii hallitsemaan ja pitämään toisen itsensä ulkopuolella. ”Me tässä olemme *me*, nuo tuolla ovat *ne*” (oma käännös, kursivointi lisätty, Staszak 2008: 3). Tällä Staszak viittaa siihen, että toiseus on myös maantieteellistä, ja että se, *mistä* ja *miltä etäisyydeltä* toista katsotaan vaikuttaa toiseuteen.

Myös William E. Connolly liittää Staszakin lailla toiseuttamisen osaksi identiteetin rakentamista; hänen mukaansa identiteetti rakennetaan eroavaisuuksien pohjalta, ja identiteetti muuntaa eroavaisuuden toiseudeksi turvatakseen varmuuden itsestään (Connolly 2002: 64). Pyhittääkseen itsensä identiteetti demonisoi eroavaisuuden (Connolly 2002: xv). Connollyn esimerkki toisen demonisoinnista on kirkkoisä Augustinus, joka koki tarpeelliseksi kuvailla pakanalliset itsekeskeisinä ja pinnallisina toisina voidakseen näin luoda heidän vastakohdakseen syvällisen kristityn. Augustinus tarvitsi pakanallista toista, jotta kristitty identiteetti olisi mahdollinen (Connolly 2002: 70). ”Yksinkertaisesti päätämme usein keitä olemme sen perusteella keitä ja mitä emme ole” (oma käännös, Colley 1992: 311). Näiden määritelmien ja selitysten pohjalta on helppo päätyä siihen tulokseen, että toinen on kulttuurisidonnainen: tietyn yhteisön tai kansan kulttuuri ei ole tyhjiössä, vaan vertautuu muihin kulttuureihin, ja eroavaisuuksien kautta ihminen jaotellaan kuuluvaksi joko ”meihin” tai ”heihin”. Näin, samoin kuin kääntäminen, ei toiseuskaan ole olemassa tyhjiössä.

Koska aiheenani on kulttuurin kääntäminen, ja kulttuuri liitetään identiteettiin ja identiteetti taas toiseuteen haluan mainita, että tekstityksissä hahmon identiteetin rakennus eroaa vahvasti muunlaisten tekstien – varsinkin kirjallisuuden – keinoista. Mainitsin ylempänä, että tekstittämisellä on tilallisia ja ajallisia rajoituksia, jotka ovat sille ominaisia. Rajoituksista huolimatta kulttuurin kääntämiseen kuuluu samoja haasteita kuin muissakin teksteissä, mutta rajoitusten lisäksi tekstitys saa hahmon identiteetin rakennukselle tukea kaikesta

audiovisuaalisesta materiaalista, jota ohjelmassa esitetään. Tällä tahdon painottaa sitä, että toiseuden ja itsen rakennuksessa tekstitys ei ole yksin vastuussa. Väitän, että tämä on yksi tekstittämisen vahvuuksista kulttuurienvälisessä tarinankerronnassa, ja tämä on tutkimuksen kannalta tärkeä havainto, vaikka audiovisuaalista materiaalia ei voidakaan ottaa huomioon.

Toiseus ja toinen ovat tärkeitä käsitteitä opinnäytetyössäni siksi, että tutkin negatiivisten ilmausten kulttuurinvälitystä. Negatiivisella ilmauksella on usein toiseuttava luonne, jolla pyritään erottamaan toinen itsestä ja omasta kansalaisuudesta, tässä tapauksesta esimerkiksi englantilainen skotlantilaisesta ja toisin päin. Toiseuttava ilmaus tuo esiin ja kritisoi toista ja toisen piirteitä. Kuten mainitsin johdannossa, tutkin sitä, mitä piirteitä toiseuttamisella on skotlantilaisessa ja englantilaisessa kulttuurissa *Outlander*-sarjassa, ja kuinka nämä piirteet välittyvät suomenkielisissä tekstityksissä.

2.5 Demonstratiivipronominit toiseuttajina

Kuten ylempänä mainitsin Connelly käyttää englannin kielistä verbiä *demonize*, demonisoida. Toinen ei toisin sanoen ole samalla tavalla ihminen kuin itse tai me. Väitänkin, että yksi negatiivisen toiseuttamisen osa-alueista liittyy toisen dehumanisointiin, jonka avulla toinen on helpompi kokea alempiarvoisena ja kauempana Itsestä. Toinen eristetään itsestä esimerkiksi haukkumassanoilla tai esineellistävillä sanavalinnoilla, kuten kun toiseutettua ryhmää kutsutaan ”punatakeiksi” (*Outlander*).

Väitän, että yksi kielenkäytön voimakkaimmista dehumanisoinnin välineistä on demonstratiivipronominin käyttö persoonapronominin käytön sijasta. Tällä viitataan erityisesti demonstratiivipronominien käyttöön suomen kirjakielessä, sillä puhekielessä demonstratiivipronominien ”se” ja ”ne” käyttö on suomeksi yleistä, eikä siinä yhteydessä ole epäinhimillistä. Suomen kielen demonstratiivipronomineja ovat *tämä*, *tuo*, *se*, *nämä*, *nuo*, ja *ne*, ja niitä käytetään itsenäisesti tai substantiivin määritteinä (Kotimaisten Kielten Keskus). Kun kyseessä on kirjakielessä dehumanisoiva, toiseuttava ilmaus, kyseessä voi olla kumpi tahansa näistä käyttötavoista. Esiintyykö demonstratiivipronomini aineistossa usein yksin, ja jos näin on, miksi?

Englannin kielessä *it* kategorisoidaan persoonapronominiksi, mutta en ole henkilökohtaisesti kohdannut tapausta, jossa sitä käytetään henkilöistä puhuttaessa ilman erittäin vahvaa alistamisen ja dehumanisoinnin intentiota. *It* on sana, jota käytetään esimerkiksi esineistä tai eläimistä. Englannin kielen demonstratiivipronomineja ovat *this*, *that*, *these* ja *those* ja ne ovat käytössä normaalissa diskurssissa usein substantiivilausekkeessa substantiivin

määrittäjinä tai itsenäisinä elementteinä kuten suomen kielessäkin. Aineistossani ei kuitenkaan ole esimerkkiä persoonapronominin *it* käytöstä puhuttaessa henkilöstä.

Demonstratiivipronomineihin tai edes niitä mainitseva tutkimus Suomessa liittyy käännöstieteen alalla ennemmin puhutteluihin, demonstratiivipronominien artikkelinomaisuuteen sekä puheen illuusioon (ks. esim. Väisänen 2019, Suonperä 2012). Demonstratiivipronominien käytön tutkimus tässä tutkimuksessa kohdistuu kuitenkin negatiivisten ilmausten analyysiin ja siihen, vahvistaako mahdollinen demonstratiivipronominin käyttö ilmausta. Lisäksi tahdon tuoda esille, että vaikka adverbi *senkin* ei ole yksi suomen kielen demonstratiivipronomineista se on silti mielenkiintoinen elementti, jolla ei ole suoraa vastinetta englannin kielessä. Sen käytöstä löytyy aineistosta monia esimerkkejä kohtauksissa, joissa negatiivisen ilmauksen kohde on läsnä dialogissa. Tutkin demonstratiivipronominien ja adverbien *senkin* ilmenemistä ja käyttötiheyttä sisällönanalyysiin keskittyvässä luvussa.

3 Aineisto

Tämä luku koostuu neljästä osasta, joista ensimmäinen keskittyy otsikon mukaisesti *Outlander*-sarjaan. Alaluvussa 3.1 keskityn toiseuteen *Outlander*-sarjassa, minkä jälkeen tarkennan fokustani skotlantilaisten, englantilaisten ja lyhyesti ranskalaisten käyttämiin toiseuttamisen tekstuaalisiin verkkoihin.

3.1. Outlander

Outlander (suom. *Matkantekijä*) on Diana Gabaldonin samanimiseen kirjasarjaan perustuva yhdysvaltalaisbrittiläinen draamasarja, jonka on luonut Ronald D. Moore. Tuotanto aloitettiin vuonna 2012. Sarjan ensimmäinen kausi esitettiin Suomessa Yle TV1:llä vuonna 2015. Sarja on julkaistu myös Netflix-, Viaplay- ja HBO Nordic -suoratoistopalveluissa Suomessa. Sarjassa on viisi kautta ja kuudennen kuvaukset ovat kesken. Jaksoja on tällä hetkellä 67. Yksi jakso kestää keskimäärin 60 minuuttia, mutta pituus vaihtelee 50 minuutista puoleentoista tuntiin.

Tutkielmassa käytin aineistonani Netflix-suoratoistopalvelussa julkaistuja ensimmäistä ja toista kautta. Netflixissä olevissa jaksossa ei valitettavasti ilmoiteta kääntäjiä tai käännöstoimistoa. En tiennyt tätä ennen kuin olin jo kerännyt materiaaliini. Etsiessäni tätä tietoa Heli Lassilan tekemä opinnäytetyö (2019) vahvisti epäilykseni siitä, että sitä ei tosiaan löydy. Hän vertailee opinnäytetyössään Viaplayn, HBO Nordicin ja Netflixin *Outlander*-sarjan tekstityksiä, joista Netflix on ainoa, jolla ei ole mainintaa kääntäjästä tai käännöstoimistosta yhdessäkään jaksossa. Lassilan tutkimus koski sarjan ensimmäistä kautta, mutta sama informaation puuttuminen jatkuu myös toisen kauden jaksossa. Rajasin jaksoaineistoni ensimmäiseen ja toiseen kauteen, koska ne kattavat yhdessä yhden tarinankaaren. Kolmannessa kaudessa tarinalla on uusi suunta, joten aineiston rajaaminen näin tuntui luontevalta päätökseltä. Aineistoa on yhteensä 29 jaksoa, ajallisesti noin 28 tuntia ja 10 minuuttia. Keräsin kaikista jaksosta negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten käännökset. Aineistoksi keräämäni käännökset ovat suhteellisen tasapainossa skotlantilaisten ja englantilaisten puhujien välillä huolimatta siitä, että sarja keskittyy englantilaisten Clairen näkökulmaan Skotlannista ja skotlantilaisista hahmoista, joilla näin ollen on enemmän ruutuaikaa ja dialogia. Skotlantilaiset käyttävät kuitenkin sarjassa englannin lisäksi runsaasti gaelin kieltä, jota ei ollut käännetty yhtä kohtausta lukuun ottamatta, joten osaa heidän negatiivisesta ja toiseuttavasta kielenkäytöstään

ei ole ollut mahdollista sisällyttää aineistoon. Sama koskee ranskankielisiä negatiivisia ja toiseuttavia ilmauksia, joita en voi käsitellä siitä syystä, etten osaa ranskaa.

Sarja kertoo Claire Randallista (Caitriona Balfe), englantilaisnaisesta, joka Skotlannin vierailullaan matkustaa ajassa taaksepäin vuodesta 1945 vuoteen 1743. Claire joutuu uusiin naimisiin nuoren ylämaalaisen, James ”Jamie” Fraserin (Sam Heughan) kanssa. Skotlantilainen James Fraser on sarjan toinen päähenkilö. Sarja seuraa pariskunnan matkaa ympäri maailmaa ja halki aikakausien: Skotlannin lisäksi sarjassa matkustetaan Ranskaan, Jamaikalle ja Amerikkaan.

Ensimmäinen kausi perustuu Diana Gabaldonin kirjasarjan ensimmäiseen osaan *Muukalainen* (1991, suom. Gummerus 2002). Toisen maailmansodan päätyttyä sairaanhoitaja Claire ja hänen miehensä Frank Randall matkustavat Skotlantiin. Claire matkustaa yllättäen ajassa kaksisataa vuotta taaksepäin, ja Frank yrittää epätoivoisesti etsiä vaimoaan 1900-luvulla. 1700-luvun Skotlanti vaatii Clairelta paljon sopeutumista: hän on englantilainen Skotlannin ylämailla aikana, jolloin ylämaita asuttivat useat jakobiitit, ja hänen lääketieteelliset taitonsa ovat edellä aikaansa ja johtavat vaikeuksiin, kun häntä epäillään noidaksi. Claire joutuu naimisiin James Fraserin kanssa pelastuakseen kidutukselta, mutta rakastuu pian Jamesiin, ja kiintyy 1700-luvun Skotlantiin sekä sen ihmisiin. Claire paljastaa Jamesille olevansa aikamatkaaja, ja kertoo samalla tulevasta Cullodenin taistelusta, jonka jakobiitit häviävät englantilaisille. Taistelu päättää viimeisen jakobiittikapinan ja on samalla lopun alku koko ylämaan kulttuurille. Claire ja James joutuvat kauden aikana kumpikin kärsimään julman englantilaisen upseerin Jonathan ”Black Jack” Randallin käsissä. Jonathan Randall on Clairen 1900-luvun aviomiehen Frankin esi-isä. Sarjassa Frankin ja Jonathanin hahmoja näyttelee sama henkilö (Tobias Menzies). Kauden viimeisessä jaksossa Claire ja James purjehtivat Ranskaan, ja Claire kertoo olevansa raskaana.

Outlanderin toinen kausi perustuu Gabaldonin kirjasarjan toiseen osaan *Sudenkorento* (1992, suom. Gummerus 2003). Kun Claire ja James pääsevät Ranskaan, he päättävät yrittää muuttaa tulevaisuutta ja estää prinssi Charlesin kapinasuunnitelmat, jotta ylämaalaiset eivät koskaan joutuisi Cullodenin taisteluun. Jonathan Randall palaa kuvioihin ja päättyy kaksintaisteluun Jamesin kanssa yritettyään raiskata Jamesin suojatin Fergusin (Romann Berrux). Claire järkyttyy kaksintaistelusta niin pahasti, että kokee keskenmenon. Näiden traumojen jälkeen James ja Claire palaavat Skotlantiin. Prinssi Charles saa Jamesin yrityksistä huolimatta rahoitusta kapinaansa, ja jakobiitit kokoontuvat. James ja Claire yrittävät muuttaa historiaa vielä kerran auttamalla jakobiittiarmeijaa voittamaan. Kauden viimeisessä jaksossa Claire ja James joutuvat kuitenkin kohtaamaan karun todellisuuden: heidän yrityksensä ovat

epäonnistuneet ja Cullodenin taistelu on alkamassa. Claire on tullut uudelleen raskaaksi ja lähtee takaisin omaan aikaansa, jotta heidän lapsensa selviäisi.

Tarinan yksi kantavista teemoista rakkauden, perheen ja uskollisuuden lisäksi on toiseus, minkä takia päädyin fokusoimaan toiseuteen keskittyvän tutkimukseni juuri *Outlander*-sarjaan, vaikka vaihtoehtoja löytyisi sarja- sekä elokuvamaailmasta runsain määrin. Seuraavassa alaluvussa keskityn toiseuden ilmenemiseen sarjassa.

3.2 Toiseus ja *Outlander*

Toiseus ilmenee *Outlander*-sarjassa monien eri asetelmien kautta. Tässä alaluvussa käsittelen näitä asetelmia, toiseuttamiseen liittyviä piirteitä, toiseuttavien kommenttien konteksteja, dehumanisointia sekä negatiivisten ilmausten käyttöä. Keskityn seuraavissa alaluvuissa skotlantilaisten ja englantilaisten toiseuden sekä toiseuttamisen piirteisiin. Ensimmäisessä ja toisessa kaudessa näkyvimpiä toiseuttavia asetelmia, toisin sanoen vastakkainasetteluja ovat skotlantilaiset vastaan englantilaiset, skotlantilaiset vastaan ranskalaiset, englantilaiset vastaan ranskalaiset, nainen vastaan mies sekä nykyaika vastaan menneisyys. Vastakkainasettelu on sarjan suurimpia teemoja, jota käsitellään tutkivasti ja kantaaottavasti. Asetelmien erojen ja määrän perusteella on turvallista olettaa, että myös sarjassa kuvailtu toiseus on monimuotoinen, ja riippuu toisesta. Esimerkiksi nainen on erilainen toinen kuin englantilainen, vaikka molemmista puhutaan eriyttävällä ja usein negatiivisella tavalla. Nainen vastaan mies - vastakkainasettelu tulee parhaiten esille silloin, kun Claire tekee jotain 1700-luvun naiselle epäsoveliaa tai kun hän tai joku muu naishahmo suututtaa jonkun mieshahmon. Joskus negatiivissa ja toiseuttavissa ilmauksissa toiseuttaminen ja kommentointi kohdistuu enemmän kuin yhteen toisen piirteeseen: Clairea esimerkiksi kutsutaan ”englantilaisemmäksi”, jossa yhdistyvät kansallisuuteen ja naiseuteen viittaavat sanat.

Millaisissa kohtauksissa näitä negatiivisia ja toiseuttavia ilmauksia sitten käytetään? Sarja on fantasiateemasta huolimatta dialogiltaan ja reaktioiltaan suunniteltu mahdollisimman realistiseksi ja johdonmukaiseksi. Niinpä kohtaukset, joissa negatiivisia ilmauksia käytetään ovat loogisia: joskus joku hahmo on vihainen toiselle ja huutaa tälle tai skotlantilaiset puhuvat pahaa englantilaisista ja toisin päin, ja joskus negatiivinen kanta ilmaistaan, kun toinen tuodaan esiin muuten neutraalissa keskustelussa. Negatiiviset ilmaukset voivat olla myös rentoja kommentteja muista hahmoista, mutta sanavalinnoista huolimatta sävy on erilainen. Tähän palaan tarkemmin luvussa 4.

Suomeksi käännettyistä repliikeistä koostuva aineistoni on kerätty pääasiallisesti skotlantilaisten ja englantilaisten vastakkainasetteluun keskittyen, ja näihin kansallisuuksiin kuuluvien hahmojen repliikit ovat myös kyselytutkimukseni kohde. Aineistosta löytyy kuitenkin myös negatiivisia ja toiseuttavia ilmauksia ranskalaisten ja muiden kansallisuuksien välillä sekä kansallisuuksien sisällä, ja myös näitä repliikkejä tuon esiin sisällönanalyysissä. Kuten johdannossa mainitsin, negatiivisia ilmauksia sisältävien suomenkielisten tekstitysten tutkimisessa ilmeni yksi odotettavissa oleva haaste, joka koskee tekstitysten tutkimusta ylipäätään: käännetyn repliikin kontekstin huomiointi. Kun skotlantilainen hahmo sanoo raivoissaan sanan ”englantilainen” ja sylkäisee maahan, sanaa ”englantilainen” voidaan tuolloin tulkita negatiivissävytteiseksi. Kuitenkin pelkkänä tekstinä, ilman audiovisuaalista tukea teksti on sävyltään neutraali, jos lauseessa ei ole muita negatiivisia sanoja liitteenä. Kansalaisuuteen viittaava termi on neutraali ilman kontekstia. Sarjassa käytetään usein englanniksi ilmaisuja kuten *Scottish*, *English*, *British*, *Scots* ja niin edelleen, jotka kääntyvät suoraan suomeksi skotlantilainen, englantilainen, britti ja skotti. Kansallisuuteen viittaava sana saattaa olla osa kritiikkiä, sarkastista lausahdusta, kaskua toisen kansallisuuden kustannuksella tai kiristettyjen hampaiden välistä pusketta väkineistä kohteliaisuutta. Pelkkänä tekstinä, ilman audiovisuaalista kontekstia teksti on kuitenkin neutraali verrattuna ilmauksiin, jotka sisältävät selkeästi negatiivisia sanoja.

Negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset eivät yksinään kerro koko tarinaa, vaan äänensävy, musiikki, ilmeet, kehonkieli ja kohtauksen värit ilmaisevat yhtä lailla hahmojen suhtautumista toiseen ja toisen toiseuteen sekä sitä, mikä tai kuka katsojalle halutaan välittää ”pahana” tai ”vääränä”. Aina negatiivissävytteisissä kohtauksissa ei edes sanota ”ikäviä” ja ”ilkeitä” sanoja. Tästä johtuu se, että vaikka *Outlander*-sarjassa toiseuttava puhe – käytöksestä puhumattakaan – oli yleisempää kuin aineiston määrästä voisi tulkita, se ei välity kirjoitettuun tekstiin, eikä näin ollen ole relevantti osa kyselytutkimuksessa käytössä olevaa aineistoa, kun tarkoituksenani on tutkia negatiivisten ilmausten kääntymistä ja niiden kulttuurisia eroja. Kaikkea toiseuttavaa kielenkäyttöä ei tästä syystä ole mahdollista sisällyttää aineistoon, eikä niin laajaa aineistoa ole mielekästä analysoida tämän opinnäytetyön rajoissa. Tunnistan nämä kontekstisidonnaisuuden tuomat haasteet ja otin ne huomioon aineistoa käsitellessäni, ja pyrin poistamaan aineistostani monitulkintaiset ilmaukset mahdollisimman tarkasti mahdollistaakseni syvällisen analyysin selkeästi itsenäisistä negatiivisista ja toiseuttavista ilmauksista.

Kontekstisidonnaisuuteen liittyvät haasteet huomioon ottaen ja niistä huolimatta tutkimukseni keskittyy toiseuttavien elementtien kääntymiseen suomen kielelle ja niiden

kulttuurinvälityspotentiaaliin, mutta sitä ennen on mielestäni tärkeää esitellä kahden tarkimman analyysin kohteen – skotlantilaiset ja englantilaiset – toiseutta ja toiseuttamista sarjassa yleisesti. Analysoin *Outlander*issa olevien skotlantilaisten ja englantilaisten toiseutta ja toiseuttamista keräämäni negatiivisten ilmausten aineiston perusteella, mutta tahdon olla läpinäkyvä siitä, että pohdintaan liittyy joiltain osin myös audiovisuaalisen materiaalin luoma kokemus. Sarjan nähneenä analyysin rajoittaminen pelkän tekstin piiriin on haastavaa, jollei mahdotonta, mutta pyrin tuomaan kontekstin parhaani mukaan lukijalle esille näissä alaluvuissa sekä seuraavissa luvuissa. Analyysissa tavoitteeni on esitellä näiden kahden kansan eroja tekstuaalisten verkkojen vertailun avulla ja näin valaista varsinkin kyselytutkimuksessa olevia suomenkielisten tekstitysten pragmaattisia piirteitä, joiden perusteella kulttuurin voi tunnistaa. Käsittelin Bassnettin ja Lefeveren (1998) termiä luvussa 2, ja seuraavaksi kuvailemani toiseuden ja toiseuttamisen piirteet kuuluvat sarjassa olevien skotlantilaisten ja englantilaisten tekstuaalisiin verkkoihin.

3.2.1 Skotlantilaisten käyttämä toiseuttamisen tekstuaalinen verkko

Alkuasetelma on seuraava: skotlantilaiset – *Outlander*issa tarkemmin ylämaalaiset – asuvat Skotlannin ylämailla, jonne brittijoukot ovat saapuneet ylläpitämään järjestystä ja sammuttamaan kapinahenkeä englantilaista hallitsijaa vastaan. Skotlantilaisten kotikonnuille on siis saapunut ei-skotlantilaisia ulkopuolisia, jotka koetaan pahantahtoisiksi, ja jotka ottavat haltuunsa kyliä ja vaativat ylämaalaisilta uskollisuutta ja alamaisuutta. Englantilaiset eivät sopeudu, vaan valittavat olosuhteita ja vaativat skotlantilaisia muuttumaan, kun taas skotlantilaiset pyrkivät pitämään kiinni kulttuuristaan sekä pitämään englantilaiset sen ulkopuolella.

Skotlantilaisten puhe sarjassa on yleisesti sisällöltään suorempaa ja karkeampaa kuin englantilaisten. Lisäksi skotlantilaisten hahmojen lausumia negatiivisia ilmauksia tutkiessani kävi ilmi, että niin alkuperäinen kuin käännetty teksti molemmat sisälsivät ”raaempia” ja ”rumempia” sanoja kuin englantilaisten: sanoja kuten ”paskiainen” (engl. *bastard*), ”äpäpä” (engl. *bastard*), ”pallinaama” (engl. *ballface*), ja ”nilkki” (engl. *punk*) ei käytetä muiden kuin skotlantilaisten hahmojen puhutuissa ja kirjoitetuissa repliikeissä.

Skotlantilaiset eivät kuitenkaan käytä negatiivisia ilmauksia vain vihollisistaan, vaan monessa kohtaa haukkumat on tarkoitettu ystävälle, työntekijälle tai rakkaalle sukulaiselle (tai ne kertovat heistä). Skotlantilaiset käyttävät toisinaan negatiivisia ilmauksia toisistaan melkein kuin hellittelyniminä, ja kontekstista käy ilmi, että hahmojen välillä on lämmin tai

vähintään kunnioittava suhde. Esimerkiksi toisen kauden toisessa jaksossa, kun James, Claire ja Jamesin kummisetä Murtaugh ovat asettuneet Pariisiin, Murtaugh ilmoittaa Jamesille kaipaavansa ”jopa Laardisangon ja Isopään seuraa”. Murtaugh ei käytä edes hahmojen oikeita nimiä (Rupert ja Angus). Osa haukkumasanoista on samoja, joita englantilaisista käytetään, kuten ”paskiainen” (engl. *bastard*), kun taas osa on rennompia ja mielikuvituksellisempia, kuten ”pallinaama”. Kohtauksesta, jossa skotlantilaiset haukkuvat toisiaan, löytyy usein myös huumoria ja lämpöä. Kun huomasin negatiivisten ilmausten olevan osa skotlantilaisten kielenkäyttöä puhuteltavan hahmon kansallisuudesta riippumatta, tutkin, onko englanninkielinen samanmuotoinen negatiivinen ilmaus käännetty samalla tavalla, vaikka kyseessä olisi skotlantilainen englantilaisen sijaan. Vastaus on kyllä: käännökset eivät eroa toisistaan, oli haukkunnan kohteena englantilainen tai skotlantilainen hahmo. Tätä strategiaa puoltaa tietenkin se, että englanninkielinen sana on sama eri kohtauksissa, mutta tämä merkitsee myös sitä, että lämmin ja humoristinen sävy on jälleen täysin kontekstisidonnaista, eikä tule ilmi tekstityksistä.

Englantilaisen toisen läsnäolo skotlantilaisten maailmassa on eräänlaisessa pääosassa: englantilainen on skotlantilaisten antagonist, ja Clairea lukuun ottamatta käytännössä kaikki englantilaishahmot joko ovat suoralta kädeltä vihollisia taikka paljastuvat sellaisiksi. Itse asiassa Claireakin epäillään englantilaisvakoojaksi ja noidaksi. Englantilaistahahmoista puhutaan lisäksi dehumanisoivin termin: punatakki (engl. *redcoat*) pelkistää ihmisen pelkäksi vaatekappaleeksi riistäen tältä näin yksilöllisyyden sekä inhimillisyyden.

Dehumanisointi ei kuitenkaan ole skotlantilaisten käyttämien negatiivisten ilmausten pääpiirre: karkea puhetyyli ja maskuliinisuuden kyseenalaistaminen tulevat esiin niin alkuperäisessä dialogissa kuin käännöksissäkin usein, kun skotlantilaiset kritisoivat tai haukkuvat englantilaisia. Skotlantilaiset hahmot kärkevät englantilaisia palaamaan äitiensä luo, kutsuvat näitä ”pikku nilkeiksi”, ”veikoiksi” ja monesti englantilaisia luonnehditaan ”kalpeiksi”. Negatiivisen ilmauksen kohdetta väheksytään, ja vaikuttaa siltä, että skotlantilaiset hahmot pitävät englantilaisia sirompina, hienostelevampina ja feminiinisempinä. Maskuliinisuuden puuttuminen viittaa negatiivisesta näkökulmasta rohkeuden, koon, taidon ja voiman puuttumiseen. Dougal MacKenzie, yksi MacKenzien klaanin sotapäälliköistä raivostuu Jamesille, koska tämä nauraa englantilaissotilaiden kanssa taistelun jälkeen, ja huutaa miekka ojossa: ”kutsutko näitä paskiaisia miehiksi?” (K2J10 ”Prestonpansin taistelu”). Dougal edustaa kenties sarjan nationalistisinta jakobiittia, jonka rakkaus Skotlantia ja viha Englantia kohtaan ovat vertaansa vailla. Hänen lausumiaan onkin suurin osa skotlantilaisten hahmojen lausumista

selkeän negatiivisista ilmauksista. Kun englantilaisten ”kalpeuteen” ja ”valkonaamaisuuteen” viitataan, kenties ajatuksena on, etteivät englantilaiset työskentele ulkona erinäisissä rankoissa olosuhteissa, tai että he eivät liiku tarpeeksi saadakseen punaa poskilleen.

Claireen kohdistuva toiseuttaminen on sekoitus hänen naiseuttaan ja englantilaisuuttaan. Monet negatiiviset ilmaukset, joita skotlantilaiset hänestä käyttävät, ovat yhdistelmiä näistä kahdesta: ”englantilaisämmä”, ”sassenachlikka”, ”englantilaisjuoppo”. *Sassenach* on gaelia ja tarkoittaa englantilaista tai yleisesti muukalaista. Tätäkin nimitystä käytetään kautta sarjan vain Claireista, ja vaikka James käyttää sitä hellittelynimenä, muiden hahmojen suusta sanalla on usein arvosteleva, ylenkatsova sävy.

Gaelin kieli on muutenkin mielenkiintoinen toiseuttamiseen käytetty elementti. En käsittele gaelin kieltä osana tutkimustani tutkimuksen luonteen ja tavoitteiden takia, mutta kontekstista ilmenee usein, jos sanottu asia on negatiivinen. Lisäksi sarjaa analysoituani arvelen, että niin sanotusti ”pahimmat” negatiiviset ilmaukset lausutaan gaeliksi. Ne jäävät gaelia osaamattomalle – eli suurimmalle osalle katsojista – täysin mysteeriksi. Gaelin puhuminen on skotlantilaisille keino toiseuttaa, koska he käyttävät sitä sulkeakseen pelkän englannin kielen puhujia ulkopuolelle sekä vahvistaakseen omaa ryhmäidentiteettiään. Gaelin kieli on ylipäättään mielenkiintoinen osa *Outlander*in kääntäjän näkökulmasta, sillä useimmiten käytettyjen gaelinkielisten ilmausten (kuten *sassenach*) ohella Netflixin käännöksistä löytyy vain yksi kohta, jossa repliikkejä, jotka ovat yksinomaan gaelia, on käännetty (K2J2 ”Vieraalla maalla”). Yksi repliikeistä on sattumoisin negatiivinen ilmaus, kun Murtaugh kutsuu Sandringhamin herttuaa tekstityksen mukaan ”pettäväksi pelkuriroistoksi”. Syytä tälle käännösvalinnalle juuri tässä kohtaa on vaikea tietää, ehkä kääntäjä on käyttänyt englanninkielistä tekstitystä apunaan, mikä taas ei ole kaikkien kohtausten kohdalla mahdollista, sillä gaelin kieltä ei suurimmaksi osaksi ole käännetty myöskään englanninkielisissä tekstityksissä.

Skotlantilaisten englantilaisten toiseuttamiseen keskittyvä tekstuaalinen verkko sisältää pääasiassa ulkonäön, koon sekä rohkeuden ja maskuliinisuuden puutteen kommentointia. Koska toiseuttaminen on vertailua, erottavat skotlantilaiset näin itsensä englantilaisista, joita pitävät itseään feminiinisempinä, pienempinä, heikompina ja vähemmän rohkeina.

3.2.2 Englantilaisten käyttämä toiseuttamisen tekstuaalinen verkko

Englantilaisten kohdalla alkuasetelma on tämä: suurin osa englantilaisista, jotka sarjassa esitellään, ovat komennuksella Skotlannin ylämailla ylläpitääkseen järjestystä ja sammuttaakseen kapinahenkeä englantilaista hallitsijaa vastaan. Skotlanti on likaisempi, kylmempi ja villimpi kuin mihin englantilaiset ovat tottuneet, ja ylimieliset, sivistymättömät ja epäkohteliaat skotit tekevät elämästä sietämätöntä. Kaikki olisivat mieluummin jossain muualla. Englantilaiset tahtovat alistaa skotit ja tehdä heistä ”kunnon kansalaisia”, jotta he voisivat palata takaisin kotiin.

Skotlantilaisten ja englantilaisten vastakkainasettelua ilmentää muun muassa se, että ensimmäisen ja toisen kauden yhdet suurimmat antagonistit – Jonathan ”Black Jack” Randall ja Sandringhamin herttua – ovat molemmat englantilaisia. Jonathan Randall on kuvattu oikeaksi pahuuden ilmentymäksi, ja sarjan fanit ovat väittäneet hänen olevan joko psykopaatti tai sosiopaatti (Ingham 2020). Randallin ja Sandringhamin herttuan todellinen antagonistinen luonne on kuitenkin piilossa heidän käyttämässään kielessä, sen sijaan heidän tekonsa vaikeuttavat päähenkilöiden elämää ja aiheuttavat paljon huolta ja vaivaa. Kunniakas käytös ja kaunis puhetyyli leimaavat englantilaishahmoja, mutta kohteliaan fasadin takana piilee halveksuntaa, kieroilua ja pahuutta. Vähänkin kunniakkaat englantilaissotilaat, jotka esitetään sarjassa sivuhahmoina, jäävät julmien ylempiensä varjoon, eikä katsoja ehdi arvostaa heitä tarpeeksi ja hänen mielipiteensä englantilaisista ei ehdi muuttua. Kohteliaimpiakin englantilaishahmoja leimaa kuitenkin tasapaksu ylemmyyden tunne skotlantilaisia kohtaan.

Ylemmyyden tunne johtaa myös dehumanisoivampaan toiseuden eriyttämiseen. Siinä, missä skotlantilaiset kyseenalaistavat maskuliinisuutta, englantilaiset kyseenalaistavat älyä ja sivistyneisyyttä ja rinnastavat näin skotlantilaisia lähemmäs eläimiä. Toisen kauden kahdeksannessa jaksossa James sanoo, että kaikki huoneessa olevat tietävät englantilaisten pitävän heitä ”villeinä koirina, jotka olisi parempi lopettaa kuin antaa elää”. Vaikka englantilaishahmot eivät käytä ilmausta ”villi koira”, ei paljoa uuvu. Käännettyissä tekstityksissä skotlantilaisista puhutaan ”barbaareina” ja ”olentoina”, jotka ovat ”uppiniskaisia”. Myös gaelin kieltä kutsutaan barbaariseksi (K2J11 ”Kosto on suloinen”). Jo pelkästään aksentit toki erottavat eri kansallisuudet selkeästi toisistaan, mutta englantilaisten kommentointi ja käytös eroaa toiseuttavaa ja negatiivista kieltä käytettäessä. Ensimmäisen kauden kuudennessa jaksossa englantilainen komentaja puhuu Dougal MacKenziestä juuri ”olentona” (engl. *creature*), jonka englannista ei saa mitään selvää. Komentaja puhuu muulle seurueelleen aivan kuin Dougal ei olisi edes huoneessa. Toinen on kuin näytillä oleva patsas.

Kyseinen kohtaaminen on kaiken kaikkiaan hyvä esimerkki skotlantilaisten ja englantilaisten vastakkainasettelusta *Outlander*-sarjassa: englantilaiset sotilaat ja komentajat arvostelevat Dougalin aksenttia ja olemusta siihen pisteeseen, että Dougalin täytyy lähteä huoneesta, jottei tilanne yltyisi taisteluun.

Claire erottuu englantilaisena skotlantilaisten joukosta usein, kuten jo aiemmassa alaluvussa mainitsin, mutta itse hän harvoin käyttää negatiivisia ilmauksia skoteista, vaikka saa niitä itse osakseen. Clairen tilanteessa hän on kuitenkin yksin oleva toinen sisäryhmän keskellä, jolla olisi harvoin ”oman ryhmänsä” tukea. Ensimmäisen kauden alussa Claire puhuu rauhan tunteesta, jonka hän kokee ollessaan englantilaisten ympäröimänä. Claire puhuu usein skotlantilaista rauhallisesti, vaikkakin varsinkin ensimmäisen kauden alussa teksti on paikoitellen arvostelevaa. Hän käyttää vahvoja negatiivisia ilmauksia kuten ”sadisti” vain suutuessaan Jamesille. Claire kuitenkin tietää ja osaa käyttää hyväksi englantilaisten vallitsevia mielipiteitä skotlantilaisista, ja hän hyödyntää näitä mielipiteitä toisen kauden yhdeksännessä jaksossa. Jakson yhdessä kohtauksessa Claire auttaa Jamesia saamaan englantilaissotilalta tietoja esittäen olevansa skotlantilaisten kidnappaama.

Claire: ”Skottibarbaari. Anna hänen olla, senkin sadisti. Vastustelin lähentelyjäsi aiemmin, mutta jos annat pojan mennä, antaudun sinulle, senkin sika.”

K2J9 ”Valmiusasemissa”

Claire kutsuu Jamesia barbaariksi, sadistiksi ja siaksi, sekä indikoi, että James on yrittänyt hyväksikäyttää häntä seksuaalisesti. Tämän erittäin negatiivisen kuvauksen voidaan muiden kohtausten perusteella olettaa olevan englantilaisten mielipide skotlantilaisista. Tämä juoni myös toimii, sillä James saa englantilaissotilalta haluamansa vastaukset.

Englantilaiset käyttävät toisistaan negatiivisia ilmauksia ollessaan epätyytyväisiä toisiinsa, eivät humoristisessa, lämpimässä mielessä kuten skotlantilaiset. Ylemmät komentajat ja upseerit arvostelevat alempiaan tyhmiksi ja epäpäteviksi. Tämäkin on eräänlaista hahmojen välistä toiseuttamista, sillä sotilashierarkiassa ylempänä olevat erottavat itsensä komennettavistaan arvostelemalla. Suurin osa tästä asenteesta välittyy kuitenkin dialogin ulkopuolisen audiovisuaalisen materiaalin kautta, ei niinkään tekstissä.

Englantilaisten skotlantilaisten toiseuttamiseen keskittyvä tekstuaalinen verkko sisältää pääasiassa käytöstapojen puutteen kommentointia. Siinä, missä englantilainen on sivistynyt, rauhanomainen, kunniallinen ja kohtelias, on skotti huonokäyttöinen barbaari

ylämailla vallitsevia olosuhteita myöten. Englantilainen ei kuitenkaan ole suorapuheinen kuten skotti, ja ”todellisten” negatiivisten ajatusten sanalliseen ilmaisuun vaaditaan turhautumisen ja suuttumuksen tunteita. Luvussa 4 siirrytään tutkimaan molempien kansalaisuuksien asenteiden ilmenemistä tekstityksissä, mutta sitä ennen haluan nopeasti esitellä myös ranskalaisten tekstuaalisen verkon.

3.2.3 Ranskalaisten toiseus ja toiseuttamisen tekstuaalinen verkko

Vaikka ranskalaiset ovat loppujen lopuksi suhteellisen vähän esillä verrattuna skotlantilaisiin ja englantilaisiin päähenkilöihin, on mielestäni tärkeää käsitellä edes lyhyesti ranskalaisia hahmoja samankaltaisella analyysillä kuin ylemmissä alaluvuissa. Claire, James ja Murtaugh asuvat Pariisissa seitsemässä kahdestatoista toisen kauden jaksosta, ja tuona aikana he saavat ystäviä ja vihollisia maan kansalaisista. Kreivi St. Germain on ranskalaisista hahmoista antagonistisin Clairea ja Jamesia kohtaan.

Ranskalaisten toiseuden piirteet tuodaan esiin pääasiallisesti Murtaugh’n toimesta. Nämä piirteet muistuttavat englantilaisten toiseutta: ranskalaiset ovat liian hienostelevia, ylimielisiä ja ilmeisesti jollain tavalla feminiinejä tai ”epämiehekkäitä”, sillä Murtaugh kutsuu ranskalaisia miehiä ”sodomiiteiksi” (K2J2 ”Vieraalla maalla”). Vaikka he ovat hienostelevia, he eivät ole ilmeisesti järkeviä älykkäitä (perhanan pölvästit (*mtj.*)), ja hovi on kummallinen (”Vain Ranskassa kuningas tarvitsee yleisöä paskantaakseen.” (*mtj.*)). Murtaugh haukkuu myös Pariisin hajua, johon viitataan sammakoilla ja yöastioilla (K1J2 ”Heijastus”, K2J2 ”Vieraalla maalla”). Tämä on se kuva, joka katsojalle maalataan skotlantilaisten ja ranskalaisten väleistä. Aineiston perusteella ranskalaisten negatiivinen asenne kohdistuu oikeastaan kokonaan englantilaisiin, tai voi olla, että ranskalaisten näkökulmasta Skotlanti ja Englanti ovat yksi ja sama. Jos sarjaa analysoi historiallisesta näkökulmasta tämä ei olisi yllättävää, sillä Skotlannilla ja Englannilla on ollut sama hallitsija 1600-luvun alusta, ja vuonna 1707 voimaan astui unionilaki, joka yhdisti Skotlannin ja Englannin Iso-Britanniaksi (Britannica 2020). *Outlander* pyrkii osittain historialliseen tarkkuuteen, joten syitä ranskalaisten asenteeseen voi pohtia myös tämän informaation pohjalta. Englantilaisten ja skotlantilaisten yhdistymiseen 1700-luvulla myös viitataan sarjassa (K2J13 ”Meripihkakivi”).

Siinä, missä englantilaiset pitävät skotlantilaisia sivistymättöminä, ovat englantilaiset samassa asemassa ranskalaisten näkökulmasta: englannin kieltä kutsutaan ”epämusikaaliseksi” ja ”soinnittomaksi” (K2J2 ”Vieraalla maalla”) ranskan kieleen verrattuna, heidän käytöstään kutsutaan ”karkeaksi” (K2J1 ”Heijastus”) ja kreivi St. Germain arvostele

englantilaisten yhteiskuntajärjestelmää sanomalla: ”englantilaiset jakavat titteleitä kuin helmiä sioille” (K2J1 ”Heijastus”). Kyseinen repliikki on myös todiste siitä, että ranskalaiset eivät välttämättä erottele Skotlantia ja Englantia toisistaan, sillä Jamesin ja Clairen tittelit ”lordi” ja ”lady” ovat molemmat Skotlannista. Kuningas Ludvig XV ei ole suoranaisesti vihollinen, mutta hänellä on ylimielinen asenne englantilaisia kohtaan, ja hän arvostelee englantilaisten ”verenhimoa” ja sotaaisuutta (K2J5 ”Ylösnoussut”). Kuninkaan puhe koostuu kuitenkin enemmän rauhallisesta kommentaarista tai sarkasmista. Sarkasmi on käännetty tehokkaasti suomeksi: ”olisi sääli tahria noin komeat polvihousut” (K2J5 ”Ylösnoussut”) on käännetty suoraan tekstityksissä, ja varsinkin kontekstin tietäen sarkasmi on oikean huolehtimisen ohella käytännössä ainoa vaihtoehto.

Ranskalaisten toiseus on siis skotlantilaisen näkökulmasta samankaltainen kuin englantilaisten. Tästä todisteena kuitenkin on vain Murtaugh, joten asenteeseen kannattaa suhtautua varauksella. Englantilaisten näkökulmaa ranskalaisista negatiivisina toisina valottaa ainoastaan Prinssi Charles Stuartin kommentti ”ranskalaiset kunnioittavat vain rahaa” (K2J6 ”Viekkat vehkeilijät”). Lisäksi ranskalaisten suhteellisen vähän esitelty tekstuaalinen verkko on kohtalaisen samanlainen kuin englantilaisten. Englantilaisia ja skotlantilaisia ei heidän perspektiivistään erotella. Tästä todisteena ovat kreivi St. Germainin, kuningas Ludvig XV:n ja kuninkaan hovin kommentit. Tässä asetelmassa mielenkiintoista on mielestäni juuri se, että englantilaiset ovat samassa asemassa kuin skotlantilaiset, ranskalaiset ovat skotlantilaisille kuin englantilaisten jatkumo, ja englantilaisia ja skotlantilaisia ei ranskalaisten puheessa edes eroteta toisistaan. Valitettavasti vaikka ranskalaisten toiseuttamisen tekstuaalisesta verkosta on näyttöä suomenkielisissä repliikeissä, ne ovat yhtä lukuun ottamatta alkuperäiseltä kieleltään ranskaksi, ja tämän takia en voi sisällyttää niitä lopulliseen analyysiin. Ranskalaisten hahmojen kontribuutio sarjan toiseuden ja toiseuttamisen asetelmiin on kuitenkin toisessa kaudessa sen verran merkittävä, että koin tarpeelliseksi käsitellä myös heitä.

4 Aineistoanalyysi

Tämä luku koostuu aineiston kvalitatiivisesta sisällönanalyysistä. Esittelen ensimmäisessä alaluvussa kvalitatiivisen sisällönanalyysin tutkimusmenetelmänä, sitten käännösstrategioiden luokituksen, minkä jälkeen käsittelen ja analysoin tutkimukseni aineistoa. Sisällönanalyysiosuudessa tutkin myös demonstratiivipronominien esiintymistä ja käyttöä tekstityksissä.

Kvalitatiivisen sisällönanalyysin – sekä myöhemmin kyselytutkimuksen – aineisto koostuu *Outlanderin* ensimmäisen ja toisen kauden jaksoista kerätyistä alkuperäisistä ja suomeksi käännettyistä repliikeistä, jotka olen itse luokitellut negatiivisiksi ja toiseuttaviksi ilmauksiksi. Repliikit ovat joko negatiivisia, toiseuttavia tai näiden kahden yhdistelmiä. Valtaosa repliikeistä on yhdistelmiä. En lajittele repliikkejä näiden kahden elementin perusteella vaan tutkin, kuinka ne ilmentävät skotlantilaisten ja englantilaisten tekstuaalisten verkkojen piirteitä. Kerätessäni aineistoa etsin repliikkejä, jotka sisälsivät kansallisuuteen viittaavia sanoja yhdistettynä negatiiviseen sanaan tai ilmaukseen, demonstratiivipronomineja yhdistettynä negatiiviseen sanaan tai ilmaukseen, ja yksin esiintyviä negatiivisia sanoja tai ilmauksia, jotka viittaavat toisen kansallisuuden henkilöön. Kahta lukuun ottamatta kaikki aineiston repliikit kohdistuvat lausujan sisäryhmän ulkopuoliseen edustajaan. Pyrin karsimaan selkeästi monitulkintaiset ilmaukset aineistosta. Jotkin ilmaukset ovat sävyiltään vähemmän tunnelautuneita kuin toiset, jotkin kommentoivat enemmän yksilön luonnetta kuin kansallisuutta, ja jotkin niistä edustavat toisia paremmin lausujan kansallisuuden toiseuttamisen tekstuaalisia verkkoja, joita käsittelin ylempänä. Tuon jälkimmäisiä ilmauksia esille esimerkkeinä, ja mielestäni toimivasti skotlantilaisten ja englantilaisten tekstuaalista verkkoa edustavia repliikkejä on valikoitu kyselytutkimukseen. Aineisto koostuu yhteensä 80 repliikistä, joista keräsin tarkemmin 94 sanaa tai ilmausta, jotka luokittelin käännösstrategioittain.

4.1 Kvalitatiivinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Kvalitatiivisella tutkimuksella viitataan laadulliseen tutkimukseen, jossa keskiössä ovat ”merkitykset, jotka ilmenevät mitä moninaisimmin tavoin” (Varto 1992: 24). Anita Saaranen-Kauppisen ja Anna Puusniekan (2006) mukaan kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta pidetään usein toistensa vastakohtina, joista ensimmäinen rinnastetaan teorialähtöisyyteen ja

jälkimmäinen aineistolähtöisyyteen. Tämä näkökanta on kuitenkin Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan mukaan mustavalkoinen, ja niin laadullinen kuin määräinen tutkimus sisältävät aineisto- ja teorialähtöisyyttä. Kvalitatiivinen tutkimus yhdistetään usein humanistisiin tieteisiin.

Kvalitatiivinen sisällönanalyysi on menetelmä, joka painottaa ”tekstin sisällöllisiä ja laadullisia merkityksiä” (Seitamaa-Hakkarainen 2014). Sisällönanalyysi voi sisältää niin tekstin laadullista kuin tekstiä erittelevää analyysia. Sisällön erittelemisellä tarkoitetaan tekstin määrällistä kuvausta, kuten sanojen ilmaantuvuutta tekstissä. Sisällönanalyysi voi olla joko teoriaohjaavaa, teorialähtöistä tai aineistolähtöistä, eli sisällön luokittelu perustuu joko teoreettiseen viitekehykseen tai aineistoon. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006) Analyysia varten koostetaan sisällön luokitus, joka pohjautuu joko teoriaan tai aineistoon ja käsittelee tutkimuskohdetta joko laadullisella tai määrällisellä otteella (Seitamaa-Hakkarainen 2014).

Kvalitatiivinen sisällönanalyysi on toinen käyttämästäni tutkimusmenetelmistä. Menetelmänä se oli selkeä valinta, sillä tahdoin tutkia aineistoani kvalitatiivisesta näkökulmasta mahdollisimman suoraviivaisesti. Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysi perustuu pääasiassa aineistoon, mutta nojaa myös osittain toiseuden viitekehykseen. Analyysi on pääasiassa laadullista, mutta negatiivisten ilmausten luokittelun myötä siihen yhdistyy myös määrällistä kuvailua. Sisällönanalyysia varten muodostin viisikohtaisen luokituksen, joka koostuu käännösstrategioista, joita aineistossa on käytetty. Käsitteelen tätä luokitusta seuraavaksi.

4.2 Käännösstrategioiden luokituksen muodostus

Olen luokitellut aineistossani käytetyt käännösstrategiat viiteen luokkaan: *poisjättö*, *suora käännös*, *lainaus*, *korvaus* ja *adaptaatio*. Tätä luokitusta ovat innoittaneet Jan Pedersenin (2011), Mona Bakerin (1992) ja Chestermanin strategialuokitukset, joiden perusteella koostin tutkimukseeni sopivan taksonomian. Chestermanin luokitus oli tätä tutkimusta varten liian monimutkainen. Samoin koki Pedersen omassa tutkimuksessaan (2011). Vaikka Pedersenin mukaan taksonomian tulisi koostua ainakin kuudesta luokasta (Pedersen 2011: 73), tutkimuksessani käännösstrategialuokituksella on pienempi rooli osana suurempaa analyysia. Koostin luokituksen kerättyäni ja analysoituani alustavasti aineistoani ja tutkittuani olemassa olevia luokituksia. Kun aineistossa ilmeni jokin uusi strategia, lisäsin sen osaksi luokitusta, eli luokitus on muuttunut prosessin aikana. Tämä luokitus on muodostettu sillä orientaatiolla, että

se on soveltuva ja toimiva juuri tämän aineiston analyysia varten. Tästä syystä luokituksen voi kokea rajoittuneena tai kapea-alaisena.

Poisjätto eli *omission* (Pedersen 2011; Baker 1992) tarkoittaa strategiaa, jossa negatiivinen ilmaus tai sen osa on jätetty käännöksestä kokonaan pois. Poisjätto on osaltaan kotouttava käännösstrategia, sillä sitä voi hyödyntää poistamaan kulttuurispesifejä viittauksia. Suora käännös eli *direct translation* taas viittaa negatiivisen ilmauksen käännökseen, jonka merkitys on täysin sama ja muoto vähintään lähestulkoon sama kuin alkuperäisessä dialogissa. Esimerkiksi sanan *countrymen* suora käännös on ”maanmiehet”. Lainaus eli *loan* tai *calque* viittaa sanaan, joka on sama kuin alkuperäisessä dialogissa, mutta ilmaisun tai sanan kirjoitusasu on muokattu sopimaan kohdekieleen. (Pedersen 2011). Suora käännös ja lainaus ovat vieraannuttavia käännösstrategioita. Korvaus on alkuperäisen dialogin ilmaisun korvaamista jollakin kohdekieleen sopivammalla versiolla, jonka tarkoitus on yleisesti tehdä puhutusta dialogista helpommin ymmärrettävää ja lähestyttävää kohdekieliselle yleisölle. Korvausta on kutsuttu myös kulttuuriseksi korvaukseksi (*cultural substitution*) (Baker 1992), ja se on käännösstrategioista kotouttavin. Korvausta lähellä on adaptaatio. Viitataan tällä tässä luokituksessa pragmaattiseen adaptaatioon (Chesterman 1997), jossa merkitys on sama, mutta rakenne tai sanavalinnat ovat muuttuneet, jotta ilmaisu sopisi paremmin suomen kieleen ja vastaisi tekstittämisen tilallisia ja ajallisia rajoitteita. Kaikki nämä strategiat ovat enemmän tai vähemmän käytössä negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten käännöksissä.

Koska kokonaisen lauseen tai virkkeen analyysi yhden strategian näkökulmasta on todella haastavaa, ellei mahdotonta, keskityn niihin sisältyviin toiseuttavimpiin ja negatiivisimpiin sanoihin, substantiivilausekkeisiin, ilmauksiin ja niiden käännöksiin. Tämä materiaali on ikään kuin lauseen tai virkkeen pääsisältö; se osa, joka tekee niistä ”sopivan” aineistooni. Näihin kuuluvat esimerkiksi kirosanat, jotka korostavat ilmaisun negatiivisuutta ja luetaan yhdeksi tekstittämisen käännösongelmista (Díaz-Cintas & Remael 2014: 195). Kategorisoin ylipäätään tunnelatautuneet sanavalinnat, jotka karakterisoivat aineiston ilmauksia ja erottavat ne muista, neutraalimmista sanoista. Tunnelatautuneeseen materiaaliin kuuluvat aineistossani lisäksi ilmauksen kohdetta kuvaavat sanat, vaikka niitä ei luettaisi yksinään negatiivisiksi (esim. ”punatakki”). Osassa kokonaisia virkkeitä/ilmauksia on useampi kuin yksi tällainen sana, joten strategialuokituksessa on määrällisesti enemmän aineistoa kuin kokonaisten repliikkien analyysissa seuraavassa alaluvussa. Käännösstrategialuokituksessa aineistoni siis tarkentuu luokittelun mahdollistamiseksi. Luokittelen ilmausten toista ja negatiivista toista määrittäviä sanoja käännösstrategioittain tuodakseni ilmi, mitä strategiaa on käytetty eniten. Tämän perusteella voin analysoida kyselytutkimukseen sisällyttämiäni

repliikkejä tarkemmin sekä sitä, välittävätkö strategiat kansallisuuksien tekstuaalisten verkkojen sisältöjä.

4.3 Negatiivisissa ilmauksissa käytetyt käännösstrategiat

Tässä alaluvussa esittelen repliikeistä koostuvaa aineistoani käsittelemällä kääntäjien valitsemia käännösstrategioita, joista yllä käsitelty strategialuokitus muodostuu. Viittaaan kääntäjiin monikossa, vaikka kuten aiemmin mainitsin, Netflixin versiossa ei mainita kääntäjää tai käännöstoimistoa. Oletan kuitenkin, että jos muiden Netflixissä saatavilla olevien sarjojen jaksoja ovat kääntäneet eri kääntäjät, on se myös *Outlanderin* tapauksessa erittäin todennäköistä. Muutama käännös sarjasta viittaa myös vahvasti tähän: sanan *bastard* käännös vaihtelee ”äpäran” ja ”paskiaisen” välillä eri jaksoissa, toisen kauden toisessa jaksossa ”Vieraalla maalla” on käännetty gaelia, vaikkei näin tehdä missään muussa jaksossa, ja toisen kauden yhdeksännessä jaksossa ”Valmiasemissa” *Red Jamie* on suoraan lainattu, vaikka seuraavassa jaksossa ”Prestonpansin taistelu” puhutaan ”Punaisesta Jamiesta” suoralla käännöksellä. Näiden tapausten perusteella oletan, että kääntäjiä on useita.

Taulukko 1. Aineistosta poimitut sanat, lausekkeet ja ilmaukset käännösstrategioittain

Poisjätö	Suora käännös	Lainaus	Korvaus	Adaptaatio	Yhteensä
2	62	5	13	12	94

Taulukosta 1 käy eittämättä ilmi, että suora käännös on kaikista käytetyin käännösstrategia negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten käännöksissä. Ovatko sanat ja substantiivilausekkeet niin tehokkaita kulttuurinvälittäjiä, että suora käännös on ollut toimiva strategia? Vai löytyykö suomen kielestä näille sanoille, ilmauksille ja substantiivilausekkeille yksinkertaisesti sopiva vastine? Näihin kysymyksiin pohdin mahdollisia vastauksia seuraavassa alaluvussa.

Toiseksi ja kolmanneksi käytetyimpiä strategioita ovat korvaus ja adaptaatio. Näiden kahden välille oli aineistoa luokitellessa vaikeinta tehdä erotusta, mutta paras tapa kuvailla niiden eroa on se, että korvaus tuo sanan, ilmauksen tai substantiivilausekkeen lähemmäs suomalaista kulttuuria vahvemmin ja oletettavasti tarkoitusperäisemmin kuin adaptaatio, jossa kääntäjä on muokannut tekstin kieliopillista muotoa sujuvammaksi ja suomen kieleen sopivammaksi. Kolmanneksi käytetyin strategia on lainaus, josta ylemmässä kappaleessa toinkin esiin esimerkin: *Red Jamie* on tekstityksissä kerran ”Red Jamie”. Muita suoria lainauksia ovat *Sassenach* sanan esiintyminen kolmesti alkuperäismuodossa, sekä *Black Jack* – Jonathan Randallin lempinimen – käyttö sellaisenaan yhdessä repliikissä. Poisjättöä on

käytetty vain kahdesti kahdessa skotlantilaisen repliikissä. Molemmilla kerroilla poisjätetty sana on *bastard*. Tämä voi johtua kotouttamisesta tai kääntäjän halusta poistaa alatyylinen sana tekstityksestä. Käsittelen *bastard*-sanaa tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Oletinkin suoran käännöksen olevan käytetyin strategia, sillä uskon kääntäjien pyrkivän olemaan lähdetekstille mahdollisimman uskollisia tekstittämisen tilallisista ja ajallisista haasteista huolimatta. Myös muut strategiat pyrkivät selvästi välittämään alkuperäisen dialogin tunnelmaa, mutta tästä lisää seuraavaksi.

4.4 Käännösten kvalitatiivinen sisällönanalyysi

Tässä alaluvussa keskityn käännösstrategioiden merkitykseen kulttuurin toiseuttamisen tekstuaalisen verkon välittäjänä, ja sukellan vielä syvemmälle analysoimalla kokonaisia negatiivisia ja toiseuttavia ilmauksia. Merkitysten analyysi ja sen perusteella tehtävät tulkinnat ovat luonnostaan subjektiivisia ja kiisteltävissä, mutta pyrin tuomaan esiin käännösstrategioittain luokiteltujen tapausten sekä kokonaisten ilmausten kulttuurinvälityspotentiaalia tämän tutkimuksen puitteissa. Käsittelen käännettyjen tekstitysten toimivuutta tekstuaalisten verkkojen ja ylipäätään kulttuurien välittäjänä, pohdin vastineita, niiden merkityksiä ja sitä, onko ilmausten emotionaalinen lataus yhtenäinen alkuperäisen tekstin kanssa. Koen tehokkaimmaksi tavaksi kirjoittaa analyysistäni niin, että käsittelen mahdollisimman montaa aineistosta löytyvää esimerkkiä. Alaluvussa 4.5 käsittelen demonstratiivipronominien asemaa toiseuttajina ja senkin-adverbin esiintymistä.

Taulukko 2. Negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset kansallisuuksittain

Kenestä	Skotlantilaiset	Englantilaiset	Ranskalaiset
Skotlantilaisista	1	28	
Englantilaisista	40	1	1
Ranskalaisista	8	1	
Naisesta	11	3	
Yhteensä	49	32	1

Taulukko 2 on kooste pääaineistostani, joka koostuu mahdollisimman yksiselitteisistä negatiivisista ja toiseuttavista ilmauksista. Kuten taulukosta 2 näkyy, olen jaotellut aineiston myös sen mukaan, mikä kansallisuus on kommentoinut mitään kansallisuutta ja kuinka monta kertaa. Lisäsin myös tarkasti naisiin viittavia sanoja sisältävät

ilmaukset omaksi rivikseen esimerkiksi siitä, että negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset voivat kohdistua muihinkin, kuin kansallisuuksia kuvaaviin piirteisiin. Naiseen viittaavat sanavalinnat kuuluvat kuitenkin samalla itsestä eriyvään kansallisuuteen kohdistuviin ilmauksiin, minkä takia niitä ei lasketa erillisinä. Aineisto sisälsi alun perin enemmän ranskalaisten hahmojen lausumia ilmauksia, mutta karsittuani sarkasmiin pohjautuvat sekä ranskaksi lausutut repliikit, jäljelle jäi vain yksi, joka on merkitty taulukkoon.

Kyseinen tapaus on Ranskan kuninkaan lausuma repliikki toisen kauden viidennessä jaksossa.

Esimerkki 1.

”A pity that your countrymen are usually too busy *slaughtering each other* to exchange such pleasantries.” (kursivointi lisätty, K2J5 ”Ylösnoussut”)

Käännös: ”Sääli, että maanmiehenne viettävät liikaa aikaa *tappaen toisiaan* ehtiäkseen seurustella tällä tavoin.” (kursivointi lisätty)

Kuningas Ludvig XV (englanniksi *King Louis*) keskustelee tässä kohtauksessa omassa puutarhassaan Jonathan Randallin ja Jamesin kanssa. Repliikki on osoitettu Randallille. Vaikka on valitettavaa, että ranskalaisten englanniksi lausumia aineistoon sopivia repliikkejä on vain yksi, ilmentää kyseinen esimerkki kuitenkin ranskalaisten tekstuaalista verkkoa toimivasti. Virkkeiden kursivoitu osa on se, jonka luokittelin käännösstrategian mukaan. Kyseessä on adaptaatio, sillä suora käännös tässä tapauksessa olisi ”teurastaen” ”tappaen”-muodon sijaan. Adaptaatio kuitenkin välittää kuninkaan ajatukset suhteellisen suoraan. Vaikka repliikissä on sarkastinen sävy, se sisältää selkeästi ajatuksen siitä, että ranskalaiset kokevat englantilaisten ja skotlantilaisten olevan yhtä: kuningas oletettavasti viittaa englantilaisten ja skotlantilaisten väliseen taisteluun kommentoidessaan ”maanmiehiä” jotka ”tappavat toisiaan”. Samalla kuningas implikoi taistelusta johtuvaan sosiaalisen elämän puutteeseen, mikä taas viittaa sivistymättömyyteen. Kohtauksessa, jossa repliikki lausutaan, kuningas nöyryyttää Randallia monella tavalla, mutta asemansa vuoksi englantilainen hahmo ei voi vastata millään muulla kuin nöyryydellä ja kohteliaisuudella.

Sana *bastard* esiintyy aineistossa kahdeksan kertaa. Kaikki ovat skotlantilaisten hahmojen repliikeissä. Kaksi on jätetty käännöksestä pois, ja kuuden kohdalla strategiana on ollut suora käännös, mutta käännöksiä on silti kaksi, ja niillä on suomeksi ja englanniksi eri merkitys: äpärä vai paskiainen? *Bastard* on käännetty molemmiksi kolme kertaa. Äpärällä viitataan henkilöön, joka syntyy avioliiton ulkopuolella, kun taas ”paskiainen” viittaa yleisesti henkilöön, josta puhuja ei pidä. Toisaalta Hugh Rawsonin mukaan *bastard* ei englanniksi aina viittaa henkilöön negatiivisesti, vaan sillä voi olla ystävällinen sävy (Rawson 1989: 36).

”Äpära” voidaan lukea myös loukkaukseksi siksi, että historiallisesti lapsen saaminen avioliiton ulkopuolella oli halveksittavaa, ja kohteen vanhempia – varsinkin äitiä – arvostellaan samalla. Vanhahtavan luonteensa takia ”äpära” on luonnollinen vaihtoehto 1700-luvun skotlantilaisen suuhun, mutta myös ”paskiainen” sopii käännösratkaisuksi, sillä viidessä kahdeksasta esiintymisestä englanninkielinen sana on osa erittäin emotionaalisesti latautunutta ilmausta. ”Paskiainen” on lisäksi alatyylinen sana, minkä takia se oletettavasti sopii skotlantilaisten hahmojen lausumaksi englantilaisiin ja ranskalaisiin verrattuna heidän suorapuheisuutensa takia. Kahdessa tapauksessa, joissa ilmaus ei ole vahvasti tunnelatautunut on molemmissa *bastard* käännetty ”äpäräksi”. Ensimmäinen näistä tapauksista on tilanne, jossa James saa selville, että ranskalainen poika Fergus on varastanut häneltä. James ei kuitenkaan ole vihainen, vaan yllättynyt. Tässä *bastard* on ystävällisempi, joten kenties ”äpära” on sävyltään ekvivalentimpi kuin ”paskiainen”. Toisessa tapauksessa Jamesin isoisä kommentoi pojanpoikansa vaimoa ja sitä, miten hänen ”äpära” isänsäkin valitsi puolisonsa huonosti. Jamesin isä oli kirjaimellisesti ”äpära”, sillä hän syntyi avioliiton ulkopuolella. Kolmas ”äpära” kuitenkin esiintyy Jamesin raivostuessa Jonathan Randallille. Tässä tapauksessa ”paskiainen” olisi ollut osuvampi käännösratkaisu. Kääntäjä on kyseisessä jaksossa kenties halunnut valita vähemmän alatyylisen ilmaisun suomalaista katsojaa varten. Eriävistä käännöksistä huolimatta *bastard* on eksklusiivisesti skotlantilaisten käytössä. Ranskaksi ”äpära” taisi esiintyä kerran. Muuten tyyliltään alatyylinen sana on omiaan erottamaan skotlantilaisten ja englantilaisten kielenkäyttöä toisistaan: suorapuheisuus ja aggressiivisuuden osoittaminen muita kohtaan eivät sopisi englantilaisten hahmojen käytökseen.

Bastard-sanan lisäksi yleisimmin aineistossa esiintyvät kansallisuuteen viittaavat sanat kuten *Scots*, *British*, *the French*, ja *the English*. Suomenkielisissä tekstityksissä on käytetty pääasiassa suoran käännöksen strategiaa: kahdestakymmenestäyhdestä kansallisuuteen viittaavasta sanasta kahdeksantoista ovat osa suoraan käännettyjä sanoja, substantiivilausekkeita tai ilmauksia. Kansallisuuteen viittaava sana on itse asiassa monesti osa substantiivilausekettä, jossa on kaksi tai kolme osaa; vain kuusi kahdestakymmenestäyhdestä esiintyy yksin. Lisäksi suomennoksessa kansallisuuteen viittaava sana on usein liitetty toiseen sanaan prefiksinä. Kokoan kyseiset tapaukset taulukossa 3.

Taulukko 3. Kansallisuuteen viittaava sana prefiksinä käännettyissä tekstityksissä

Alkuperäinen	Käännös	Kausi/Jakso
sassenach wench	englantilaisämmä	K1J5 ”Perintä”
Scots rascals	skottilurjukset	K1J6 ”Komentaja”
the British butchers	brittiteurastajat	K2J8 ”Ketunkolossa”

English whore	englantilaishuora	K1J5 ”Perintä”
sassenach wench	sassenach-lutka	K2J8 ”Ketunkolossa”
Scottish cunt	skottihuora	K1J12 ”Lallybroch”
a sassenach fleeing drunk forbye	englantilaisjuoppo	K1J5 ”Perintä”

Prefiksin lisäys, jolla luodaan yhdyssana, on suomen kielessä luonnollista, toimivaa ja tekstittämisen näkökulmasta kustannustehokasta, sillä näin kääntäjällä on mahdollisuus säästää merkkejä. Aineistossa kansallisuuteen viittava sana yksinään on vahva toiseuttaja, koska ryhmä erotetaan itsestä, mutta tekstuaalisen verkon välittäjänä ne ovat heikkoja, sillä niihin ei liity kulttuurin arvoista kumpuavaa kommentaaria toisesta. Kuten mainitsin alaluvussa 2.1, kansallisuus on neutraali ilman kontekstia. Ylemmät esimerkit ilmentävät myös hyvin jo mainitsemaani seikkaa: naiseuteen liittyvä negatiivinen tai toiseuttava sana on osa kansalaisuuteen viittaavaa ilmausta. Näin toiseus tuodaan esiin kahdella tavalla samassa virkkeessä, ”skotlantilainen vastaan englantilainen” ja ”nainen vastaan mies” yhdistetään, mikä aiheuttaa suuremman kuilun itsen ja toisen välille.

Vaikka englantilaiset hahmot pitävät itseään skotlantilaisia sivistyneempinä, ei sitä voisi naisiin kohdistuvien negatiivisten sanojen perusteella päätellä. Skotlantilaiset hahmot ovat myös yleisesti suorapuheisempia ja puheissaan alatyylisempiä, kuten sanan *bastard* eksklusiivinen käyttö tuo esiin. Niin alkuperäisen dialogin kuin käännettyjen tekstitysten alatyylisyys koskee molempia, eikä näin ilmennä englantilaisten ja skotlantilaisten tekstuaalisten verkkojen eroja, kun kyse on englantilaisesta tai skotlantilaisesta toisesta. Sen sijaan naishahmoja koskevat alatyyliset puhuttelut tuovat esiin yleisesti naisiin kohdistuvaa alentavaa asennetta. Tämä koskee varsinkin eri kansallisuuteen kuuluvia naisia. Osuva todistus tästä lienee, että yksikään aineiston tapauksista ei kohdistu puhujan omaan kansaan kuuluvaan hahmoon, ja lisäksi yksi tällaisen puhuttelun tapaus on naisen lausuma. Kyseisessä kohtauksessa skotlantilainen tyttö puhuu englantilaisesta Clairesta (K1J10 ”Etiäinen”). Alentava puhuttelu nostaa puhujaa itseään, näin rakentamalla kyseisen hahmon identiteettiä. Suoraan naisiin viittaavien sanojen käännöksissä on jaksokohtaisia eroja, joiden yleisin yhteinen tekijä on alatyylisyys, johon alkuperäinen dialogi jo ohjaa kääntäjää. Koska kyseessä eivät kuitenkaan ole kiro sanat, jotka saatetaan jättää käännöksestä pois helpommin niiden ongelmallisen luonteen takia, näiden alatyylisten sanojen kääntämisessä poisjättöä ei ole käytetty strategiana kertaakaan. Olen koostanut taulukkoon 4 suoraan naisiin viittaavista sanoista ja niiden käännöksistä listan. Sanat on irrotettu kokonaan ilmauksesta, mahdollisesta yhdyssanasta sekä kyseessä olevan kohtauksen kontekstista.

Taulukko 4. Suoraan naisiin viittaavat sanat alkuperäisessä ja käännettyssä tekstissä

Alkuperäinen	Tapauksia	Käännös	Käännös
wench	2	lutka	ämmä
bitch	1	ämmä	
whore	2	huora	
slut	2	portto	lutka
witch	1	noita	
cunt	1	lutka	
harlot	1	portto	
woman	3	nainen	
wife	1	vaimo	

Kuten taulukosta 4 näkyy, samaa suomenkielistä käännöstä on käytetty vastineeksi muutamille eri sanoille alkuperäisessä dialogissa. ”Ämmä” vastaa sanoja *wench* sekä *bitch*, ja ”lutka” taas vastaa sanoja *wench*, *slut* ja *cunt*, ja ”portto” on käännetty vastineeksi sanoille *harlot* ja *slut*. Vaikka tällainen vaihtelun määrä saattaa häiritä varsinkin tiheällä aikavälillä jaksoja katsovaa, mielestäni käännökset vastaavat alkuperäisiä sanoja riittävän tarkasti, sillä alatyylisyys säilyy niissä ilmauksissa, joihin se alkuperäisen dialogin mukaan kuuluu. *Woman* / ”nainen”, *wife* / ”vaimo” ja *witch* / ”noita” eivät ole alatyylisiä kummassakaan tekstissä. Vaikka ”nainen” yksinään ei ole alatyylinen, negatiivisessa tai toiseuttavassa ilmauksessa se ajaa kuitenkin asiansa toisen ja itsen erottajana ja toisen yksilöllisyyden typistämiseksi pelkäksi sukupuoleksi. Aineiston kaikissa kolmessa tapauksessa kommentoidaan ja kyseenalaisten Clairen sanomia asioita, minkä voidaan ajatella viittaavan siihen, otetaanko tai voidaanko Claire ottaa tosissaan. Yksi tapauksista esiintyy kohtauksessa, jossa Dougal MacKenzie on Jamesille ja Clairelle erittäin vihainen ja kysyy Jamesilta, että pyysikö ”tuo nainen” häntä murhaamaan prinssi Charlesin (K2J13 ”Meripihkakivi”). Kohtauksessa mielestäni demonstratiivipronominin (jonka käytöstä lisää alaluvussa 3.3.1) ja sanan ”nainen” yhdistelmä etäännyttää Clairen Dougalista vahvasti, ja tämä on merkittävää, koska Dougal on tuntenut vetoa Claireen ja ilmaissut ottavansa mielellään Jamesin paikan.

Yksi kotoutetuista sanoista on ”likka”, joka on muutamassa jaksossa käännös englannin kielen sanasta *lass*. Lopulliseen aineistooni sanasta *lass* jäi vain yksi esimerkki (K1J6 ”Komentaja”), joka on suomennettu tarkoittamaan ”tyttöä”, mutta ”likka” jäi silti mieleeni, sillä sitä käyttivät pelkästään skotlantilaiset hahmot. Merriam-Websterin mukaan *lass* tarkoittaa ”nuorta naista” tai juuri ”tyttöä”. *Scottish National Dictionaryn* mukaan *lass* on monimerkityksinen sana, mutta mikään määritelmä ei ole erityisen negatiivinen. *Lass* voi olla hellittelynimi tai sitä voidaan käyttää leikkisästi ja tuttavallisesti aikuisesta naisesta. Sillä

voidaan viitata myös piikaan tai tyttäreeseen. Esimerkkien perusteella *lass* on jossain vaiheessa ollut Skotlannissa lähes synonyymi sanalle ”tyttö”, sillä sanakirjassa esitellään sana *lasshood* sanan *girlhood* rinnalle. ”Likka” on kotoutuksena onnistunut, sillä se luokitellaan vanhahtavaksi sanaksi, ja kyseessä on kuitenkin 1700-luvun Skotlanti. Suora käännös sanakirjojen mukaan olisi yksinkertaisesti ”tyttö”. Pohdin aineistoa analysoidessani, onko sanalla jotain negatiivista merkitystä englanniksi tai suomeksi, ja väitän tämän pohdinnan johtuvan nykypäivänä Suomessa käytävästä keskustelusta ”tytöttelyn” ympärillä. Sen takia ”likka” ja ”tyttö” aikuisesta naisesta kenties pistävät silmään, vaikka sanat ovat luonteeltaan neutraaleja.

Kun kansallisuuteen, naiseuteen ja äpäryyteen viittaavat negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset on käsitelty, jäljellä on enimmäkseen käyttäytymistä ja ulkonäköä kommentoivia repliikkejä. Eritoten englantilaisten hahmojen repliikit koskevat skotlantilaisten käytöstä, sillä heidän tekstuaalisessa verkossaan käytöstävät ovat korkeassa arvossa ja osoitus henkilön sivistyneisyydestä. Englantilaisten asenteen esittelemiseksi tahdon käsitellä yhtä kohtausta ja otteita siinä käydystä dialogista ensimmäisen kauden kuudennesta jaksosta ”Komentaja”.

Esimerkki 2.

Alkuperäinen	Käännös
<i>A fine specimen of the local inhabitants, My Lord.</i>	Hän on <i>hieno näyte</i> paikallisista asukkaista.
”Ye kin call me MacKenzie, if in it please ye, or if we’re being formal ye can call me Chief MacKenzie, which in matters of war and bicker leaves us ower fae each other as equals dinnae ye ken.”	”Voitte kutsua MacKenzieksi jos miellyttää, tai jos olemme muodollisia, päällikkö MacKenzieksi, joka sodan ja kinastelun pauloissa tekee meestä silhon tasavertaisia kuthen uumoilet.”
“I don’t know about the rest of you, but I failed to understand a single word the creature said.”	”En tiedä teistä muista, mutta minä en ymmärtänyt sanakaan, mitä <i>olento</i> sanoi.”
“Someone really ought to teach <i>these people</i> the king’s English.”	”Jonkun pitäisi opettaa <i>näille ihmisille</i> kuninkaan englantia.”
“I believe he’s speaking English, sir. Their form of English anyway.”	

<i>“Well, it’s a form that’s damn offensive to the ear.”</i>	”Hän taitaa puhua englantia. Heidän käsitystään englannista.” <i>”No, se käsitys on pirun ilkeää korville.”</i>
“If ye wish to hear Londoners speak, perhaps ye should have stayed in London.” [...] ”I would be more than happy to oblige, sir, if only you behaved <i>like the loyal British subjects you’re supposed to be</i> . That way my troops and I could return to more civilized environs.”	”Jos haluatte kuulla lontoolaisia, ehkä olisitte voinut pysyä Lontoossa.” [...] ”Toimisin mielelläni niin, jos te vain käyttäytyisitte <i>kuin uskollisten brittien on tarkoituskin</i> . Silloin voisin palata joukkoinen sivistyneemmälle seudulle.”
“So tell me, from one laird to another...” “Are ye purposely trying to embarrass the lass, or are ye just <i>an arrogant wee smout?</i> ”	“Kertokaahan, lairdilta toiselle...” ”Tarkoituksellako yrität nolata tyttöä, vai oletko vain <i>ylimielinen pikku nilkki?</i> ”

Esimerkin 2 lihavoidut repliikit ovat osa aineistoani. Muut repliikit on lisätty kontekstin avaamiseksi. Näiden aineistossa olevien virkkeiden käännösstrategian perusteella luokitelluista sanoista ja lausekkeista ja ilmauksista (esimerkissä kursivoitu) yksi on korvaus, yksi adaptaatio ja kolme suoraa käännöstä. Esimerkissä esiintyy kaksi kertaa puhuttelu englanniksi (*my lord* ja *sir*), mutta molemmissa tapauksissa kääntäjä on jättänyt puhuttelun pois. Tutkimukseni näkökulmasta tämä on mielenkiintoista, sillä kohteenani ovat kulttuuria välittävät elementit. Skotit eivät käytä puhutteluja englanniksi samoin, joten luonnollisesti niitä ei löydy tekstityksistäkään. Puhuttelujen kääntäminen tekstityksiin erottaisi skotlantilaisen ja englantilaisen puhujan luultavasti helpommin, ja kyseinen kohta on ensimmäinen kerta, kun katsojalle esitellään näin syvällisesti englantilaisten käytöstä sekä muita englantilaisia hahmoja kuin Claire ja Jonathan Randall. Toisaalta tekstuaalisten verkkojen perusteella heidän käyttämiensä toiseuttavien ja negatiivisten sanojen pitäisi jo erota toisistaan tarpeeksi, jättäen puhuttelut tämän tutkimuksen näkökulmasta tarpeettomiksi. Oteissa on lisäksi esillä ainoa esimerkki suomenkielisestä tekstityksestä, jossa on pyritty tuomaan murteen avulla skottilainen aksentti esiin. Kohtauksessa Dougal MacKenzie ja Claire ovat englantilaisten Lordi Thomasin sekä muiden komentajien ja luutnanttien seurassa englantilaisten etuvartiossa. Claire on istunut ruokailemaan heidän kanssaan, mutta Dougal seisoo Clairen selän takana, ei yritä istuutua, eikä häntä pyydetä niin tekemään.

Halusin käsitellä muutamia kohtauksen repliikkejä, sillä ne sisältävät esimerkkejä dehumanisoinnista sekä englantilaisten ylimielisestä asenteesta skotlantilaisia kohtaan. Dougal

on kuitenkin Fraserin klaanin sotapäällikkö, ja jos hänen tittelinsä ”käännettäisiin” englantilaiseen hierarkiaan nostaisi se hänet varmasti kunnioitettuun asemaan. Sen sijaan englantilaiset puhuvat hänestä, kuin hän ei olisi huoneessa, ja kutsuvat häntä ”näytteeksi” sekä ”olennoksi” hänen läsnä ollessaan ja kommentoivat hänen aksenttiaan pilkkaavasti. Mutta kun Dougal kommentoi, että he voisivat palata sinne mistä tulivatkin, jos eivät tahdo kuulla skotlantilaista aksenttia, lordi Thomas suuttuu ja ilmaisee tyytymättömyytensä skotlantilaisiin ja heidän käytökseensä. Lordi Thomas on selkeästi tuohtunut ja alkaa pilkata suhteellisen lapsellisesti skotlantilaisten kilttejä ja kutsuu itseään ”lairdiksi”, joka vastaa englantilaisten *lord*-arvonimeä. Nämä kommentit eivät valitettavasti sopineet aineistooni, koska yksinään tekstinä niiden sävy voidaan tulkita neutraalina tai jopa positiivisena. Niiden tutkiminen tulisi toteuttaa eri näkökulmasta. Dougal tuo esiin lordin huonon käytöksen, mutta lopettaa repliikkinsä haukkumasanoilla.

Virkkeen kysymysmuoto ei piilota sitä, että Dougal luultavasti todella pitää lordia juuri ”ylimielisenä pikku nilkkinä”. Repliikki ilmentää skotlantilaisten tekstuaalista verkkoa, sillä siinä kommentoidaan toisen kokoa ja hienostelevia tapoja. Luokittelin ”ylimielinen pikku nilkki”-lausekkeen korvaukseksi, koska *arrogant wee smout* on niin vahvasti skotlantilainen, että joka sanalle ei löydy vastinetta suomen kielestä. *Arrogant* on käännetty suoraan ja toimii molemmilla kielillä, ja ”pikku” välittää sanan *wee* merkityksen, mutta *wee smout* on problemaattinen. *Smout* on niin vanha ja harvinainen, että siitä löytyy huonosti tietoa sanakirjoista, esimerkiksi *Oxford Dictionary of English* ei tunnista sitä (maaliskuussa 2021). *Collins English Dictionary* antoi kuitenkin osviittaa: *smout* määritellään skotlantilaiseksi substantiiviksi, jolla tarkoitetaan joko lasta, lyhytkasvuista henkilöä tai sitten se on synonyymi sanalle *smolt*, joka tarkoittaa nuorta lohta (*Collins English Dictionary* 2021). ”Nilkki” sopii lausekkeeseen, ja on sävyltään sopiva, muttei kuitenkaan tarkoita tämän määritelmän perusteella samaa kuin *smout*. Täysi merkityksellinen ekvivalenssi on tässä tapauksessa ja kontekstissa kenties mahdotonta, ja kääntäjän näkökulmasta parhaaksi vaihtoehdoksi on jäänyt kotouttaa sana. ”Lapsi” tai ”poika” olisi saattanut olla lähempänä, ja jopa kuvannut skotlantilaisten tekstuaalista verkkoa paremmin, ja itselleni sanan ”nilkki” käänнос englantiin olisi *punk*, joka taas on luultavasti modernimpi. Toisaalta ”nilkki” voidaan myös tulkita maskuliinisuuden puuttumisen arvosteluna; Kielitoimiston sanakirjan mukaan ”nilkki” on halventava sana, jolla tarkoitetaan pikkutekijää, kätyriä, käskyläistä tai vastenmielistä henkilöä (Kotimaisten kielten keskus 2020). Statukseen viittaaminen kohtausten kontekstissa on osuvaa, ja ”nilkki” on sävyltään kuitenkin vähättelevä ja voi johtaa konnotaatioihin kohteen pienuudesta miehenä ja ihmisenä ylipäätään. Niin sanan suurempi käänнос kuin kotoutettu versio edustavat

siis toimivasti skotlantilaisten tekstuaalista verkkoa. Tämä ei ole itsestään selvyys kotoutetun sanan kohdalla.

Englantilaisten sivistykseen ja käytöstapoihin keskittyvää tekstuaalista verkkoa ilmentävät jo luvussa 2 ohimennen nostamani skotlantilaisia kuvailevat sanat kuten ”barbaari” ja ”riitapukari”. Englantilaisten kritiikistä merkittävä osuus keskittyy juuri tällaisiin ilmauksiin, ja esimerkin 2 kohta tuo jo englantilaisten asennetta esiin. Pääasiassa nämä ilmaukset ovat suoria käännöksiä jo käytännön syistä, sillä suomen kielessä on todennäköisemmin brittienglannin sanoille vastine. Kuten *smout* ja *lass* -esimerkeistä käy ilmi, skotlantilaisten hahmojen puheesta löytyy enemmän sanoja, jotka luultavasti ovat suomalaiselle katsojalle vieraampia. Lisäksi suora käännös on strategiana hyvä tekstuaalisen verkon välittäjä.

Taulukko 5. Skotlantilaisten käytöstapoja kommentoivat ilmaukset

Alkuperäinen	Käännös	Kausi/Jakso
I would be more than happy to oblige, sir, if only you behaved like the British subjects you’re supposed to be . That way my troop and I could return to more civilized environs.	Toimisin mielelläni niin, jos te vain käyttäytyisitte kuin uskollisten brittien on tarkoituskin . Silloin voisin joukkoineni palata sivistyneemmälle seudulle.	K1J6 ”Komentaja”
How are we ever going to make peace with such an ill-mannered people ?	Miten voimme koskaan solmia rauhan noin pahatapaisten ihmisten kanssa?	K1J6 ”Komentaja”
Mrs. Beauchamp amongst the savages .	Rouva Beauchamp villien joukossa.	K1J6 ”Komentaja”
But what other reason would the lady have to choose these barbarians over her own people? These aggressors who wantonly shed English blood?	Mutta mikä muu syy rouvalla voisi olla, että hän valitsisi barbaarit oman väkensä sijaan. Nämä riitapukarit , jotka mielipuolisesti vuodattavat englantilaista verta.	K1J6 ”Komentaja”
Are these Scots rascals that bold to attack an armed British camp?	Ovatko nämä skottilurjukset niin röyhkeitä , että hyökkäävät brittien sotilasleiriin?	K1J6 ”Komentaja”
Instead, I find myself the watchman of a squalid, ignorant people prone to the basest superstition and violence .	Sen sijaan olen vahtimassa surkeaa, tietämätöntä kansaa, joka on altis alhaisimmalle taikauskolle ja väkivallalle .	K1J6 ”Komentaja”

You're a brute and a fool !	Olet raakalainen ja hölmö !	K1J9 "Tilit selviksi"
You're taking pleasure in this, you barbarian !	Sinä nautit tästä senkin barbaari !	K1J9 "Tilit selviksi"
You sadist !	Senkin sadisti !	K1J9 "Tilit selviksi"
But you tom-faced Scots all look the same to me.	Kaikki juopot skotit näyttävät samalta minun silmiini.	K1J13 "Rosvojoukko"
I saw the light of your fires, and when I came to investigate, I recognized you as Red Jamie, the unprincipled and traitorous rebel .	Näin tulienne valon ja kun tulin tutkimaan tunnistin sinut Red Jamieksi, moraalittomaksi petturikapinalliseksi .	K2J9 "Valmiusasemissa"
Scottish barbarian . Leave him alone, you... You sadist . I resisted your advances earlier, but if you let the boy go free, then I will surrender myself to you, you pig .	Skottibarbaari . Anna hänen olla, senkin sadisti . Vastustelin lähentelyjäsi aiemmin, mutta jos annat pojan mennä, antaudun sinulle, senkin sika .	K2J9 "Valmiusasemissa"
Why must the Scots be such an intractable people ?	Miksi skottien pitää olla niin uppiniskaisia ?	K2J10 "Prestonpansin taistelu"
What am I to do with such a blood thirsty barbarian ?	Mitä tekisin tuollaisella verenhimoisella barbaarilla ?	K2J10 "Prestonpansin taistelu"
You are in his debt, rogue .	Olet hänelle velkaa, roisto .	K2J10 "Prestonpansin taistelu"
Yes you will, you stubborn Scot .	Kyllä luovut, senkin itsepäinen skotti .	K2J11 "Kosto on suloinen"
Gaelic? Do you speak that barbarous tongue ?	Gaelin kieltäkö? Osaatko sitä barbaarista kieltä ?	K2J11 "Kosto on suloinen"

Taulukko 5 on kooste 17 repliikistä, jotka käsittelevät skotlantilaisten käytöstapoja, sivistyksen tasoa sekä kieltä. Lihavoitu teksti edustaa käännösstrategialuokitukseen poimittuja virkkeiden osia, samoin kuin kursivointi esimerkissä 2. Näissä repliikeissä on yhteensä 23 luokiteltua osaa, joista 20 on suoria käännöksiä, yksi lainaus ja kaksi adaptaatiota. Suora käännös on siis jälleen käytetyin strategia. Englantilaisten 32:sta negatiivisesta tai toiseuttavasta ilmauksesta 17 koskee skotlantilaisten käytöstä, kuten taulukosta 5 on tulkittavissa. Tämä kertoo englantilaisten tekstuaaliseen verkkoon sisältyvistä arvoista. Käännökset välittävät tätä verkkoa

tunnollisesti, ja suomenkieliset tekstitykset eivät lievennä tai piilota englantilaisten asenteita. Jokainen taulukossa oleva ilmaus viittaa skotlantilaisiin. Skotlantilaiset taas kohdistavat aineiston mukaan kritiikkinsä myös ranskalaisiin.

Skotlantilaisten hahmojen seuraavaksi käsiteltävät negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset keskittyvät myös käytöstapojen arvosteluun, mutta ulkonäköön ja kokoon viittaaminen erottaa heidät englantilaisista. Vaikka skotlantilaisten tekstuaalisessa verkossa käytös on myös yksi teemoista, arvot ovat erilaiset: skotlantilaiset arvostavat maskuliinisuutta, ja kommentoivat niin englantilaisissa kuin ranskalaisissa sen puutetta. Myös skotlantilaisten suorapuheisuus ja puheessa usein läsnä oleva alatyylisyys ovat nähtävissä niin alkuperäisessä kuin käännettyssä tekstissä taulukossa 6. Skotlantilaisten sanomia ilmauksia on 49, joista 20 – eli puolet – on englantilaisten käytöstä, ulkonäköä ja maskuliinisuutta arvostelevia.

Taulukko 6. Englantilaisten ja ranskalaisten käytöstä, ulkonäköä ja maskuliinisuutta kommentoivat ilmaukset

Alkuperäinen	Käännös	Kausi/Jakso
Stop your hawering woman , the beast is payment for rent, fair and square.	Älä hulluja puhu nainen , eläin on maksu vuokrasta, reilu peli.	K1J5 ”Perintä”
Go home, laddie , and suckle on your ma’s tit.	Mene kotiin imemään äitisi tissää, poika .	K1J5 ”Perintä”
I will not be judged by an English whore .	Minua ei englantilaishuora arvostele.	K1J5 ”Perintä”
What’s got into you, woman ?	Mikä sinua vaivaa, nainen ?	K1J5 ”Perintä”
Christ, I’d die in my blood before I let a why-faced Sassenach use me so.	Kuolisin ennen kuin antaisin valkonaamaisen englantilaisen käyttää minua hyväkseen.	K1J5 ”Perintä”
Are ye purposely trying to embarrass the lass, or are ye just an arrogant wee smout ?	Tarkoituksellako yrität nolata tyttöä, vai oletko vain ylimielinen pikku nilkki ?”	K1J6 ”Perintä”
You tell yer wee laddies here to step aside before I lose my temper.	Kerro pikku veikoillesi , että astuvat sivuun ennen kuin menetän malttini.	K1J6 ”Perintä”
But you English are a prudish people.	Mutta te englantilaiset olette siveellisiä.	K1J10 ”Etiäinen”

Traitor to the British. He's got no problem robbing and killing Scots.	Englantilaisten kavaltaja. Hänellä ei ole ongelmia ryöstää ja tappaa skotteja.	K1J13 "Rosvojoukko"
The man was an absconder , a traitor and a thief . He wasna worthy of the watch, nor even a Redcoat.	Hän oli karkuri , petturi ja varas . Hän ei ollut vartion tai edes punatakkien arvoinen.	K1J13 "Rosvojoukko"
To think my last view of the world will be a bunch of ill-faured, pasty-faced Englishmen .	Ajatella, että viimeinen näkemäni asia on joukko rumia ja kalpeita englantilaisia .	K1J15 "Vangin osa"
Arses and armpits! Too many people.	Perhanan pölvästit! Liikaa väkeä.	K2J2 "Vieraalla maalla"
If you ask me, the French are a sorry bunch of sodomites that cannot please their women.	Ranskalaiset ovat surkeita sodomiitteja , jotka eivät tyydytä naisiaan.	K2J2 "Vieraalla maalla"
The man is a blockhead , and a dangerous one, at that.	Se mies on puupää , ja vaarallinen sellainen.	K2J2 "Vieraalla maalla"
Only in France does a king need an audience to shite.	Vain ranskassa kuningas tarvitsee yleisöä paskantaakseen.	K2J2 "Vieraalla maalla"
Leave them to the mercy of the British butchers if the Culloden is lost?	Jätämmekö heidät brittiteurastajien armoille, jos Culloden hävitään?	K2J8 "Ketunkolossa"
Always an unrealible ally , the French.	Ranskalaiset ovat aina epäluotettavia liittolaisia .	K2J8 "Ketunkolossa"
No reason to learn to strut and ponce about like the Redcoats .	Ei ole syytä opetella astelemaan ja hienostelevaan punatakkien tavoin.	K2J9 "Valmiusasemissa"
I'm afraid the British have never been a friend to the Scots.	Britit eivät ole ikinä olleet skottien ystäviä.	K2J10 "Prestonpansin taistelu"
Ye call these bastards "men"?	Kutsutko näitä paskiaisia miehiksi?	K2J10 "Prestonpansin taistelu"

4.5 Demonstratiivpronominien ja senkin-adverbin käyttö aineistossa

Oletukseni demonstratiivpronominien käytöstä toiseuttajina *Outlander*issa oli, että niitä hyödynnettäisiin suomenkielisissä tekstityksissä osana eriyttävää kielenkäyttöä. Tämä oletus oli virheellinen varsinkin siitä näkökulmasta, että niitä ei käytetty itsenäisesti. Ne harvat kerrat 94 yksikön aineistosta, jossa demonstratiivpronomini oli käytössä, ne toimivat substantiivin määrittäjinä. Tämä on yksi niiden käyttötavoista suomen ja englannin kielissä, kuten demonstratiivpronomineja käsittelevässä alaluvussa mainitsin.

Tapauksia, joissa demonstratiivpronomini on osa substantiivilauseketta, on aineistossa yhteensä yksitoista. Kymmenen näistä on suoria käännöksiä, ja yksi adaptoitu. Kokonaisuudessaan demonstratiivpronomineja sisältäviä ilmauksia kuuluu suoriin käännöksiin, adaptaatioon sekä korvauksiin. Adaptoituja tapauksia on kaksi: toisessa demonstratiivpronomini ”näitä” korvaa englannin kielen sanan *such*, ja toisessa ”se” korvaa englannin kielen artikkelin *the*. Demonstratiivpronominien esiintyvyys on siis aineistossa suomenkielisissä tekstityksissä suurempi kuin alkuperäisessä tekstissä. Suurimmaksi osaksi demonstratiivpronomini ei siis ole yksin käännettyjen tekstitysten lisäys, vaan niillä on vastine alkuperäisessä tekstissä, jota kääntäjä on seurannut.

Ainoa tapaus aineistossa, jossa demonstratiivpronomini esiintyy itsenäisesti, sisältyy ensimmäisen kauden kahdeksannen jakson kohtaukseen, jossa James neuvoo muita englantilaisten mahdollisesta tulosuunnasta: ”Jos punatakit ovat lähistöllä, *ne* saapunevat etelästä”. Tämä repliikki on aineistossa lähes pelkästään sen takia, että se sisältää demonstratiivpronominin itsenäisen esiintymän. Muuten sävy on suhteellisen neutraali, eikä sisällä ”punatakkeihin” liittyvää muuta negatiivista kommentointia. En sisällyttänyt aineistoon jokaista repliikkiä, jossa oli viittaus ”punatakkeihin”, jotta aineisto pysyi hallittuna, mutta ”punatakki” yhdistettynä demonstratiivpronominiin oli sävyltään sen verran epäinhimillistävä, että päätin sisällyttää sen.

Koska tällaisia tapauksia demonstratiivpronominin käytöstä on vain yksi, ei sen perusteella yksin voida vetää johtopäätöksiä demonstratiivpronominien asemasta itsenäisinä toiseuttajina. Vaikka tilanne onkin tämä, väitän edelleen, että ne ovat toimivia tehokeinoja tekstissä: *these Scots rascals* tai ”nämä skottilurjukset” on toista rajaavampi demonstratiivpronominin kanssa kuin sitä ilman. Kontekstina demonstratiivpronominin käytössä on myös usein halveksiva äänensävy sekä vihainen tai väheksyvä ilmeily ja

kehonkieli. Kokosin taulukkoon 3 käännösstrategialuokitukseen kuuluneesta aineistosta substantiivilausekkeet, joissa demonstratiivipronomini esiintyy toisessa tai molemmissa versioissa. Demonstratiivipronominille ominainen ”osoittelu”-piirre, jolla ilmaistaan myös puhujan sijaintia ja näkökulmaa, on tässä myös keino syyttää, erottaa ja määrittää itsestä eroavaa joukkoa tai yksilöä.

Taulukko 7. Demonstratiivipronominien esiintyminen substantiivilausekkeissa

Alkuperäinen	Käännös	Kausi/Jakso
this blasted turf	tälle kirotulle maaperälle	K1J6 ”Komentaja”
these people	näille ihmisille	K1J6 ”Komentaja”
that woman	tuo nainen	K2J13 ”Meripihkakivi”
that barbarous tongue	sitä barbaarista kieltä	K2J11 ”Kosto on suloinen”
these Scots rascals	nämä skottilurjukset	K1J6 ”Komentaja”
these bastards	näitä paskiaisia	K2J10 ”Prestonpansin taistelu”
these aggressors	nämä riitapukarit	K1J6 ”Komentaja”
such horrors	näitä kauheuksia	K2J1 ”Heijastus”
that man	se mies	K2J2 ”Vieraalla maalla”
that bastard’s life	sen paskiaisen	K2J5 ”Ylösnoussut”

”Senkin”-adverbi on monesti käytössä tekstityksissä, ja sen vastine on englannin sana *you*. ”Senkin” ei esiinny aineistossa yksin vaan aina osana substantiivilauseketta. Kielitoimiston sanakirjan mukaan ”senkin” on käytössä moittivissa puhutteluissa niin paheksuvasti kuin leikkisästi (Kotimaisten kielten keskus 2020). Yhteensä *you* esiintyy substantiivilausekkeissa kaksitoista kertaa, joista yhdeksän on käännetty adverbilla ”senkin”. Kahdessa tapauksessa *you* on jätetty kääntämättä, ja yhdessä viitataan Clairen läsnä ollessa yleisesti englantilaisiin – *you English* –, jolloin suorassa käännöksessä on käytetty persoonapronominia ”te”. ”Senkin” on mielenkiintoinen siksi, ettei sillä ole suoranaista vastinetta englannin kielessä, ja sen käyttö ei ole monitulkintaista samalla lailla kuin englannin *you*. Tavallaan ”senkin” on kotouttamista, sillä ”kaikista suoriin” käännös olisi yksinkertaisesti ”sinä”. Persoonapronominikin toimisi adverbien sijaan joissain tapauksissa (”sinä sadisti”, ”sinä barbaari”), mutta toista arvosteltaessa tai haukuttaessa ”senkin” oletettavasti välittää emotionin suomalaiselle katsojalle tarkemmin, tehden näin tekstistä lähestyttävämmän ja toimivamman. Kuten Kotimaisten kielten keskuksen määritelmässä mainitaan, ”senkin” voi olla sävyiltään paheksuva tai leikkisä

Aineiston keräämisestä ja analyysistä paljastuu siis, etteivät demonstratiivipronomininit ole yksinään käytössä toiseuttajina suomenkielisissä tekstityksissä *Outlanderin* ensimmäisessä ja toisessa kaudessa: koko aineistossa niillä on korvattu

persoonapronomini vain kerran, ja muuten ne ovat osa substantiivilausekkeita. Lausekkeiden osana niillä on kuitenkin tärkeä rooli toisen erottamisessa itsestä ja rajaamisessa itsen ulkopuolella. Demonstratiivipronomini edeltää usein negatiivista sanaa kuten ”nämä paskiaiset” (K2J10 ”Prestonpansin taistelu”), eikä esimerkiksi pelkästään ”nämä skotit”, ja sama pätee alkuperäisessä ja käännetyissä dialogissa. ”Senkin” on käytössä usein ja aina kieliopillisesti ja kulttuurillisesti oikeassa asemassa substantiivilausekkeessa.

Tähän päättyy aineiston luokittelua ja analyysia käsittelevä osio. Negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten käänöksissä käytetyin strategia on suora käänös. Mielestäni – kuten analyysista toivottavasti käy selväksi – strategia on tehokkain tekstuaalisen verkon ja tätä kautta kulttuurin välittämiseksi, koska näissä tapauksissa kääntäjä on pyrkinyt maksimaaliseen ekvivalenssiin, ja onnistunut sitä kautta tuomaan esiin toiseen tai toisiin kohdistuvaa arvostelua ja ylenkatsomista, sekä ilmausten lausujien arvoja. Lisäksi myös adaptaatio, korvaus ja lainaus onnistuvat tässä tehtävässä varsinkin tietyiltä osin. Adaptaatio säilyttää asiasisällön onnistuneesti, mutta sovittelee samanaikaisesti tekstin kieliasun sujuvammaksi. Korvaus taas onnistuu emotion välityksessä parhaiten; kun ilmaus on korvattu suomalaisen mentaliteettiin sopivalla sanalla, lausekkeella tai ilmauksella, käy katsojalle selvästi ilmi lausujan olotila. Tämä strategia kuitenkin osittain piilottaa skotlantilaisen ja englantilaisen lähtökulttuurin. Lainaus on muuten emotion sekä kulttuurin välittäjänä täysin toimiva strategia, mutta riskinä on, että katsoja voi ”huomata” tekstitykset, kun lähdekieli on yhtäkkiä kohdekielen rinnalla.

5 Kyselytutkimus

Tässä luvussa käsittelen ensin kyselytutkimusta tutkimusmenetelmänä, sitten kyselyn muodostusta ja levitystä ja lopuksi siirrän fokuksen kyselyn tuloksiin ja niiden analyysiin. Tulosten analyysi on jaettu niin, että ensin esittelen molempien osien tulokset erikseen, minkä jälkeen analysoin niitä kokonaisuutena. Kyselytutkimuksen ensimmäisessä osassa on kymmenen negatiivista ja toiseuttavaa ilmausta, joiden kautta pyrin selvittämään, kääntyykö kulttuuri tekstityksissä. Valitsemani repliikit ilmentävät skotlantilaisten ja englantilaisten toiseuttamisen tekstuaalisten verkkojen sisältämiä arvoja sekä niiden välisiä eroja.

Kyselytutkimuksen osuus tutkimuksessani on antaa osviittaa siitä, voiko suomenkielinen vastaaja erottaa skotlantilaisten ja englantilaisen puhujan pelkän negatiivisen tai toiseuttavan ilmauksen perusteella. Tätä kautta taas pyrin osoittamaan, että tekstitysten kääntäminen on kulttuurin kääntämistä, ja että niillä on potentiaalia kulttuurin välittämiseen myös ilman kontekstia. Kaikki kymmenen aineistosta valituista ilmauksista sisältävät skotlantilaisten ja englantilaisten toiseuttamista koskevien tekstuaalisten verkkojen piirteitä. Väitän siis ilmausten edustavan jompaakumpaa kansallisuutta niin selkeästi, että se on mahdollista tunnistaa.

5.1 Kyselytutkimus tutkimusmenetelmänä

Kyselytutkimus on yleisesti käytössä oleva muuttujien välisiä suhteita tarkasteleva tutkimusmenetelmä (Anttila 1998), ja menetelmänä sillä voi ”kerätä ja tarkastella tietoa muun muassa erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä, ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, asenteista ja arvoista” (Vehkalahti 2019: 11). Monesti tutkittavat ilmiöt ovat moniulotteisia ja saattavat olla hankalasti mitattavissa, joten kyselytutkimuksen sisältö tulee harkita ja rajata tarkkaan, jotta tutkimuksen kohdetta voidaan analysoida. Kyselyssä perusoletuksena on, että kyselyyn vastaajat ovat vastauksissaan rehellisiä, ja yhtenä kyselytutkimuksen muista menetelmistä erottavana piirteenä voidaan pitää mahdollisuutta intymiteetti- ja tietosuojaan (Anttila 1998).

Kyselytutkimuksessa käytössä on kyselylomake, jota käytetään mittausvälineenä ja jonka on toimittava ilman haastattelijaa. Näin kyselylomake eroaa esimerkiksi haastattelulomakkeesta, joita käytetään haastattelututkimuksessa. (Vehkalahti 2019: 11) Kyselyn sisällöllinen laatu ja tarkkuus vaikuttaa suoraan tutkimuksen onnistumiseen. Lomake koostuu *osioista*, joiden tulee olla mahdollisimman yksiselitteisiä, ja jotka puolestaan muodostavat *mittarin* (mts. 23). Osiot voivat olla avoimia tai suljettuja, mikä tarkoittaa sitä, että

niihin joko vastataan vapaasti tai vastausvaihtoehdot ovat jo lomakkeessa (mts. 24). Pirkko Anttilan mukaan kysymysten sopivaa määrää tulee tutkia esitestauksen avulla (Anttila 1998). Esitestauksesta on varmasti hyötyä myös muilla tavoin, kuin sopivan kysymysmäärän selvittämiseen. Vehkalahten mukaan kyselytutkimuksen onnistuminen riippuu lomakkeesta, ja onnistuneessa lomakkeessa tilastollisten ja sisällöllisten näkökohtien on toteuduttava (Vehkalahti 2019: 20). Lomake voi olla paperisessa muodossa, mutta nykyään moni kysely muodostetaan sähköisesti. Vastausten kokoaminen ja analyysi on näin helpompaa, kun muu tutkimukseen liittyvä toiminta tehdään nykyaikana luultavasti tietokoneella. Suomen Tilastokeskuksen mukaan ”vastaaminen verkossa on muita tiedonkeruumenetelmiä nopeampi ja edullisempi. Se mahdollistaa monipuoliset kysymysasettelut erilaisille vastaajaryhmille” (Tilastokeskus, *Tiedonkeruumenetelmät*).

Kyselytutkimuksella on neljä peruseriaa: systemaattisuus, objektiivisuus, edustavuus sekä määrällisyys. Systemaattisuudella tarkoitetaan, että kysely on huolella suunniteltu, toteutettu, ja tutkittavan ilmiön sisältö katetaan riittävän hyvin. Objektiivisuus tarkoittaa, että data kootaan niin täsmälliseksi ja tarkastelua kestäväksi kuin mahdollista. Edustavuus viittaa otoksen valintaan ja kattavuuteen, ja määrällisyydellä tarkoitetaan, että data on tuotettavissa määrällisessä muodossa. (Anttila 1998). Tuloksia on mahdollista käyttää myöhempien aihetta tarkastelevien tutkimusten aineistona (mts.).

5.2 Kyselyn muodostus ja levitys

Kun olin kerännyt aineiston ja analysoinut sitä, muodostin kyselyn, jonka tavoitteena oli selvittää voiko katsoja erottaa skotlantilaisen ja englantilaisen lausujan toisistaan pelkän suomenkielisen repliikin perusteella. Kysely on irrotettu *Outlander*-sarjan kontekstista täysin, eikä ohjelman nimeä mainita kyselyssä. Valitsin kyselyn repliikit sen perusteella, kuinka ne ilmentävät skotlantilaisten ja englantilaisten asenteita toisiaan kohtaan (ks. luku 2). Tein kyselylomakkeesta lyhyen ja yksinkertaisen, jotta vastauskynnys olisi mahdollisimman matala mahdollisimman suuren otannan mahdollistamiseksi. Matalaan vastauskynnykseen pyrin myös käyttämällä pääasiassa suljettuja kysymyksiä ja muotoilemalla kyselyn Google Forms -työkalulla, jonka formaatti on helppokäyttöinen ja selkeä. Valitsin sähköisen lomakkeen, sillä näin vastaaminen olisi nopeaa eikä vaatisi vastaajilta ja minulta postitusta tai tapaamista. Testasin kyselyä ensin pienellä kahdeksan vastaajan otannalla, ja tein vastaajien kommenttien perusteella vielä viimeiset muokkaukset kyselyyn. Muokkaukset olivat luonteeltaan

minimaalisia ja koskivat pääasiassa kyselyn esittelyosaa, joten sisällytin myös ”esiotannan” vastaukset lopulliseen otantaan.

Muodostamisvaiheen jälkeen jaoin linkkiä kyselyyn sosiaalisessa mediassa sekä yliopiston sähköpostilistojen kautta. Kyselylomake oli testausvaiheen jälkeen avoinna noin kuukauden. Kyselylomakkeen alussa esittelin itseni ja selitin tutkimukseni tarkoituksen, kyselyn anonymiteettiperiaatteen ja ohjeet vastaamiseen. Kysely koostui esittelyn ja loppukiihosten lisäksi kahdesta osasta: repliikit ja taustatiedot.

Ensimmäisessä osassa oli kymmenen (10) suljettua osiota, joista jokainen koostui yhdestä repliikistä, jonka alla oli kolme (3) vastausvaihtoehtoa: ”skotlantilainen” ja ”englantilainen”, viitaten repliikin lausujaan, sekä ”ei vastausta”. Tein jokaisesta kohdasta pakollisen, mutta lisäsin ”ei vastausta” kolmanneksi vaihtoehdoksi, jotta vastaaja ei kokisi pakkoa arvata tilanteesta, jossa kansallisuuden tunnistaminen tuntuu liian haastavalta tai suorastaan mahdottomalta. Vastaamalla ”ei vastausta” vastaaja antaa myös arvokasta tietoa, sillä jos repliikistä ei synny mielikuvaa sanojan kansallisuudesta, voidaan repliikin olettaa olevan vastaajalle esimerkki tilanteesta, jossa kulttuuri ei käänny. ”Ei vastausta” -vastaus edistää siis myös tutkimusta ja antaa osviittaa siitä, kääntyykö kulttuuri vai ei? Molemmat kyselyyn sisällytetyt kansallisuudet olivat yhtä lailla edustettuina, eli skotlantilaisten hahmojen repliikkejä oli viisi (5) niin kuin englantilaisten hahmojen repliikkejä. Kyselyn ensimmäisen osan osiot on listattu Taulukossa 8, ja Taulukossa 9 on listattu jokaisen kohdan oikea vastaus sekä kausi, jakso ja jakson nimi, josta kyseinen repliikki on poimittu.

Taulukko 8. Kyselyn ensimmäinen osa

1. ”Mene kotiin imemään äitisi tissiä, poika.”
2. ”Kuolisin ennen kuin antaisin valkonaamaisen _____ käyttää minua hyväkseen.”
3. ”En tiedä teistä muista, mutta minä en ymmärtänyt sanaakaan mitä olento sanoi.”
4. ”Tarkoituksellako yrität loukata neitiä, vai oletko vain ylimielinen pikku nilkki?”
5. ”Miten voimme koskaan solmia rauhan noin pahatapaisten ihmisten kanssa?”
6. ”Ajatella, että viimeinen näkemäni asia on joukko rumia ja kalpeita _____. _____ painukoon helvettiin ja jumala siunatkoon kuningas-”
7. ”Miksi _____ pitää olla niin uppiniskaisia?”
8. ”Mitä tekisin tuollaisella verenhimoisella barbaarilla?”
9. ”Valitsisi barbaarit oman väkensä sijaan. Nämä riitapukarit, jotka mielipuolisesti vuodattavat _____ verta.”
10. ”Kerro pikku veikoillesi, että astuvat sivuun ennen kuin menetän malttini.”

Taulukko 9. Vastaukset, kausi, jakso ja jakson nimi

Osio	Kansallisuus	Kausi/Jakso
1.	Skotlantilainen	K1/J5 ”Perintä”
2.	Skotlantilainen	K1/J5 ”Perintä”
3.	Englantilainen	K1/J6 ”Komentaja”
4.	Skotlantilainen	K1/J6 ”Komentaja”
5.	Englantilainen	K1/J6 ”Komentaja”
6.	Skotlantilainen	K1/J15 ”Vangin osa”
7.	Englantilainen	K2/J10 ”Prestonpansin taistelu”
8.	Englantilainen	K2/J10 ”Prestonpansin taistelu”
9.	Englantilainen	K1/J6 ”Komentaja”
10.	Skotlantilainen	K1/J6 ”Komentaja”

Toisessa osassa keskityttiin vastaajan taustatietoihin. Kysymyksiä oli viisi (5), joista yksi oli avoin ja neljä suljettua. Taustatietojen avulla saada selkeyttä siihen, vaikuttavatko henkilön ikä, tausta ja aiempi tuntemus englantilaisesta ja skotlantilaisesta kulttuurista ja kielestä oikeiden vastausten määrään. Suoranaista syy-seuraussuhdetta on tietenkin aiemman kokemuksen ja tiedon sekä oikeiden vastausten määrän välille vaikeaa muodostaa pelkän lyhyen kyselylomakkeen perusteella, jossa vastaajan perusteluja tietyn vaihtoehdon valitsemiseen ei pyydetä. Syy-seuraussuhteen selvittäminen vaatisi laajempaa haastattelututkimusta. Tunnustan nämä puutteet tutkimuksessani ja niiden takia kyselytutkimuksen analyysin pääpaino on ensimmäisessä osassa.

Taulukkoon 10 on listattu kyselyn toisen osan kysymykset. Alkuperäinen ajatukseni oli, että taustatietojen avulla voitaisiin löytää mahdollisia yhteyksiä taustan ja oikeiden vastausten välillä. Tutkimuksen edetessä ja tuloksia tutkiessani kuitenkin ymmärsin, että kyselylomakkeen kysymys iästä ei ole juuri tässä tutkielmassa relevantti, sillä en käsittele esimerkiksi sukupolvien välisiä eroja kulttuurin tunnistuksessa. Lisäksi ymmärsin, että

lomakkeesta puuttuu yksi kysymys, jonka avulla kaikkien osioiden 3, 4 ja 5 vastaukset olisi voitu suhteuttaa: ”autoivatko olemassa olevat tietosi sinua vastaamisessa?”. Ilman tätä kysymystä voin vain häilyvästi hahmotella mahdollista korrelaatiota aiemman tiedon ja oikeiden vastausten määrän välillä. Taustatietoa kartoittavien kysymysten antama informaatio ei siis anna kyselyn ensimmäisen osan vastauksille suurta lisäarvoa. Kyselyn vastauksia analysoidessani ja tutkielmaa muodostaessani päädyin siihen, etten sisällytä ikäjakaumaa analyysiin, ja esittelen keräämäni tiedot ja niiden mahdolliset implikaatiot vain lyhyesti analyysin lopussa. Kukaties lukija kokee niiden antavan tarvittavaa taustaa, tai ne herättävät lukijassa tärkeitä jatkokysymyksiä.

Taulukko 10. Kyselyn toinen osa

1. Minkä ikäinen olet?
2. Oliko lausujan kansallisuuden tunnistaminen mielestäsi helppoa?
3. Oletko opiskellut Skotlantiin ja/tai Englantiin liittyvää alaa? (Kieli, kulttuuri, historia, politiikka)
4. Jos vastasit kyllä, kerro opinnoistasi, jotka liittyvät Skotlantiin ja/tai Englantiin.
5. Oletko muutoin tutustunut Skotlantiin ja/tai Englantiin tarkemmin? (Kieli, kulttuuri, historia, politiikka) Miten?
 - En
 - Elokuvien, sarjojen ja/tai dokumenttien kautta
 - Kirjallisuuden kautta
 - Uutisten ja/tai artikkelien kautta (internet)
 - Tunnen jompaankumpan kulttuuriin kuuluvan henkilön
 - Kuulun itse jompaankumpan kulttuuriin
 - Olen ollut matkalla Skotlannissa
 - Olen ollut matkalla Englannissa
 - Muu

Kyselyn toisen osan puutteellisuudesta huolimatta kyselyssä käytettävän aineiston valitseminen, kyselyn koostaminen, testausvaihe ja vastausten keräys sujuivat mutkattomasti. Seuraavassa alaluvussa kokoon ja esittelen kyselytutkimukseni tulokset, minkä jälkeen analysoin niitä.

5.3 Tulokset

Tässä alaluvussa käsittelen ensin kyselyn ensimmäisessä osassa käytettyjä negatiivisia ilmauksia hyödyntäen ylempänä tekemääni analyysia, ja sitten keskityn lyhyesti toisen osan

vastauksiin. Tavoitteenani oli kerätä yli 300 ihmisen otanta. Kyselyyn vastasi kuukaudessa 352 henkilöä, eli saavutin tavoitteeni kirkkaasti.

Kategorisoin vastaukset sen perusteella, vastasiko henkilö oikein vai väärin. Tässä asettelussa ”oikein” viittaa vastaukseen, jonka mukaan lausujalla on sama kansallisuus kuin *Outlander*-sarjan mukaan. Esimerkiksi jos vastaajan mukaan lausuja on skotlantilainen, ja sarjassa repliikin lausui skotlantilainen hahmo, vastaus on oikein. Vastaus on väärin, jos lausujan kansallisuus ei ole sama kuin sarjan mukaan.

Oletuksenani oli, että englantilaisten ja skotlantilaisten kulttuurit välittyvät niin vahvasti ja selkeästi – jopa stereotyyppisesti –, että kysely on suorastaan helppo. Kuitenkin vastaajien mielestä se oli paljon haastavampi kuin odotin: 86,4 prosenttia, eli selkeä enemmistö vastasi, ettei kansallisuuden tunnistaminen ollut heidän mielestään helppoa. Olin itse niin tietoinen vastauksista ja omasta aineistostani, ja koen tuntevani englantilaisiin ja skotlantilaisiin liittyvät stereotypiat niin hyvin, etten osannut ajatella kyselyn olevan haastava. Lisäksi jätin huomiotta sen, että pelkästään Englannin sisäinen kielellinen variaatio on niin suurta, että ”alatyylisen” tai ”suoremman” repliikin voi ilman kontekstia yhtä hyvin yhdistää erilaiseen stereotypiaan englantilaisista. Suomalaiselle katsojalle saattavat hyvin olla tuttuja elokuvat kuten *Trainspotting* (1996) tai *Billy Elliot* (2000), joissa kielenkäyttö on alatyylistä ja suoraa, ja voi hyvin keskittyä ulkonäköön tai maskuliinisuuteen. Toisaalta toivon vastaajien ymmärtäneen, että tarkoituksena on vertailla englantilaisia ja skotlantilaisia stereotypioita toisiinsa mahdollisimman yksinkertaisesti. Oikein vastanneiden määrän perusteella ainakin suurin osa vaikuttaa ymmärtäneen ajatuksen, ja onneksi repliikeissä on historiaan viittaavia sanoja tai fraaseja kuten ”barbaari” ja ”solmia rauha”.

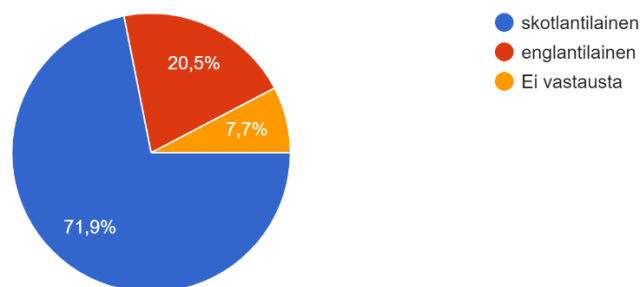
Oletin vastausprosenttien jakautuvan selkeästi niin, että oikea vastaus saisi vähintään 80 prosenttia. Näin ei kuitenkaan käynyt. Tosiasiassa yhdessäkään kymmenestä osiosta oikeinvastausten määrä ei ylittänyt 80 prosenttia, vaikka kaikkiin paitsi yhteen osioon enemmistö oli vastannut oikein. Minun täytyy kuitenkin ottaa huomioon kyselytutkimuksen puutteellisuus: minun ei ole mahdollista selvittää, perustuvatko vastaukset tietoon, aavistukseen, päättelyyn, kokemukseen vai täysin arvaukseen. Väärin vastanneetkin ovat tietenkin voineet päätyä vastaukseensa oman päättelyketjunsä, omien oletustensa pohjalta. Arvaaminen on monivalintaan perustuvassa kyselyssä suhteellisen helppoa, varsinkin kun kohtia on vain kolme. Lisäsin kuitenkin ”ei vastausta” -vaihtoehdon juuri minimoidakseni mahdollisten pelkkään arvaukseen perustuvia vastauksia. Kohdat kaksi, neljä ja kuusi jakoivat vastaajat selkeimmin kahtia. Niiden kohdalla toiseen vastasi kuitenkin suurempi osa oikein, toiseen taas väärin. Osiota 4 ei valitettavasti voida hyödyntää analyysissä oman virheeni takia.

Seuraavat kuvat sisältävät ympyrädiagrammit kaikista kyselyn ensimmäisen osion kohdista (paitsi kohdasta neljä). Google Formsin ohjelmisto muodosti diagrammit vastausten perusteella, jotka siirsin kuvina analysoitaviksi. Osuuksia kuvaavat sektorit on merkitty väreillä ja prosenteilla. Sininen väri kuvaa kaikissa kohdissa vastaajia, jotka valitsivat kohdan ”skotlantilainen”, punainen väri niitä, jotka vastasivat ”englantilainen” ja keltainen niitä, jotka valitsivat kohdan ”ei vastausta”. Tuloksia esittävää kuvaa seuraa tulosten esittely, sekä repliikkiin ja tuloksiin liittyvää pohdintaa ja analyysia.

Kuva 1. Kyselyn 1. osan ensimmäinen osio

1. ”Mene kotiin imemään äitisi tissiä, poika.”

352 vastausta

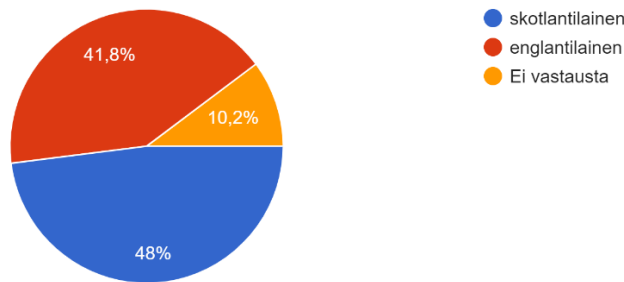
Kuva 1 näyttää, että 71,9 prosenttia eli selkeä enemmistö vastasi kysymykseen oikein, 20,5 prosenttia väärin ja loput 7,7 prosenttia valitsi kohdan ”ei vastausta”. Oikea vastaus on ”skotlantilainen”. Oletin tämän kohdan menevän suurimmalla osalla vastaajista oikein, sillä tämä kohta on mielestäni kyselyn helpommasta päästä, ja skotlantilaisten tekstuaalinen verkko on selkeästi edustettuna. Kyseinen repliikki on suora käännös alkuperäisestä, ja sanavalinnat sopivat hyvin skotlantilaisen lausumiksi. Suomeksi sanalla *tit* on monta mahdollista käännöstä: tissi, rinta, povi, hinkki ja niin edelleen. ”Tissi” on kuitenkin oikea valinta tilanteeseen, sillä ”rinta” on liian neutraali, ja ”hinkki” on modernimpi.

Luonnehdin *Outlanderia* ja toiseutta käsittelevässä luvussa, että skotit käyttävät usein negatiivisissa ilmauksissa pienuutta ja miehisyyden puuttumista osana ilmausta. Tämä virke on siitä hyvä esimerkki. Kohtauksessa ylämaalainen Angus puhuttelee englantilaissotilasta tällä tavalla, kun englantilainen yrittää keskustella Clairen kanssa. Sotilas on selkeästi aikuinen, mutta hänellä ei ole esimerkiksi partaa kuten suurimmalla osalla skotlantilaismiehistä, mikä saatetaan tämän takia nähdä miehisyyden puuttumisen merkkinä. Englantilaiset taas arvostavat siisteyttä ja huoliteltua ulkonäköä, joten parran puuttuminen englantilaissotilaiden keskuudessa ei ole yllättävää. Kyseisessä skotlantilaisen ja englantilaisen välisessä keskustelussa ilmaus on siis skotlantilaiselle ominainen, ja erottaa englantilaisen

kohtauksessa olevista skotlantilaismiehistä. Kontekstissaan sarjassa ilmaus ilmentää skotlantilaisten arvoja ja asenteita englantilaisia kohtaan, mutta repliikki yksinäänkin ilmentää arvoja ja asenteita tehokkaasti, minkä takia se oli sopiva valinta kyselyyn ja siihen oli mahdollista vastata oikein.

Kuva 2. Kyselyn 1. osan toinen osio

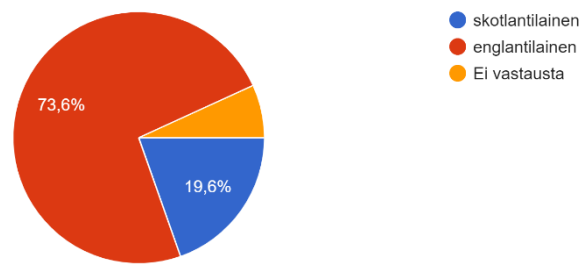
2. ”Kuolisin ennen kuin antaisin valkonaamaisen _____ käyttää minua hyväkseen.”
352 vastausta

Kuva 2 näyttää, että 48 prosenttia vastaajista vastasi kohtaan oikein, 41,8 prosenttia väärin, ja 10,2 prosenttia valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Oikea vastaus on ”skotlantilainen”. Kuten jo tämän luvun alussa mainitsin, tämä kohta on yksi niistä kolmesta, jotka jakoivat vastaajat selkeimmin kahtia. Lähemmän tarkastelun perusteella ymmärrän, että kohta voi olla vaikea, jos skotlantilaisten arvoihin ja asenteisiin ei ole paneutunut. Kyseinen repliikki on suora käännös. Kohtauksessa Dougal MacKenzie kannustaa ylämaalaisia rahoittamaan jakobiitteja, ja yksi ylämaalaisen kylän asukkaista ilmoittaa kantansa näin. Joko voi ajatella englantilaisten pitävän skotlantilaisia – varsinkin ylämaalaisia – kalpeina, koska he asuvat niin pohjoisessa, tai skotlantilaisten pitävän rujoja, väriä saaneita kasvoja rankan työn ja miehisyyden merkkeinä, joten englantilaisten täytyy olla kalpeita. Kalpeus voidaan myös yhdistää esimerkiksi pelkuruuteen. Analyysini perusteella repliikki on siis selkeästi osa skotlantilaisten tekstuaalista verkkoa, mutta ilman alustavaa tutkimusta lausujan kansallisuuden tunnistaminen voi olla haastavaa.

Kuva 3. Kyselyn 1. osan kolmas osio

3. "En tiedä teistä muista, mutta minä en ymmärtänyt sanaakaan mitä olento sanoi."
352 vastausta

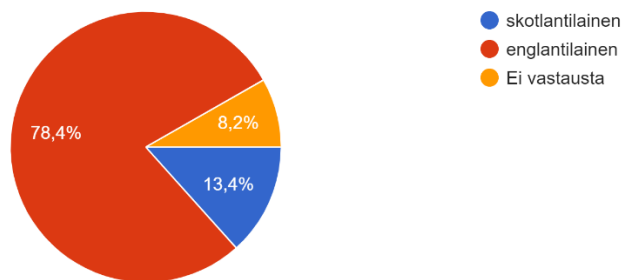
Kuva 3 näyttää, että 73,6 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 19,6 prosenttia vastasi väärin ja loput 6,8 prosenttia valitsi "ei vastausta" vaihtoehdon. Oikea vastaus on "englantilainen". Olen käsitellyt kyseistä repliikkiä ja osia siitä myös ylempänä. "Olento" on käännetty suoraan sanasta *creature*, ja voisi ajatella kääntäjän pyrkineen englantilaisten virallisempaan ja kaunopuheisempaan puhetapaan käyttämällä persoonapronomineja sen sijaan, että olisi tilan säästämiseksi käyttänyt pelkkää taivutettua verbiä. Ilmauksessa on siis vahvasti englantilaiseen lausujaan viittaavia piirteitä. Dehumanisoiva sanavalinta ilmentää englantilaisten asennetta ja ylimielisyyttä skotlantilaisia kohtaan.

Huomattuani virheen kohdan 4. repliikissä joudun valitettavasti poistamaan sen tulostulosanalyysistä kokonaan. Alkuperäinen käännös kuului: "tarkoituksellako yrität *nolata tyttöä*, vai oletko vain ylimielinen pikku nilkki?" eikä "[...] *loukata neitiä* [...]", kuten olin kirjoittanut. Käytetyn verbin ja substantiivin ero alkuperäisestä on semanttisesti niin suuri, etten voi käyttää sitä tutkimuksessani. Kohta 4 on ainoa, johon suurin osa vastaajista vastasi "väärin". Vaikka virhe on valitettava, on se myös tutkimuksellisesta näkökulmasta mielenkiintoinen: uskon, että jos repliikki olisi ollut alkuperäisessä muodossaan, suurin osa vastaajista olisi vastannut oikein. Tämä siksi, että kulttuurisesta näkökulmasta voisi stereotyyppisesti kuvitella, että hienostunut brittikomentaja käyttäisi substantiivia "neiti", kun taas rujo skotlantilainen sotapäällikkö sanoisi "tyttö". Se, että vastaajat vastasivat väärin kohdan ollessa väärin saattaa viitata siihen, että käännetty repliikki tosiaan kääntävät kulttuurin. Repliikki saattoi olla myös kaikista ristiriitaisin kahden tekstuaalisen verkon sekoittuessa, mikä johti taas suureen prosenttiin väärä vastauksia. Tässä mielessä tekemäni virhe oli hyödyllinen, joten tahdoin mainita sen niin avoimuuden kuin kiinnostavan erilaisen näkökulman takia.

Kuva 4. Kyselyn 1. osan viides osio

5. "Miten voimme koskaan solmia rauhan noin pahatapaisten ihmisten kanssa?"

352 vastausta

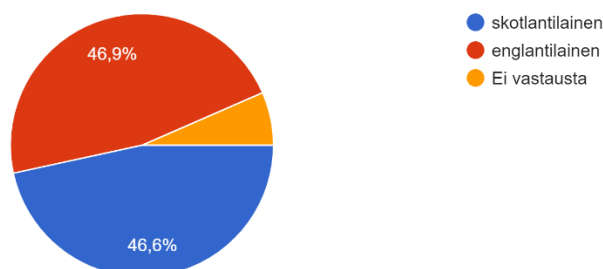

Kuva 5 näyttää, että 78,4 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 13,4 prosenttia väärin ja 8,2 prosenttia valitsi "ei vastausta" vaihtoehdon. Oikea vastaus on "englantilainen". Oletin tässä osiossa vahvan enemmistön vastaavan oikein, sillä väitän barbaari vastaan aristokraatti -stereotypian olevan yksi yleisimmistä, kun skotlantilaisia ja englantilaisia vertaillaan myös historiallisesta näkökulmasta, ei pelkästään fiktiivisen kehyksen sisällä. Tämä tulos on omalta osaltaan siitä pieni todiste. Kyseessä on jälleen suora käänös, paitsi että alkuperäisessä tekstissä englantilainen lordi Thomas sanoo *ill-mannered people* puhuen skotlantilaisista kansana. Tässä kohtaa niin "pahatapaisten ihmiset" kuin "pahatapainen kansa" sopivat suomen kieleen, mutta koska kontekstissa puhutaan Dougal MacKenzien käytöksestä ja yleistetään muiden skotlantilaisten käyttäytyvän samoin, sopii monikkomuoto ihmisistä paremmin "kansan" sijaan.

Kuva 5. Kyselyn 1. osan kuudes osio

6. "Ajatella, että viimeinen näkemäni asia on joukko rumia ja kalpeita _____. ____ painukoon helvettiin ja jumala siunatkoon kuningas_____"

352 vastausta

Kuva 6 näyttää, että 46,6 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 46,9 prosenttia vastasi väärin ja loput 6,5 prosenttia valitsi "ei vastausta" vaihtoehdon. Oikea vastaus on "skotlantilainen". Oletin kyselyä koostaessani suurimman osan vastaavan tähän osioon oikein. Osio on kuitenkin yhdeksästä analyysiin sisällytetystä repliikistä ainoa, johon enemmistö – vaikkakin vain murto-osan erotuksella – vastasi väärin. Kun käsitykseni skotlantilaisten

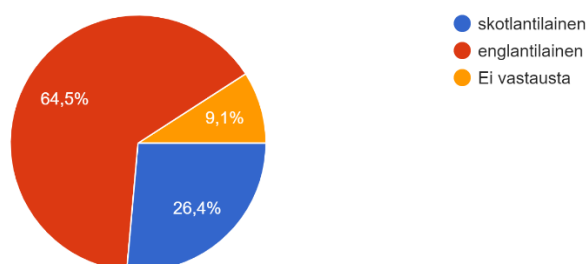
tekstuaalisesta verkosta tarkentui ja analysoin aineistoa, ymmärsin, että oikeaan vastaukseen vaadittaisiin enemmän tietoa tekstin kontekstista ja sarjassa olevista stereotypioista. Tunnistamiseen haastavuutta lisää se, että kuninkaaseen voisi viitata niin skotlantilainen kuin englantilainenkin. Kohtauksessa ylpeä skotlantilainen ollaan hirttämässä, ja repliikki katkeaa kesken, kun köysi kiristyy. Kontekstissa kohtaaminen on erittäin isänmaallinen ja raskas tunnelmaltaan, mutta repliikkiin sävy yksin on enemmän uhmakas ja vihainen.

Tässä repliikissä tulee esiin skotlantilaisten näkemys englantilaisista kalpeina eli heikkoina ja pelkurimaisina samoin kuin osiossa 2. Osiot 2 ja 6 ovat kyselytutkimuksessa ainoita, jotka viittaavat varsinaisesti ulkonäköön. Osiossa 2 vastaukset olivat jakautuneet melkein yhtä tasaisesti. Ulkoisiin attributteihin huomion keskittäminen ilmentää skotlantilaista tekstuaalista verkkoa. ”Ruma” on sanana karkea ja erittäin negatiivinen, ja yleistämällä englantilaisia rumiksi henkilöahmo erottaa englantilaiset omasta kansallisuudestaan. Kyseessä on suora käännös, mutta *Scottish National Dictionary* esittelee alkuperäisen tekstin sanalle *ill-faured* englantilaisen vastineen *ill-favored*. Kyseessä on pääasiassa skotlantilaisten käytössä oleva adjektiivi, ja hyvä esimerkki kulttuurienvälisistä kielenkäytön eroista. Tätä eroa on kuitenkin vaikeaa sisällyttää suomenkielisiin tekstityksiin. Vaikka adjektiiville ”ruma” löytyy suomen kielestä synonyymeja, adjektiivia ei käytetä jaksoaineiston alkuperäisessä dialogissa tarpeeksi usein mahdollisten kulttuurista johtuvien käännöserojen ilmenemiseksi. Lisäksi esitin luvussa 2 ulkonäön kommentoimisen kuuluvan skotlantilaisten tekstuaaliseen verkkoon.

Kuva 6. Kyselyn 1. osan seitsemäs osio

7. ”Miksi _____ pitää olla niin uppiniskaisia?”

352 vastausta

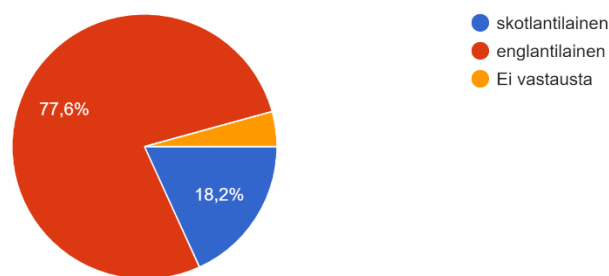

Kuva 7 näyttää, että 64,5 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 26,4 prosenttia vastasi väärin ja loput 9,1 prosenttia valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Oikea vastaus on ”englantilainen”. Oletin tämän osion menevän suuremmalla prosentilla oikein, koska yllä mainitsemani barbaari–aristokraatti–stereotypia mielestäni pitää sisällään myös sen, että ”barbaari” on itsepäisempi, tai ”uppiniskaisempi”, kun taas ”aristokraatti” on rauhallisempi ja

taipuvaisempi keskusteluun. Tulokset tukevat väitettä stereotypian vahvuudesta. Stereotypia myös välittyy käännökseen, jos analyysin pohjana on tietoa englantilaisten tekstuaalisesta verkosta. Tämä käännös on jälleen suora. ”Uppiniskainen” on hyvä esimerkki tietyn tasoisesta rekisterin vaihtelusta, joka suomen kieleen kuuluu. Toki eri rekisterien käyttö ja niiden välillä vaihtelu ei ole suomen kielessä läheskään niin selkeärajaista kuin englannissa, joten siitä on hankalaa tehdä yleistystä. En tarkoita ”uppiniskaisen” kohdalla akateemista rekisteriä, vaan viittaa enemmän arkikielen käyttöihyteen. Oman kokemukseni mukaan nykyään ”uppiniskaisen” synonyymi ”itsepäinen” on laajemmin käytössä. ”Uppiniskainen” sopii siis hyvin esittämään englantilaisen hahmon puhetta, koska adjektiivi voidaan lukea harvinaisemmaksi ja näin ollen hienostuneemmaksi. Skotlantilainen hahmo olisi kenties käyttänyt adjektiivia ”ärsyttävä” tai ”hankala”, ja englanninkielisessä dialogissa näiden skotlantilaiseen kulttuuriin sopivia vastineita.

Kuva 7. Kyselyn 1. osan kahdeksas osio

8. ”Mitä tekisin tuollaisella verenhimoisella barbaarilla?”
352 vastausta

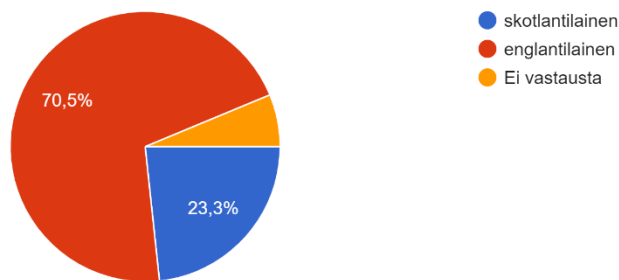

Kuva 8 näyttää, että 77,6 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 18,2 prosenttia vastasi väärin ja loput 4,2 prosenttia valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Oikea vastaus on ”englantilainen”. Vastaukset jakautuivat lähes kuten odotinkin, vaikka olenkin yllättynyt siitä, että stereotypia ei ole kaikkien mielestä selkeä. Tämä osio on kenties kyselyn selkein negatiivinen ilmaus, enkä uskonut kenenkään yhdistävän verenhimoa ja barbaariutta englantilaisiin. Toki osa vastaajista voi pohtia, josko skotlantilainen puhuu englantilaisista näin sotien ja historian perusteella, sillä kyseessä on kuitenkin maan valloittanut kansa. Tai ”verenhimoinen barbaari” voidaan itsessään tulkita niin raivontäyteiseksi, että sanojaksi sopisi vihainen skotlantilainen. Lausuja on kuitenkin englantilainen prinssi Charles, joka kommentoi Dougal MacKenzien raivokasta käytöstä englantilaisia vastaan voitettua taistelun jälkeen. Ylämaan klaanit ovat tukemassa prinssiä ja tämä hanketta, mutta tämä tahtoo skotlantilaisten ja englantilaisten sotilaiden tulevan toimeen taistelun ulkopuolella. Dougal ei näe asiaa samoin, ja yrittää hyökätä sairastuvalla olevien englantilaisten kimppuun. Suoraan käännetty

”verenhimoinen barbaari” on minusta priimaesimerkki aristokraatti vastaan barbaari -asetelmasta, ja substantiivilausekkeena esittelee jälleen englantialisten käytöstapoihin ja sivistykseen keskittyvää verkkoa.

Kuva 8. Kyselyn 1. osan yhdeksäs osio

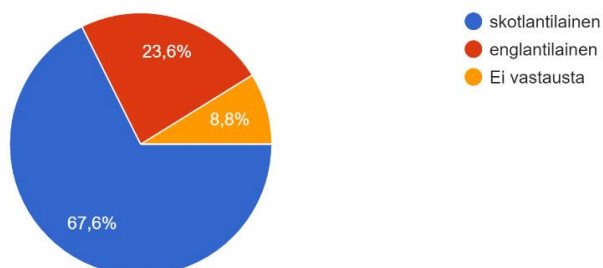
9. ”Valitsisi barbaarit oman väkensä sijaan. Nämä riitapukarit, jotka mielipuolisesti vuodattavat _____verta.”
352 vastausta

Kuva 9 näyttää, että 70,5 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 23,3 prosenttia vastasi väärin ja loput 6,2 prosenttia valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Oikea vastaus on ”englantilainen”. Osiossa on jälleen kerran esillä sama stereotypia, kuin osioissa 5, 7 ja 8, joten oletin vastausten jakautuvan tällä tavoin tässä vaiheessa kyselyä, kun vastaaja on saattanut huomata yhtenevyyksiä eri repliikkien välillä. Repliikki kommentoi jälleen skotlantilaisten käytöstä ja sivistyksenpuutetta, ja näiden lisäksi otetaan kantaa järjenkäyttöön. Repliikki sisältää siis monta esimerkkiä englantilaisten tekstuaalisesta verkosta. ”Riitapukarit” on kotoutettu substantiivista *aggressors*, joka on vastineena toimiva, sillä se kuulostaa vanhahtavalta ja paheksuvalta.

Kuva 9. Kyselyn 1. osan kymmenes osio

10. ”Kerro pikku veikoillesi, että astuvat sivuun ennen kuin menetän malttini.”
352 vastausta

Kuva 10 näyttää, että 67,6 prosenttia vastaajista vastasi oikein, 23,6 prosenttia vastasi väärin ja loput 8,8 prosenttia valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Oikea vastaus on ”skotlantilainen”. Kohtaus on ensimmäisen kauden kuudennesta jaksosta ”Komentaja”, jota

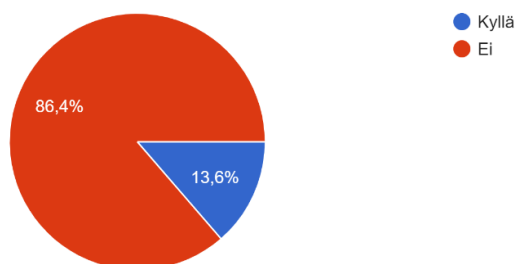
olen käsitellyt analyysissä laajasti. Dougal MacKenzie lausuu repliikin Jonathan Randallille, jonka takana seisoo englantilaisia sotilaita. En ole yllättynyt tämän osion vastausten jakautumisesta, sillä viittaukset skotlantilaisten tekstuaaliseen verkkoon ovat hienotunteisempia ja vaativat siksi tietoa tekstuaalisen verkon sisällöstä. Lisäksi ilmaus ”menetän malttini” saattaa vaikuttaa rauhallisemmalta kuin esimerkiksi ”suutun” tai ”raivostun”, ja voi osaltaan saada vastaajan yhdistämään repliikin englantilaiseen kulttuuriin. ”Pikku veikko” ilmentää skotlantilaista kulttuuria kommentoimalla miehuuden ja rohkeuden puutetta keskittymällä sotilaiden kokoon, sekä alentamalla englantilaisten armeijaa kutsumalla sotilaita ”veikoiksi”. ”Veikko” on alkuperäisessä dialogissa *laddie*, joka on sarjassa pelkästään skotlantilaisten käyttämä sana. ”Veikko” on sille sopiva vastine varsinkin kohtausten kontekstissa, ja suomeksi sävyltään riittävän vähättelevä. Osion 9 oikeiden vastausten määrän pohjalta voi myös todeta, että käännös oli onnistunut.

Käsittelen vielä seuraavissa kappaleissa kyselyn toisen osan muutamaa osiota. Kaikkiin tämän osan osioihin oli vastaajan pakko vastata, paitsi osioon, jossa mahdollisia Englantiin tai Skotlantiin liittyviä opintoja pyydettiin tarkentamaan. 32,1 prosenttia vastasi opiskelleensa jotenkin jompaankumpaan kulttuuriin liittyvää alaa, ja heistä 107 tarkensi opintojaan. Kuten kuvasta 10 on nähtävissä, valtaosa vastaajista koki, ettei kulttuurien erottaminen ollut helppoa. Kuitenkin suurin osa ensimmäisen osan osioista meni suurimmalla osalla oikein, ja vain pieni prosentti valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Kenties mahdolliseen intuitioon on vaikeaa luottaa ja vastaus tuntuu arvaukselta, tai olemassa olevat stereotypiat skotlantilaisista ja englantilaisista ovat alitajuntaisia. Voi olla, että moni vastaaja koki arvaavansa täysin ja näin ollen vastaavansa 50 % mahdollisuudella väärin, tai jokin/jotkin osioista tuntuivat niin vaikeilta, että se vaikutti vastaajan kokonaiskuvaan osioista. Tämä on tietenkin vain spekulatiota taustatietojen tarjoaman rajallisen informaation takia.

Kuva 10. Kyselyn 2. osan toisen kysymyksen vastaukset

Oliko lausujan kansallisuuden tunnistaminen mielestäsi helppoa?

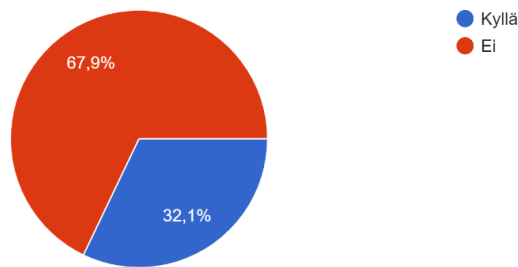
352 vastausta

Kuva 11. Kyselyn 2. osan kolmannen kysymyksen vastaukset

Oletko opiskellut Skotlantiin ja/tai Englantiin liittyvää alaa? (Kieli, kulttuuri, historia, politiikka)

352 vastausta

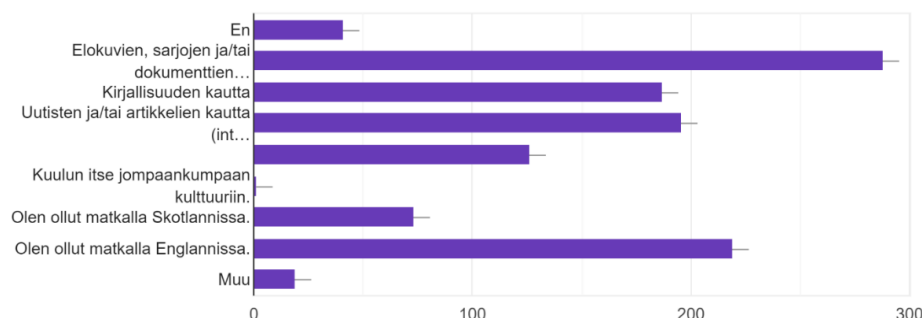
Tutkittuani niiden vastaajien vastauksia, jotka ilmoittivat opiskelleensa Skotlantiin ja/tai Englantiin liittyvää alaa vaikuttaa siltä, etteivät opinnotkaan missään nimessä takaa oikeita vastauksia. 131:stä jompaankumpaan kulttuuriin liittyvää alaa opiskelleesta vain 21 vastasi kokeneensa kulttuurien erottamisen helpoksi. Seitsemän 131:stä vastasi oikein kaikkiin osioihin, joista kolme piti kyselyä helppona. Tulokset eivät viittaa siihen, että kulttuureihin liittyvän alan opiskelu olisi vaikuttanut merkittävästi lopputulokseen, mutta asian varmentamiseksi tarvittaisiin jatkotutkimuksia.

Kuvassa 12. näkyy viidennen kysymyksen vastausjakauma. 81,8 % vastaajista ilmoitti tutustuneensa Skotlantiin ja/tai Englantiin jonkinlaisen audiovisuaalisen materiaalin kautta. 62,2 % oli matkustanut Englannissa, ja 20,7 % Skotlannissa. Vain 11,6 % eli 41 vastaajaa ilmoitti, ettei ollut tutustunut tarkemmin kumpaankaan kulttuuriin. Näistä 41:stä 3 vastasi kuitenkin kaikkiin osioihin oikein, ja vain yhdessä tapauksessa kaikki vastaukset olivat väärin. Muuten oikeiden vastausten määrä vaihteli samoin kuin kulttuureihin liittyvää alaa opiskelleiden ja muuten niihin tutustuneiden. Jälleen kerran aiemman kulttuurien tuntemuksen hyödyn todistamiseksi tarvittaisiin jatkotutkimuksia tai vähintään moniosioisempi kyselytutkimus.

Kuva 12. Kyselyn 2. osan viidennen kysymyksen vastausjakauma

Oletko muutoin tutustunut Skotlantiin ja/tai Englantiin tarkemmin? (Kieli, kulttuuri, historia, politiikka) Miten?

352 vastausta

5.4 Kyselyn tulosten analyysi: kääntyykö kulttuuri?

Kyselytutkimuksen tuloksista on tulkittavissa, että kaksi *Outlander*- sarjassa esiteltyä kulttuuria on mahdollista erottaa toisistaan pelkän negatiivisen ja toiseuttavan ilmauksen avulla. Toisin sanoen skotlantilaisten ja englantilaisten kulttuurit ja niihin sisältyvät tekstuaaliset verkot ovat jollain tasolla erotettavissa ilman tietoa repliikkien kontekstista tai sarjasta. ”Ei vastausta” vaihtoehdolla pyrin poistamaan täydellisen arvaamisen tarpeen vastaajalta, ja repliikit kyselyyn valittiin sillä perusteella, että ne esittivät pääasiassa kulttuurien tekstuaalisten verkkojen ilmeisimpiä piirteitä: englantilaisten lausumien repliikkien kohdalla esillä on hyvän käytöksen ja sivistyksen arvostaminen, ja skotlantilaisten lausumien repliikkien kohdalla taas maskuliinisuuteen, rohkeuteen ja ahkeruuteen perustuvat arvot.

Väitän tutkimuksen kohteena olevien kulttuurien erottamisen pelkän tekstityksen perusteella olevan mahdollista siksi, että yhdeksästä analyysiin otetusta ensimmäisen osan osiosta enemmistö vastaajista vastasi oikein kahdeksaan. Osiot 2 ja 6 jakoivat vastaajat selkeimmin kahtia; osiossa 2 oikein ja väärin vastanneiden ero oli vain 6,2 prosenttia, ja osiossa 6 minimaaliset 0,3 prosenttia. Lisäksi osiossa 2 10,2 prosenttia vastaajista valitsi ”ei vastausta” vaihtoehdon. Se on myös ainoa osio, jossa yli 10 prosenttia valitsi kyseisen vaihtoehdon. Osioissa 1, 3, 4, 5, 7, 8 ja 9 yli 64 prosenttia vastauksista oli oikein. Näistä seitsemästä osiosta viisi oli englantilaisten hahmojen repliikkejä, joista kaikki arvostelivat joko skotlantilaisten sivistystä, käytöstä tai alempiarvoisuutta. Onko englantilaisten kulttuuri ja puhetyyli kenties suomenkielisille tutumpi kuin skotlantilainen?

”Ei vastausta”-vaihtoehdon valinneiden vähäinen määrä osiokohtaisesti on positiivinen todiste kulttuurin välityksestä pelkän tekstin avulla. Kuten mainitsin ylemmässä alaluvussa, ”ei vastausta”-vaihtoehto oli tarkoitettu helpottamaan vastaajien mahdollista vastaamiseen liittyvää stressiä ja samalla pienentämään täysien arvausten määrää. Valitettavasti täysien arvausten todellista määrää ei tietenkään voida kyselytutkimuksessa todentaa, ja on tärkeää ottaa huomioon myös se, että kulttuurien erottaminen ei perustu ”faktaan” vaan vastaajan intuitioon ja yleiseen kulttuurintuntemukseen, joten vastaus pohjautuu joka tapauksessa arvaukseen ainakin osittain. Jos kyseessä olisi haastattelututkimus, voi olla, että kysyttäessä, miksi haastateltava valitsi tietyn kulttuurin, hän ei osaisi sanoa syytä. Olen myös positiivisesti yllätynyt siitä, että vaikka vastaajista 86,4 prosentin mielestä lausujan kansallisuuden tunnistaminen ei ollut helppoa, suurin osa ei siitä huolimatta valinnut ”ei vastausta” -vaihtoehtoa. Repliikit ovat täysin fiktiivisiä, eivätkä sisällä kumpaankaan

kulttuuriin liittyviä historiallisia tai kulttuurisia faktoja, kuten vuosilukuja, kuninkaallisten nimiä tai paikannimiä, jotka voisivat paljastaa lausujan kulttuurista jotain. Tästä syystä se, että vastaukset menivät pääosin ja suurimmalla osalla oikein kertoo kulttuurien tekstuaalisten verkkojen erojen olevan niin huomattavia ja merkittäviä, että ne on mahdollista erottaa toisistaan jopa eri kielellä. Toisin sanoen suomen kieltä osaavilla vastaajilla on luultavasti niin vahvat stereotypiat skotlantilaisista ja englantilaisista, että erottaminen on mahdollista.

Kääntäjillä on tunnistamisen onnistumisessa luonnollisesti osansa. Suomeksi käännettyissä repliikeissä oli käytössä sopiva rekisteri ja strategiana pääosin suora käänнос. Nämä tekijät edesauttoivat kulttuurin välitystä niin merkittävästi, että vastaajien oli mahdollista valita oikea vaihtoehto ilman kontekstia tekstitysten sujuvuuden vuoksi. Käsittelin sisällönanalyysissani substantiivisia *smout*, ”nilkki”, joka oli poisjätetyn osion 4 repliikissä. Vaikka jouduin jättämään osion kyselytutkimuksen analyysistä tahdon tuoda sen esiin, sillä *smout* on hyvä esimerkki toimivasta kotouttamisesta: vaikka ”nilkki” ei tarkoita sanakirjan mukaan samaa kuin *smout*, on kääntäjä silti ymmärtänyt skotlantilaisten tekstuaalista verkkoa niin, että käännettyissä tekstityksissä haukkumasana antaa samalla suomalaiselle katsojalle vahvan mielikuvan ja sopii skotlantilaisen hahmon suuhun. Sama kotouttamisen efekti on osion 10 *laddies*-sanon käännoksessä ”veikko”, jota käsittelin myös sisällönanalyysissä. *Laddie* olisi voitu jättää lingvistiksestä näkökulmasta lähemmäs alkuperäistä kääntämällä se esimerkiksi ”pojaksi”, mutta kotouttamalla sanan kääntäjä erotti skotlantilaisen ja englantilaisen niin, että pelkkä tekstitys riittää tunnistukseen. Vaikka tutkimukseni ei keskity tekstitysten laatuun, on sitä näin positiivisten tulosten perusteella vaikeaa olla huomaamatta. Tekstitykset välittävät pitkälti onnistuneesti skotlantilaisten ja englantilaisten kulttuuria, kun kyseessä on negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset, ja ovat tästä näkökulmasta laadukkaita.

Kyselytutkimuksen ja sen tulosten analyysin tarkoituksena oli tukea kvalitatiivista sisällönanalyysia, sekä valottaa tekstitysten potentiaalia ja jatkotutkimusmahdollisuuksia. Oma näkemykseni on, että vaikka kyselytutkimuksen tulokset ovat vain pintaraapaisu kulttuurin kääntämisen laajalla alueella, ne osoittavat onnistuneesti omalta osaltaan kulttuurin kääntämisen ja välityksen liittyvän koko kieleen, ei vain kulttuurispesifeihin viittauksiin. Lisäksi kyselyn tulokset tukevat omaa sisällönanalyysiani, joten kyselytutkimus oli onnistunut. Kaikessa yksinkertaisuudessaan tulokset viittaavat siihen, että kulttuuri mahdollisesti kääntyy.

6 Loppupäätelmä

Kulttuurin kääntäminen on tutkimusaiheena haastava, sillä osa-alue on niin moninainen, ja koen, että siihen harvoin löytää yksiselitteistä ja objektiivista lähestymistapaa. Toiseuttakaan ei ole helppoa käsitellä ilman oman ympäristön ja kulttuurin vaikutusta näkökulmaan. Näin ollen en väitä tutkimukseni olevan objektiivinen, vaan se perustuu omaan, suomalaisen kääntäjän näkökulmaani. Päätin analysoida omaan kulttuuriini ja kieleeni tuotuja aineksia ja niiden kulttuurinvälityspotentiaalia.

Keräsin *Outlanderin* ensimmäisestä ja toisesta kaudesta ne repliikit, joissa yhdistyvät negatiivisuus ja toiseuttaminen, muodostin niiden perusteella toiseuttamiseen keskittyvät skotlantilaisten ja englantilaisten tekstuaaliset verkot, joita hyödynsin suomeksi käännettyjen tekstitysten analyysissa. Verkkojen piirteet yhdistyivät todellisiin stereotypioihin, ja tahdoin selvittää, onko aineistoni niiden kanssa niin linjassa, että kulttuuri on mahdollista tunnistaa ilman kontekstia. Tällä tarkoitan sitä, etten voi väittää, että *Outlanderin* henkilöhahmojen dialogi edustaa todellisia tekstuaalisia verkkoja, eli jotain, mitä englantilainen oikeasti sanoisi skotlantilaisesta tai toisinpäin, mutta sitä se pyrkii heijastamaan. Ajattelen dialogin pohjautuvan sarjan luoja – kuten kirjailija Diana Gabaldonin ja sarjan kehittäjän Robert D. Mooren – näkökulmiin 1700-luvun skotlantilaisista, englantilaisista ja ranskalaisista, ja että tämän näkökulman pohjalta luodut tekstuaaliset verkot sisältävät tosimaailman stereotypioita, joiden perusteella skotlantilainen ja englantilainen voidaan taas erottaa toisistaan.

Yksinkertaisimmillaan tutkimuskysymykseni oli: kääntyykö kulttuuri? Tutkielman raameihin ei kuitenkaan olisi mahtunut koko englantilaisten ja skotlantilaisten kulttuurien kirjo sarjasta, joten tarkensin tutkimuskohteekseni negatiiviset ja toiseuttavat ilmaukset. Päädyin kielen pragmatiikkaan keskittyvään lähestymistapaan, koska se on ollut audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksessa vähemmän tallattu polku kuin kulttuuriviittauksiin keskittyvä tutkimus (Guillot 2010: 67). Toisaalta kulttuuriviittaukset olivat loppujen lopuksi osa tutkimusta: kulttuurispesifit viittaukset kuten *redcoat*, *laddie*, *smout*, ja *sassenach* värittivät repliikkejä ja johtivat erinäisiin käännösratkaisuihin, jotka olivat lähempänä joko kotouttamista tai vieraannuttamista. Kyselytutkimuksen aineistossa olleet kotoutetut sanat eivät vaikuttaneet negatiivisesti vastauksiin, vaan olivat ilmeisen toimivia tekstuaalisen verkon välittäjinä. ”Veikko” ja ”nilkki” ovat hyviä esimerkkejä kotoutetuista sanoista.

Kun aluksi lähdin luokittelemaan ja analysoimaan aineistoani, ajattelin, että skotlantilaisten ja englantilaisten sanomat repliikit ovat tekstityksinä todella samankaltaisia, koska ne perustuivat negatiivisiin tunteisiin toista kohtaan. Sen sijaan tekstuaalisia verkkoja muodostaessani ilmeni, että kritiikin tai kommentin sisältö erosi lausujan kansallisuudesta riippuen, ja aineiston sisällönanalyysi ja kyselytutkimus näyttivät, että nämä erot näkyvät myös suomeksi käännettyssä tekstissä. Kansallisuuteen viittaavat sanat luonnollisesti eroavat toisistaan englanniksi ja suomeksi, mutta erot liittyvät kulttuurien arvoihin. Skotlantilainen ei kommentoi englantilaisten sivistyneisyyttä, vaan keskittyy toiseuttamisessa ulkonäköön ja maskuliinisuuteen. Englantilainen taas epäinhimillistää ja alistaa skotlantilaisia kommentoimalla sivistyneisyyttä, älyä ja käytöstapoja (tai niiden puutetta). Ja koska nämä eroavaisuudet olivat pitkälti nähtävissä myös suomenkielisissä tekstityksissä, vastaus yksinkertaistettuun kysymykseen ”kääntyykö kulttuuri?” on yksinkertaisimmillaan kyllä. Tarkemmin sanottuna käännöksessä käytetyt strategiat, sisällönanalyysi ja kyselytutkimuksessa oikeiden vastanneiden osuus viittaavat kaikki siihen, että kaksi kulttuuria on mahdollista erottaa toisistaan pelkän negatiivisen ja toiseuttavan ilmauksen perusteella.

Aloitin tutkielmani kirjoittamisen uteliaana ja innostuneena ilman varsinaista hypoteesia. Toiseuden ja tekstitysten yhdistäminen oli luonteva jatke toiseuteen keskittyneelle kandidaatin tutkielmalleni, ja toiseuteen liittyvä tutkimus oli nykyaikana tasa-arvon ympärillä olevan keskustelun perusteella ajankohtainen aihe. Olen edelleen utelias ja innostunut, sillä taustatutkimukseni, sisällönanalyysin ja kyselytutkimuksen tulosten perusteella koen raottaneeni ovea suurempia kysymyksiä ja tutkimusaiheita kohti. Mihin kulttuurin tunnistaminen käännöksen pohjalta perustuu? Kulttuurin kääntymistä tekstityksissä voisi tutkia pidemmälle vastaanotto- tai haastattelututkimuksessa, joka keskittyisi vastaajan kokemukseen. Kuinka suuri osa kulttuurin tuntemuksesta perustuu arvaukseen? Auttaako vai haittaako kotoutettu käännös lähdekulttuurin ymmärtämistä? Entä tekstin intention ymmärtämistä? Toiseuden tutkimusta voisi laajentaa eri genreihin ja kääntämisen lajeihin. Onko skotlantilainen toinen erilainen eri teoksissa? Voiko toiseus näkyä tekstissä positiivisena? Entä onko *Outlanderin* hahmojen ja kulttuurien kuvauksessa havaittavissa se, että Diana Gabaldon on amerikkalainen, joka kirjoittaa skotlantilaisista, englantilaisista ja ranskalaisista? Näistä ja monista muista heränneistä kysymyksistä on hyvä jatkaa.

Lähdeluettelo

Aineisto

Ronald D. Moore (luoja). 2014. “*Outlander*”. Netflix (alk. Starz).

Lähteet

- Anderman, Gunilla & Díaz-Cintas, Jorge, eds. 2009. *Audiovisual Translation*. Lontoo: Palgrave Macmillan. SpringerLink.
- Anttila, Pirkko. 1998. ”Tutkimisen taito ja tiedonhankinta”. *Metodix*. Luettu 18.1.2021. <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedonhankinta/#top>
- Assis Rosa, Alexandra. 2015. “Translating orality, recreating otherness”. *Translation Studies* 8, no.2, 209-225. Luettu 23.2.2021. DOI: 10.1080/14781700.2015.1017833
- Bassnett, Susan, and André Lefevere. 1998. *Constructing Cultures : Essays on Literary Translation*. Topics in Translation. Clevedon: Multilingual Matters. EBSCOhost.
- Bassnett, Susan. 2013. *Translation Studies*. Routledge, London. Taylor & Francis Group. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.4324/9780203488232>
- Boris Buden, Stefan Nowotny, Sherry Simon, Ashok Bery & Michael Cronin. 2009. “Cultural translation: An introduction to the problem, and Responses”. *Translation Studies* 2, no. 2, 196-219. DOI: 10.1080/14781700902937730
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "Act of Union." *Encyclopedia Britannica*, April 24, 2020. Luettu 15.3.2021. <https://www.britannica.com/event/Act-of-Union-Great-Britain-1707>.
- Colley, Linda. 1992. “Britishness and Otherness: An Argument”. *Journal of British Studies* 31, no. 4, 309–329. Luettu 18.2.2021. <http://www.jstor.org/stable/175883>
- Collins English Dictionary*, s.v. “smout”, Luettu 21.3.2021. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/smout>
- Connolly, William E.. 2002. *Identity/Difference : Democratic Negotiations of Political Paradox*. Minneapolis: University of Minnesota Press. ProQuest Ebook Central.
- Díaz, Cintas, Jorge and Remael, Aline. 2014. *Audiovisual Translation: Subtitling: Subtitling*. Taylor & Francis Group. ProQuest Ebook Central.
- Dictionary of the Scots Language*, s.v. “lass,” Luettu 20.1. 2021. <https://www.dsl.ac.uk/entry/snd/lass>.
- Ferrari, Chiara. 2009. “Dubbing *The Simpsons*: Or How Groundskeeper Willie Lost His Kilt in Sardinia”. *Journal of Film and Video* 61, no. 2. EBSCOhost.
- Gambier, Yves. 2018. “Translation Studies, Audiovisual Translation and Perception. *Reception Studies and Audiovisual Translation* 141, 43–66. Luettu 15.1.2021.
- Guillot, Marie-Noëlle. 2010. “Film Subtitles from a Cross-Cultural Pragmatics Perspective”. *The Translator* 16, no. 1, 67-92 Luettu 15.1.2021. DOI: [10.1080/13556509.2010.10799294](https://doi.org/10.1080/13556509.2010.10799294)
- IMDb. “*Outlander*”. Luettu 12.12.2020.

- Ingham, Alexandria. 2020. "Outlander: Black Jack Randall is definitely as sociopath". *Fansided, Claire&Jamie*. Luettu 16.2.2021.
<https://claireandjamie.com/2020/08/12/outlander-black-jack-randall-sociopath/>
- Joy, Morny. 2011. "Encountering Otherness". In: *Continental Philosophy and Philosophy of Religion*, edited by Morny Joy. *Handbook of Contemporary Philosophy of Religion*, vol 4. Springer, Dordrecht. Luettu 5.1.2021. https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1007/978-94-007-0059-8_10
- Kokkola, Sari. 2007. "Elokuvan kääntäminen kulttuurikuvien luoja". R. Oittinen & T. Tuominen (toim.), *Olennessen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*, 202–220. Tampere University Press. Google Books.
- Kotimaisten Kielten Keskus. *Kielitoimiston ohjepankki. Pronominit: demonstratiivipronominit tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne (yleispiirteet)*. Luettu 13.12.2021. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/549>
- Kielitoimiston sanakirja*, s.v., "nilkki". Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Luettu 21.3.2021. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/nilkki?searchMode=all>
- Lassila, Heli. 2019. "Dinna Fash, Sassenach" – Subtitle Quality and Finnish Translations of Cultural References in Streaming Services". MA thesis, Turun yliopisto.
<https://core.ac.uk/download/pdf/211225455.pdf>
- Lehtonen, Elsa. 2016. "Se nyt vain oli helpompi ymmärtää" *Kotouttavat ja vieraannuttavat suomennokset lasten arvioitavina*. MA thesis, Helsingin yliopisto. Helda.
- Merriam-Webster.com Dictionary*, s.v. "lass," Luettu 20.1. 2021, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lass>.
- Nedergaard-Larsen, B. 1993. "Culture-bound problems in subtitling". *Perspectives: Studies in Translatology* 1, no. 2, 207–240. Luettu 10.4.2021.
 DOI: [10.1080/0907676X.1993.9961214](https://doi.org/10.1080/0907676X.1993.9961214)
- Oittinen, Riitta & Tuominen, Tiina (toim.). 2007. *Olennessen äärellä – Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere University Press. Google Books.
- Paloposki, Outi. 2011. "Domestication and foreignization". Y. Gambier & L. van Doorslaer (toim.), *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2. Amsterdam: John Benjamins Publishing. Google Books.
- Papastergiadis, Nikos. 2007 [2000]. *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Polity Press. Google Books.
- Pedersen, Jan. 2011. *Subtitling Norms for Television: An exploration focussing on extralinguistic cultural references*. John Benjamins Publishing Company, ProQuest Ebook Central.
- Pedersen, Jan. 2017. "The FAR model: assessing quality in interlingual subtitling". *The Journal of Specialised Translation* 28. Luettu 15.3.2021.
https://www.jostrans.org/issue28/art_pedersen.pdf
- Rawson, Hugh. 1989. *Wicked Words – a Treasury of Curses, Insults, Put-Downs and Other Formerly Un-Printable Terms from Anglo-Saxon Times to the Present*. Crown Publishers Inc, New York. Luettu 11.3.2021. Zlibrary.
- Rismyhr Engelund, Sara. 2012. "Introductory Essay: 'The Other' and 'Othering'". *New Narratives, Multicultural Literature at the University of Oslo*. Luettu 15.3.2021.
<https://newnarratives.wordpress.com/issue-2-the-other/other-and-othering-2/>

- Saaranen-Kauppinen, Anita ja Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: *Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto* [ylläpitäjä ja tuottaja]. Luettu 8.2.2021.
- Seitamaa-Hakkarainen, Piritta. ”Kvalitatiivinen sisällönanalyysi”. *Metodix*. Luettu 5.1.2021. <https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>
- Staszak, Jean-Francois. 2008. “Other/Otherness”. *International Encyclopedia of Human Geography*. Luettu 15.3.2021. <https://www.unige.ch/sciences-societe/geo/files/3214/4464/7634/OtherOtherness.pdf>
- Suonperä, Anni. 2012. *Se, hän ja tekstityksen puhe – Pronominivariaatio elokuvakäännöksen puheen illuusiassa*. MA thesis, Tampereen yliopisto. Trepo.
- Tilastokeskus. *Tiedonkeruumenetelmät*. Luettu 20.1.2021 <https://www.stat.fi/>
- Trivedi, Harish. 2007. ”Translating culture vs. cultural translation”. In: *In Translation – Reflections, Refractions Transformations*, edited by Paul St-Pierre and Prafulla C. Kar. John Benjamins Publishing Company. Google Books.
- Van Pelt, Tamise. 2000. "Otherness." *Postmodern Culture* 10, no. 2. Luettu 16.3.2021. doi:10.1353/pmc.2000.0014.
- Varela, Frederic Chaume. 2002. “Models of Research in Audiovisual Translation”. *Babel* 48, no. 1. 1-13. Luettu 13.2.2021.
- Varto, Juha. 1992. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Kirjayhtymä.
- Vehkalahti, Kimmo. 2019 [2014]. *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsingin yliopisto. Luettu 8.1.2021. DOI: 10.31885/9789515149817
- Väisänen, Hanna. 2019. *Puheen esittämisen keinot ja dialogin kääntäminen teoksessa The Hate U Give – Viha jonka kylvät*. MA thesis, Helsingin yliopisto. Helda.
- Wikipedia. *Outlander – Matkantekijä*. Viimeksi muokattu 19.10. 2020. Luettu 18.12.2020.

ENGLISH ABSTRACT

University of Helsinki

Faculty of Arts

Master's Programme in Translation and Interpreting

Emma Pyyhtiä: "Se, joka haukkuu..." – Negatiivisten ja toiseuttavien ilmausten käännökset sarjassa *Outlander* ("I'm rubber, what are you?" – The Finnish Translation of Negative and Othering Expressions in *Outlander*)

Advanced studies thesis

May 2021

"I'm rubber, what are you?" – The Finnish Translation of Negative and Othering Expressions in *Outlander*

Does one need to see a kilt to know a speaker is Scottish? See the teacup to recognize an Englishman? Or is the accent enough? Can the contents of a text be enough? What if the text is translated into another language? I have decided to approach these questions by examining one of popular culture's most popular forms: a subtitled drama series from a streaming service. The topic of my master's thesis is to examine the cultural transmission potential of Finnish subtitles, particularly expressions which are negative and *othering* in nature. My main question is simply: is it possible to translate culture?

The question is of course not simple, but instead unveils multiple additional questions and levels, including the definitions of culture, cultural translation, and audiovisual translation. I am studying how negative and *othering* expressions have been translated in the subtitles, do the expressions differ based on the nationality of the speaker, and can the nationality of that speaker be deduced based solely on the Finnish subtitles. In addition to these I will briefly analyze the use of demonstrative pronouns.

The methods I am using in this thesis are the survey method and qualitative content analysis. Qualitative content analysis emphasizes meanings based on quality and content in a text (Seitamaa-Hakkarainen 2014). In order to perform the analysis properly, the material is categorized, and the categorization is also either theory-based or material-based (*ibid.*). Survey research is a widely used method that examines the relationships between variables (Anttila 1998) and it can be used to gather and examine information about different societal phenomena, attitudes, values, and opinions (Vehkalahti 2019: 11). I chose these methods because together they provide a limited but informative insight into the potential for cultural transfer in subtitles.

Background

The name “audiovisual translation” clearly refers to a multimodal entirety that includes sound and image. Different types of audiovisual translation can be categorized into subtitling, dubbing and voice over -translating (Pedersen 2011: 10), and the methods and conventions applied depend on the target audience, medium and the target culture for example (Oittinen & Tuominen 2007: 11). Subtitling is the translation of the original dialogue and all audiovisual information into text, which usually appears on the bottom half of a screen (Díaz-Cintas & Remael 2014: 8). Subtitles have spatial and temporal limitations, which makes the translation process different compared to others. The goal is to create the illusion of speech, and the sound and text must be aligned so seamlessly that the viewer does not realize they are reading.

According to Yves Gambier (2018), “one of the key challenges for AVT research is to identify the types of relationships between verbal and non-verbal signs”, and many tend to separate the two almost entirely, as if they were independent from one another (Gambier 2018: 10). Subtitles for example are very context dependent. I myself am guilty of this narrowmindedness in this research: because I am researching the cultural transfer potential of Finnish subtitles in their own right, I considered it important to withhold the context of the subtitles from the test subject who participated in the survey.

Cultural translation is the essence of translation. Language is an integral part of culture, and culture is an integral part of language, and a translator must be an expert in both language and culture to be able to translate appropriately and fluently. Translating is negotiation between the translator, the client, source culture, target culture and the intention of the text (Bassnett & Lefevere 1998: 5), and it is important to understand that the act of translation cannot be separated from its surroundings (*ibid.* 123). From a translation strategy point of view, cultural translation often means balancing between *foreignization* and *domestication*. Different strategies have different levels of foreignization and domestication.

Bassnett & Lefevere introduce the concept of a *textual grid*. A textual grid defines what is culturally appropriate to say and how, and it comes naturally to those within the culture. Some textual grids are similar to one another, such as French and English, while the textual grid in use in Japan vastly differs from these two. Some theories suggest that textual grids are deeper within a culture than language, and translators have to familiarize themselves with the textual grids of both the source and target cultures. (Bassnett & Lefevere: 5.) In my analysis, I will make use

of this term to discuss the differences between the styles of *othering* done by Scottish and English characters. Otherness in itself is not negative by nature, but in my research, I will only focus on that perspective. There are things in both cultures which are viewed as something to be discouraged and despised, and these things are visible in their othering. I believe these things are part of each culture's textual grid.

Otherness (alterity, difference) is a quality that separates the *other* and the *self*. The other can refer to an individual, a group, a people or a culture, but otherness can be found anywhere where there are opposites coexisting. The term is often traced to phenomenology. Jean-Francois Staszak defines the *other* as part of the dominated out-group that the in-group may discriminate against (Staszak 2008). Staszak also compares *otherness* and *difference*: while difference is a fact, otherness is based on discourse (*ibid.*) *Otherness* is a quality of the *other*, and *othering* is the act of changing a difference into otherness, so the out-group and in-group can be separated, thus strengthening the identity of the in-group. In other words, *othering* refers to how the in-group separates itself from and describes the out-group. *Otherness* and *othering* are important terms in my research because I am focusing on negative expressions and sentences with othering characteristics and whether these characteristics differ from one another when spoken by an English or Scottish character. I believe that one of the most effective means of *othering* is to replace a personal pronoun with a demonstrative pronoun, and in addition to analyzing the translated textual grids, I will study how demonstrative pronouns have been translated in the Finnish subtitles.

Outlander and otherness

Outlander is a drama series created by Ronald D. Moore and based on Diana Gabaldon's novel series. My material was gathered from the first and second seasons of the show, 29 episodes or 28 hours altogether. The series tell the story of Claire Randall (Caitriona Balfe), a combat nurse who is on a second honeymoon with her husband Frank Randall (Tobias Menzies), and while traveling she unintentionally travels back in time from the year 1945 to 1743. There she marries a young Scottish highlander named James "Jamie" Fraser (Sam Heughan). Claire and James are the protagonists of the show. The first two seasons focus on the couple's 18th century love story, their travels around the Scottish highlands and eventually Paris. In the 18th century, part of the British army has settled into the highlands to halt the budding Jacobite rebellion and ensure the Scottish are loyal to the throne. This in turn results in a lot of tension between the Scottish and the English, and many of the Scottish characters find it difficult to trust Claire.

Apart from themes of love, loyalty and family, a very prominent and consistent topic in the show is *otherness*, which is why I decided that *Outlander* was the show I desired to analyze in my thesis. The series is filled with opposition: Scottish versus English, Scottish versus French, French versus English, men versus women, modern day versus history et cetera. The *other* is diverse, and there are various *others*. In this thesis I am focusing on “Scottish versus English”. The material I am discussing consists of Finnish subtitles, that are both negative and *othering*. Some of the expressions are less negative than others, and some refer to two different *others*, such as exclamations referring to Claire as “englantilaisämmä” or *English bitch*, where both the woman as the *other* and English as the *other* are targeted.

The section of textual grids that focus on *othering* are different in the Scottish and English culture. Scottish characters target the lack of manliness, bravery and strength in English characters, and comment on their size, paleness, and fancy manners. Scottish characters are very straightforward and use more expletives and vulgar language than the English characters. The Scottish also ensure their dominant in-group status by using Gaelic, which the English characters cannot understand. English characters mainly criticize the Scots’ lack of sophistication and manners, and they speak in a very clear way as opposed to the strong accent of the Scottish. The English are also straightforward, but only when irritated, and they do not use expletives or vulgar language. Next, I am going to analyze how these qualities in each of the textual grids are translated and are the specific features still recognizable in Finnish.

Qualitative content analysis

I formed my own translation taxonomy for this research to clarify the otherwise qualitative analysis. I categorized words and expressions from the subtitles into five categories based on the used translation strategies: *omission*, *direct translation*, *substitution*, *loan* and *adaptation*. Omission, substitution, and adaptation are domesticating strategies, and direct translation and loan are foreignizing. Out of the 94, two were omissions, 62 – the clear majority – were direct translations, 13 were substitutions, five were loans and 12 were adaptations.

This analysis is subjective and based on *how* and *how effectively* the 80 selected subtitles represent the textual grid of the speaker’s culture. Overall, the use of direct translation as a strategy is clearly beneficial, because for the translations are consistent with the original dialogue and convey the meaning with proper equivalents. Even the use of domesticated strategies in the Finnish subtitles is very appropriate, and the domesticated phrases and words reflect the emotional charge or nature of the original.

Example 1

Original	Translation
Are ye purposely trying to embarrass the lass, or are ye just an arrogant wee smout ?	Tarkoituksellako yrität nolata tyttöä, vai oletko vain ylimielinen pikku nilkki ?

Example 1 shows that the word *smout* has been translated to “nilkki” in Finnish. “Nilkki” directly translated means *punk*, which in turn would be “too new” in *Outlander*’s historical context, but in Finnish is actually quite old-fashioned. The direct translation would be something along the lines of “lapsi” (*child*) or “nuori lohi” (*young salmon*), which would not have the same effect as *smout* or “nilkki”. The domesticated translation is therefore appropriate and effective.

The word *bastard* appears in the material a total of eight times, each time uttered by a Scottish character. In two cases the word was omitted from the subtitle. There are two ways of translating *bastard* into Finnish; “äpäpä” and “paskiainen”. The former refers to a person who is born out of marriage, and the latter refers to someone who is not liked by the speaker or is acting poorly in some way. Both “äpäpä” and “paskiainen” then are direct translations, and both are used three times in the material. “Paskiainen” is more vulgar, and so it suits the straightforward and more volatile style of the Scottish characters, while “äpäpä” is a historically accurate pejorative, because in the 18th century having a child out of wedlock was considered far more serious. In one of the three cases the Scottish character is literally referring to the other character’s parentage.

Words referring to nationality are also frequent in the material, and in fifteen of the 21 appearances the word is part of a noun phrase. Naturally, words referring to nationalities did appear in various scenes in the 29 episodes of *Outlander*, but in 21 cases they appeared as part of a negative and *othering* expression. In addition, in seven of the fifteen the word referring to nationality is joined with a pejorative as a prefix, which is natural for Finnish grammar and convenient for the translator, because the use of prefixes saves space. The cases including prefixes are listed in table 1.

Table 1. Nationality words used as prefixes in Finnish translation

Original	Translation	Season/Episode
Sassenach wench	englantilaisämmä	S1E5
Scots rascals	skottilurjukset	S1E6
the British butchers	brittiteurastajat	S2E8

English whore	englantilaishuora	S1E5
Sassenach wench	Sassenach-lutka	S2E8
Scottish cunt	skottihuora	S1E12
a Sassenach fleeing drunk forbye	englantilaisjuoppo	S1E5

The criticism regarding the behavior of Scottish characters is quite colorful and extremely clear in both the original and translated dialogue: English characters refer to Scottish characters as *barbarians* (“barbaari”), *ill-mannered* (“pahatapainen”), *savages* (“villi”), *rascals* (“lurjus”), and the Scots as “a squalid, ignorant people prone to the basest superstition and violence” (“surkeaa, tietämätöntä kansaa, joka on altis alhaisimmalle taikauskolle ja väkivallalle”) (S1E6). These words and phrases are translated directly into Finnish, and so they present the same attitude appropriately.

The Scottish criticize the English about their femininity, size, and lack of bravery and honor. English characters are referred to as *wey-faced* (“valkonaamainen”), *arrogant* (“ylimielinen”), *ill-faured* (“ruma”), *butchers* (“teurastaja”) and *bastards* (“paskiainen”) who “strut and ponce about” (“astelemaan ja hienostelemaan”) (S2E19). There are directly translated and adapted translations in use here: *wey-faced* and *ill-faured* are very accurate and nearly directly translated, but there is no perfect equivalent in Finnish for these words. These words, as well as *laddie*, *lass*, *smout* and *wee* are examples of culture-specific elements, which in most cases require more thought and research from the translator’s part. Perhaps the “classic” English vocabulary is more prominent in Finland than the Scottish one? This is most likely the case, since practically all unfamiliar words and phrases from the material were spoken by Scottish characters.

The use of demonstrative pronouns in the material was less extensive in both the original and translated texts, and there was only one case where the demonstrative pronoun appeared alone.

Example 2

Original	Translation
If there are redcoats about, they’ll likely come from the south.	Jos punatakit ovat lähistöllä, ne saapunevat etelästä.

In all other cases the demonstrative pronoun was part of a noun phrase. There were altogether eleven appearances, and the phrases the demonstrative pronouns were a part of were either directly translated, adapted or substituted. The nature of the phrases were demonstrative

pronouns were in used were less dehumanizing as I assumed when I began my analysis. However, when used they do distance the speaker from the person they are speaking to or of, so there is something to the *othering* effect of demonstrative pronouns in both English and Finnish.

It appears that the translations were appropriate and function very well in transferring the two textual grids to Finnish, thus translating culture from one to another. However, I wanted to research further whether that was the case here or not, so I constructed a survey to test if my analysis was correct.

Survey

352 people participated in the survey between December 2020 and January 2021. The idea of the survey was to study whether the translated subtitles were still recognizable as something said by a Scottish or English character. The participants were given simple instructions on how to answer the multiple-choice sections, but information about the subtitles' context was completely omitted. The survey was comprised of two parts: the first part included ten Finnish subtitles, and the second focused on the participant's background information. The background information did not provide additional value to the answers from the first part, which implies the need for further research.

Of the ten sentences in the first part of the survey five were said by a Scottish character and five by an English character. All ten were chosen because they distinctly represented the textual grid of the speaker. One of the ten sections had to be dismissed because of a mistake I made with the subtitle. The participants were given three choices on each section: "Scottish", "English" and "no answer". I had assumed that the survey would be easy, and that at least 80 per cent of the participant would answer correctly to all sections. This was not the case, but all questions were answered correctly by the majority, nonetheless. A maximum of 10.2 percent of the participants chose the "no answer" -option, even though 86,4 percent thought that recognizing the nationality of the speaker was difficult and they did have the option to not answer. Based on these rather simple yet illuminating results, I think it is safe to argue that it is possible to translate culture and differentiate between two cultures based only on text without any context.

Conclusion

I originally chose this topic because *otherness* and cultural translation and communication are important, multi-faceted themes that are prominent in modern day interdisciplinary discussions. When I began to gather my material by watching *Outlander*, I supposed that there would be no meaningful difference between the negative and *othering* expressions of Scottish and English speakers, but luckily I was mistaken: the textual grids used for *othering* differ in these cultures, even though the languages are so similar. The values differ, and so do the manner in which and the feature they criticize in the *other*.

The qualitative content analysis already inferred it, but the survey results gave further evidence that it is possible to translate culture and for Finnish participants to be able to differentiate between Scottish and English speakers based only on subtitles. This in turn is proof that subtitles have potential to transfer culture in their own right, without the “help” of audiovisual material. However, this study is but a small taste of the diverse topic that is cultural translation. There are various ways even this particular topic could be researched further: how is it possible to recognize a culture based on translation? Does a domesticated translation help or hurt understanding the source culture? Does intuition help? Based on stereotypes about the English and Scottish peoples, is possible to detect the author Diana Gabaldon is an American? The possibilities and questions are endless, and I am pleased that my research not only answered my questions, but also gave way for new ones.